
Ln.4.188.
SIGILL : COLL : HARVARD : CANTAB : NOV : ANGL : 1650
CHRISTO ET ECCLESIAE
From the
Library Fund
Subscribed in 1842
Rec^d Nov. 9,
1844

CORNELII NEPOTIS

QUAE EXSTANT.

CORNELII NEPOTIS

QUAE EXSTANT

AD OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM
ACCURATE EDITA.

TUBINGAE
APUD C. F. OSIANDRUM.
1822.

CORNELII NEPOTIS VITA

a Ger. Joan. Vossio concinnata.

Cornelius Nepos et ante Caesaris dictaturam, et eo dictatore, et postea, vixit. Hieronymus in Chronico Eusebiano refert illum ad annum Augusti quartum. Nec cuiquam repugnem, colligenti inde, tum demum divulgare ea coepisse opera, quibus maxime inclaruit. Padi erat accola, teste Plinio, lib. 3, cap. 18; unde Catullo epigrammate primo Italus, Ausonio autem, epist. 24, Gallus vocatur: nempe quia Italia Transpadana diceretur Gallia togata. De urbe patria quidquam se habere comperti negat Elias Vinetus, in Aus. Idyll. 7. At Veronensem fuisse, in Leandri Alberti Italia lego; uti et in Cosmographia optimi atque amicissimi quondam viri, Pauli Merulae. Immo ex Veronensium historicorum syllabo (quem

doctissimus amplissimusque Alexander Becellus, Veronensis urbis cancellarius, fecit, ac illustrissimus comes, Fernandus Nogarola, vir, ut genere, ita litterarum studio, nobilissimus, cum V. Cl. Laurentio Pignorio, atque is mecum communicavit,) intelligo, natum fuisse Nepotem in Hostilia, qui Veronensium vicus est, Tacito, Plinio, Cassiodoro, et Antonino in Itinerario memoratus, hodieque ecclesiasticae Veronensium jurisdictioni subditus. Historicus hic Ciceronis amicus familiaris a Gellio vocatur lib. 15, cap. 28. Chronica scripsisse, testis est idem Gellius, lib. 17, cap. 21. In his pro triplici tempore, ἀδήλῳ, μυθικῷ καὶ ἱστορικῷ (de quibus, ex Varrone et aliis, libro de Arte historica diximus) tres videtur scripsisse libros, ac singulis unius temporis narrationem esse complexus. Sane tres libros fecisse Nepotem, quibus omne aevum comprehenderit, liquido testatur Catullus initio Hendecasyllaborum. Nec historicum tempus ab eo solum

esse tractatum, indicio est illud Ausonii: „Apologos Titiani, et Nepotis Chronica, quasi alios apologos (nam et ipsa instar sunt fabularum), ad nobilitatem tuam misi“. Item ex eo, quod Tertullianus in Apologetico adversus gentes (ubi eum inter antiquitatum commentatores disertim reponit) dicit, haud aliud Saturnum, quam hominem, promulgasse. Quod etiam Lactantius tradit lib. 1, cap. 13. Reliquit praeterea libros illustrium virorum, quorum Gellius meminit lib. 11, cap. 8, et Servius in 1 Aen. Eorum lib. 2, 15 et 16, citat Charisius. Ex his habemus viginti duos exterarum gentium imperatores. Ceteris libris egisse de Romanis, haec ejus verba ostendunt in extrema Hannibalis vita: „Sed nos tempus est hujus libri facere finem, et Romanorum explicare imperatores, quo facilius, collatis utrorumque factis, qui viri praeferendi sint, possit judicari“. Operis ejus genuina inscriptio patet ex ultimis hisce praefationis verbis:

„Quare ad propositum veniemus, et in hoc exponemus libro DE VITA EXCELLENTIUM IMPERATORUM“. Praeter imperatores, seorsim exarasse librum de regibus, argumento haec erunt, quae Timoleontis vitae subdit: „Hi fere fuerunt Graeciae gentis duces, qui memoria digni videbantur, praeter reges. Namque eos attingere noluimus, quod omnium res gestae separatim sunt relatae. Neque tamen hi admodum sunt multi“. Externi imperatores, quos habemus, Aemilii esse Probi a multis creduntur. Qui error inde provenit, quod librario id fuerit nomen, qui vitas eas partim sua, partim matris et avi manu scriptas, Theodosio obtulit. Hoc ita esse, ostendunt versiculi, qui vitis istis praemitti in manuscriptis solent. Ac nec Aemilium, nec Theodosiani aevi quemquam eorum esse librorum auctorem, abunde arguit pura et Romana dictio. Opinetur aliquis, ut Trogus ab Justino, ita ab Aemilio, qui sub Theodosio vixit, in compendium

esse redactum Nepotem. Sed aliud suadet operis concinnitas, et illa praefandi ratio, quae est in Epaminondae vita, ac in Pelopida imprimis, ubi brevitatem justam pollicetur. Attamen sententia haec, licet erronea, minus periculi habeat, dummodo extra controversiam maneat, Aemilium omnia de purissimis Nepotis fontibus hausisse. Sane Tulliani esse aevi scriptorem, neque alium, quam Nepotem, tum veterum aliquot librorum indicio cognoscitur; tum etiam, quod ad Pomponium Atticum (cujus idem rogatu de vita Catonis librum fecit) vitae istae scribantur: utcumque id in quarto miscellaneorum suorum neget Hieronymus Magius, qui ipsa Nepotis praefatione satis refellitur. Accedit et altera ratio. Nam in his libris ea legere est, quae opus hoc scriptum esse clamant, quo tempore Pompejus et Caesar plus poterant, quam libera in republica expediret. Ea Lambinus loca congessit, ut nihil attineat illa hic reponere,

Nec libris istis de viris illustribus solum persecutus est excellentes imperatores, sed etiam commentationibus claros. Quod argumentum signat B. Hieronymus, praefatione de scriptoribus ecclesiasticis, ubi Nepotem inter eos refert, quorum exemplo acturus sit de iis, qui scribendo claruerunt. Egit autem Nepos, tum de Graecis auctoribus, tum de Latinis. De Graecis, colligo inde, quod in Dionis vita dicat librum se fecisse de illustribus historicis, in quo inter alia tractarit de Philisto historico. De Latinis argumento sunt plurima. Nam de Terentio egisse, ex Suetonio scimus in Terentii vita, Donato perperam tributa. Ad haec primum de vita Ciceronis librum Gellius citat, lib. 15, cap. 28. Eoque ex opere fragmentum Hieronymus adfert, epistola ad Pammachium. Immo verisimile est, inde esse tum vitam T. Pomponii Attici, quae exstat, tum vitam Catonis, quam istis claudit verbis: „Hujus de vita et moribus plura in

eo libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus rogatu T. Pomponii Attici. Quare studiosos Catonis ad illud volumen delegamus". Aperte indicat, eo nunc de Catone brevius se agere, quia separatim de eodem scripserit. Ergo vita illa Catonis, quam paucis perscriptam habemus, majoris pars est voluminis, in quo Romanorum complurium vitae continerentur. Et sane in antiquissimo codice Oberti Gifanii ante Vitam Attici legebantur haec verba: „Ex libro Cornelii Nepotis de Latinis historicis." Reliquit etiam Exemplorum libros, quos citant Gellius, lib. 7, cap. 18, et Charisius, lib. 1. Alia quoque ejusdem laudant veteres: sed non item, quae ad historiam pertineant. Nam ex epistola ejus ad Ciceronem quaedam Lactantius adfert lib. 3. Instit. Divin. cap. 15. Quemadmodum et Ciceronis ad Nepotem epistolae meminit Tranquillus in Julio, c. 55; Ammianus Marcellinus, initio lib. 26; ac Priscianus, lib. 8. Immo et secundum Ci-

ceronis epistolarum librum ad Nepotem Macrobius citat, lib. 2 Saturn. cap. 1. Quod si quis fragmenta omnia Nepotis desideret, longe iis colligendis priorum vicit industriam Andreas Schottus. Hermolaus Barbarus, castigationibus in Plinii lib. 15, cap. 29, censet, libellum de viris illustribus, qui Plinio tribui solet, Cornelii Nepotis esse, haud Plinii. Atque id veteribus codicibus astrui posse asseverat. Etiam Jani haec Parrhasii sententia fuit. Utrius sit, dubitari, ait Vinetus, nec ea de re statuere quidquam ausus est. Immo aliqui aut Suetonium, aut Tacitum esse auctorem putarunt: ut indicat Gyraldus, dialogismo 26. Sed omnino sunt Sexti Aurelii Victoris, ut satis nunc constat ex editione Andreae Schotti. Non dubito interim, quin pleraque ex Nepote Victor desumserit. Nam quod Ludovicus Vives, lib. 5 de tradendis disciplinis, Nepotem ait de Graecis solum ducibus scripsisse, id satis refellitur verbis Nepotis antea ad-

ductis. Vir doctissimus, Jo. Maria Catanaeus, Commentario in Plinii lib. 4, epist. 28, quae ad Severum scripta est, etiam Daretem Phrygium a Nepote translatum arbitratur. Nempe decepit eum vulgaris ἐπιγραφή. Attamen et hic aqua haeret Vineto, notis in Auson. Idyll. 7. Negat esse, qui certi aliquid de translatione hac ausit affirmare. Atqui omnes, quibus ullum in hisce litteris judicium est, satis vident, nec Daretem illum esse genuinum, nec dictionem ejus Augusteam sapere aetatem, sed recentiorem multo. Nepotem autem Caes. Augusti obiisse aevo, Plinius testatur lib. 9, cap. 39. Atque hoc fortasse impulit Genebrardum, ut putaret eum nato jam Christo superstitem fuisse: qui et Jacobum Gualterium, quum primum tabulas ederet chronographicas, in eam sententiam pertraxit. Sed Nepotem eo usque aetatem prorogasse, nemo temere dixerit, qui tanti eum in litteris nominis jam Tullii, Attici, Catulli temporibus fuisse cogitarit.

PRAEFATIO.

1 Non dubito, fore plerosque, Attice, qui hoc genus scripturae leve et non satis dignum summorum virorum personis judicent, quum relatum legent, quis musicam docuerit Epaminondam; aut in ejus virtutibus commemorari, saltasse eum commode, scien-
2 terque tibiis cantasse. Sed hi erunt fere, qui, expertes litterarum Graecarum, nihil rectum, nisi quod ipsorum moribus conve-
3 niat, putabunt. Hi si didicerint, non eadem omnibus esse honesta atque turpia, sed omnia majorum institutis judicari, non admirabuntur, nos in Grajorum virtutibus expo-
4 nendis mores eorum secutos. Neque enim Cimoni fuit turpe, Atheniensium summo viro, sororem germanam habere in matrimo-

nio: quippe quum cives ejus eodem uteren-
tur instituto. At id quidem nostris moribus
nefas habetur. Laudi in Graecia ducitur ado-
lescentulis, quam plurimos habere amatores.
Nulla Lacedaemoni tam est nobilis vidua,
quae non ad scenam eat, mercede conducta.
Magnis in laudibus tota fere fuit Graecia, vic- 5
torem Olympiae citari; in scenam vero pro-
dire, et populo esse spectaculo, nemini in
eisdem gentibus fuit turpitudini. Quae om-
nia apud nos partim infamia, partim humi-
lia atque ab honestate remota ponuntur.
Contra ea pleraque nostris moribus sunt 6
decora, quae apud illos turpia putantur.
Quem enim Romanorum pudet, uxorem du-
cere in convivium? aut cujus non materfami-
lias primum locum tenet aedium, atque in
celebritate versatur? Quod multo fit aliter 7
in Graecia. Nam neque in convivium adhi-
betur, nisi propinquorum; neque sedet,
nisi in interiore parte aedium, quae γυ-
ναικωνῖτις appellatur, quo nemo accedit, nisi

8 propinqua cognatione conjunctus. Sed hic plura persequi, tum magnitudo voluminis prohibet, tum festinatio, ut ea explicem, quae exorsus sum. Quare ad propositum veniemus, et in hoc exponemus libro de vita excellentium Imperatorum.

I.

MILTIADES.

Miltiades, Cimonis filius, Atheniensis, 1
quum et antiquitate generis, et gloria ma-
jorum, et sua modestia unus omnium maxi-
me floreret, eaque esset aetate, ut jam non
solum de eo bene sperare, sed etiam con-
fidere cives possent sui, talem futurum, qua-
lem cognitum judicarunt: accidit, ut Athe-
nienses Chersonesum colonos vellent mitte-
re. Cujus generis quum magnus numerus 2
esset, et multi ejus demigrationis peterent
societatem: ex his delecti Delphos delibe-
ratum missi sunt, qui consulerent Apollinem,
quo potissimum duce uterentur. Namque tum
Thraces eas regiones tenebant, cum quibus
armis erat dimicandum. His consulentibus 3
nominatim Pythia praecepit, ut Miltiadem
sibi imperatorem sumerent: id si fecissent,
incepta prospera futura. Hoc oraculi re- 4
sponso Miltiades cum delecta manu classe
Chersonesum profectus quum accessisset

Lemnum, et incolas ejus insulae sub potestatem redigere vellet Atheniensium, idque Lemnii sua sponte facerent, postulasset:
5 illi irridentes responderunt, tum id se facturos, quum ille, domo navibus proficiscens vento aquilone, venisset Lemnum. Hic enim ventus, a septentrionibus oriens, ad-
6 versum tenet Athenis proficiscentibus. Miltiades, morandi tempus non habens, cursum direxit, quo tendebat, pervenitque Chersonesum.

II Ibi brevi tempore barbarorum copiis disjectis, tota regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea communivit, multitudinem, quam secum duxerat, in agris collocavit, crebrisque excursionibus locupletavit.
2 Neque minus in ea re prudentia, quam felicitate, adjutus est. Nam quum virtute militum hostium devicisset exercitus, summa aequitate res constituit, atque ipse ibidem
3 manere decrevit. Erat enim inter eos dignitate regia, quamvis carebat nomine; neque id magis imperio, quam justitia, consecutus. Neque eo secius Atheniensibus, a quibus erat profectus, officia praestabat. Quibus rebus fiebat, ut non minus eorum voluntate perpetuo imperium obtineret, qui miserant, quam

illorum, cum quibus erat profectus. Cherso- 4
neso tali modo constituta, Lemnum reverti-
tur, et ex pacto postulat, ut sibi urbem tra-
dant. Illi enim dixerant, quum, vento borea
domo profectus, eo pervenisset, sese deditu-
ros; se autem domum Chersonesi habere.
Cares, qui tum Lemnum incolebant, etsi 5
praeter opinionem res ceciderat, tamen, non
dicto, sed secunda fortuna adversariorum cap-
ti, resistere ausi non sunt, atque ex insula
demigrarunt. Pari felicitate ceteras insulas,
quae Cyclades nominantur, sub Atheniensi-
um redegit potestatem.

Eisdem temporibus Persarum rex Da- III
rius, ex Asia in Europam exercitu trajecto,
Scythis bellum inferre decrevit. Pontem fe-
cit in Histro flumine, qua copias traduceret.
Ejus pontis, dum ipse abesset, custodes re-
liquit principes, quos secum ex Jonia et Aeo-
lide duxerat; quibus singulis ipsarum urbi-
um perpetua dederat imperia. Sic enim fa- 2
cillime putavit se Graeca lingua loquentes,
qui Asiam incolerent, sub sua retenturum
potestate, si amicis suis oppida tuenda tra-
didisset, quibus, se oppresso, nulla spes
salutis relinqueretur. In hoc fuit [tum] nu-
mero Miltiades, cui illa custodia crederetur.

3 Hic quum crebri afferrent nuntii, male rem gerere Darium, premique ab Scythis, Miltiades hortatus est pontis custodes, ne a fortuna datam occasionem liberandae Graeciae
4 dimitterent. Nam si cum his copiis, quas secum transportaverat, interisset Darius, non solum Europam fore tutam, sed etiam eos, qui Asiam incolerent Graeci genere, liberos a Persarum futuros dominatione et periculo. Id et facile effici posse. Ponte enim rescisso, regem vel hostium ferro, vel inopia
5 paucis diebus interiturum. Ad hoc consilium quum plerique accederent, Histiaeus Milesius, ne res conficeretur, obstitit, dicens: non idem ipsis, qui summas imperii tenerent, expedire, et multitudini, quod Darii regno ipsorum niteretur dominatio: quo exstincto ipsos potestate expulsos civibus suis poenas daturos. Itaque adeo se abhorrere a ceterorum consilio, ut nihil putet ipsis utilius,
6 quam confirmari regnum Persarum. Hujus quum sententiam plurimi essent secuti, Miltiades, non dubitans, tam multis consciis ad regis aures consilia sua perventura, Chersonesum reliquit, ac rursus Athenas demigravit. Cujus ratio etsi non valuit, tamen magnopere est laudanda, quum amicior omnium libertati, quam suae fuerit dominationi.

Darius autem, quum ex Europa in IV
Asiam redisset, hortantibus amicis, ut Grae-
ciam redigeret in suam potestatem, classem
quingentarum navium comparavit, eique Da-
tim praefecit et Artaphernem; hisque du-
centa peditum, decem millia equitum de-
dit: causam interserens, se hostem esse Athe-
niensibus, quod eorum auxilio Jones Sardis
expugnassent, suaque praesidia interfecis-
sent. Illi praefecti regii, classe ad Euboeam 2
appulsa, celeriter Eretriam ceperunt, om-
nesque ejus gentis cives abreptos in Asiam
ad regem miserunt. Inde ad Atticam acces-
serunt, ac suas copias in campum Maratho-
na deduxerunt. Is abest ab oppido circiter
millia passuum decem. Hoc tumultu Athe- 3
nienses tam propinquo tamque magno per-
moti auxilium nusquam, nisi a Lacedaemo-
niis, petiverunt, Phidippidemque cursorem
ejus generis, qui ἡμεροδρόμοι vocantur, La-
cedaemonem miserunt, ut nuntiaret, quam
celeri opus esset auxilio. Domi autem cre- 4
ant decem praetores, qui exercitui praees-
sent, in eis Miltiadem. Inter quos magna
fuit contentio, utrum moenibus se defende-
rent, an obviam irent hostibus, acieque de-
cernerent. Unus Miltiades maxime niteba- 5
tur, ut primo quoque tempore castra fierent.

Id si factum esset, et civibus animum accessurum, quum viderent, de eorum virtute non desperari, et hostes eadem re fore tardiores, si animadverterent, auderi adversus se tam exiguis copiis dimicare.

V. Hoc in tempore nulla civitas Atheniensibus auxilio fuit praeter Plataeenses. Ea mille misit militum. Itaque horum adventu decem millia armatorum completa sunt: quae manus mirabili flagrabat pugnandi cu-
2 piditate. Quo factum est, ut plus, quam collegae, Miltiades valuerit. Ejus auctoritate impulsi Athenienses copias ex urbe eduxerunt, locoque idoneo castra fecerunt.
3 Deinde postero die sub montis radicibus, acie e regione instructa, nova arte, vi summa proelium commiserunt. Namque arbores multis locis erant stratae, hoc consilio, ut et montium tegerentur altitudine, et arborum tractu equitatus hostium impedire-
4 tur, ne multitudine clauderentur. Datis, etsi non aequum locum videbat suis, tamen, fretus numero copiarum suarum, confligere cupiebat: eoque magis, quod, priusquam Lacedaemonii subsidio venirent, dimicare utile arbitrabatur. Itaque in aciem peditum centum, equitum decem millia pro-

duxit, proeliumque commisit. In quo tan- 5
to plus virtute valuerunt Athenienses, ut
decemplicem numerum hostium profliga-
rint; adeoque perterruerunt, ut Persae non
castra, sed naves petierint. Qua pugna ni-
hil adhuc est nobilius. Nulla enim umquam
tam exigua manus tantas opes prostravit.

Cujus victoriae non alienum videtur VI
quale praemium Miltiadi sit tributum, do-
cere, quo facilius intelligi possit, eamdem
omnium civitatum esse naturam. Ut enim 2
populi nostri honores quondam fuerunt ra-
ri et tenues, ob eamque causam gloriosi;
nunc autem effusi atque obsoleti: sic olim
apud Athenienses fuisse reperimus. Nam- 3
que huic Miltiadi, qui Athenas totamque
Graeciam liberarat, talis honos tributus est
in porticu, quae *Ποικίλη* vocatur, quum
pugna depingeretur Marathonia, ut in de-
cem praetorum numero prima ejus imago
poneretur, isque hortaretur milites, proe-
liumque committeret. Idem ille populus, 4
posteaquam majus imperium est nactus, et
largitione magistratuum corruptus est, tre-
centas statuas Demetrio Phalereo decrevit.

Post hoc proelium classem septuaginta VII

navium Athenienses eidem Miltiadi dederunt, ut insulas, quae barbaros adjuverant, bello persequeretur. Quo imperio plerasque ad officium redire coëgit, nonnullas vi expu-
2 gnavit. Ex his Parum insulam, opibus elatam, quum oratione reconciliare non posset, copias e navibus eduxit, urbem operibus clausit, omnique commeatu privavit; deinde vineis ac testudinibus constitutis,
3 propius muros accessit. Quum jam in eo esset, ut oppido potiretur, procul in continenti lucus, qui ex insula conspiciebatur, nescio quo casu, nocturno tempore incensus est. Cujus flamma ut ab oppidanis et oppugnatoribus est visa, utrisque venit in opinionem, signum a classiariis regiis da-
4 tum. Quo factum est, ut et Parii a deditione deterrerentur, et Miltiades, timens, ne classis regia adventaret, incensis operibus, quae statuerat, cum totidem navibus, atque erat profectus, Athenas magna
5 cum offensione civium suorum rediret. Accusatus ergo proditionis, quod, quum Parum expugnare posset, a rege corruptus infectis rebus [a pugna] discessisset. Eo tempore aeger erat vulneribus, quae in oppugnando oppido acceperat. Itaque quoniam ipse pro se dicere non posset, verba

fecit frater ejus Tisagoras. Causa cognita, 6
capitis absolutus, pecunia multatus est, eaque lis quinquaginta talentis aestimata est, quantus in classem sumtus factus erat. Hanc pecuniam quod solvere in praesentia non poterat, in vincula publica conjectus est, ibique diem obiit supremum.

Hic etsi crimine Pario est accusatus, VIII
tamen alia fuit causa damnationis. Namque Athenienses propter Pisistrati tyrannidem, quae paucis annis ante fuerat, omnium suorum civium potentiam extimescebant. Miltiades, multum in imperiis ma- 2
gistratibusque versatus, non videbatur posse esse privatus, praesertim quum consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur. Nam Chersonesi omnes illos, quos 3
habitarat, annos perpetuam obtinuerat dominationem, tyrannusque fuerat appellatus, sed justus. Non erat enim vi consecutus, sed suorum voluntate, eamque potestatem bonitate retinebat. Omnes autem et habentur et dicuntur tyranni, qui potestate sunt perpetua in ea civitate, quae libertate usa est. Sed in Miltiade erat quum summa hu- 4
manitas, tum mira communitas, ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus

pateret; magna auctoritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei militaris maxima. Haec populus respiciens maluit eum innoxium plecti, quam se diutius esse in timore.

II.

THEMISTOCLES.

1 Themistocles, Neocli filius, Atheniensis. Hujus vitia ineuntis adolescentiae magnis sunt emendata virtutibus, adeo ut antefe-
2 ratur huic nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio est ordiendum. Pater ejus Neocles generosus fuit. Is uxorem Acharnanam civem duxit, ex qua natus est Themistocles. Qui quum minus esset probatus parentibus, quod et liberius vivebat, et rem familiarem negligebat, a patre ex-
3 heredatus est. Quae contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam quum judicasset, sine summa industria non posse eam exstingui, totum se dedidit reipublicae, di-

ligentius amicis famaeque serviens. Multum in judiciis privatis versabatur; saepe in concionem populi prodibat; nulla res major sine eo gerebatur, celeriterque, quae opus erant, reperiebat. Neque minus in 4
rebus gerendis promtus, quam excogitandis, erat, quod et de instantibus (ut ait Thucydides) verissime judicabat, et de futuris callidissime conjiciebat. Quo factum est, ut brevi tempore illustraretur.

Primus autem gradus fuit capessendae II
reipublicae bello Corcyraeo: ad quod gerendum praetor a populo factus non solum praesenti bello, sed etiam reliquo tempore ferociorem reddidit civitatem. Nam quum 2
pecunia publica, quae ex metallis redibat, largitione magistratuum quotannis interiret, ille persuasit populo, ut ea pecunia classis centum navium aedificaretur. Qua celeri- 3
ter effecta, primum Corcyraeos fregit, deinde maritimos praedones consectando mare tutum reddidit. In quo quum divitiis ornavit, tum etiam peritissimos belli navalis fecit Athenienses. Id quantae saluti fuerit 4
universae Graeciae, bello cognitum est Persico, quum Xerxes et mari et terra bellum universae inferret Europae cum tantis co-

piis, quantas neque antea, neque postea
5 habuit quisquam. Hujus enim classis mille
et ducentarum navium longarum fuit, quam
duo millia onerariarum sequebantur; ter-
restres autem exercitus septingentorum mil-
lium peditum, equitum quadringentorum
6 millium fuerunt. Cujus de adventu quum
fama in Graeciam esset perlata, et maxi-
me Athenienses peti dicerentur propter
pugnam Marathoniam; miserunt Delphos
consultum, quidnam facerent de rebus suis.
Deliberantibus Pythia respondit, ut moe-
7 nibus ligneis se munirent. Id responsum
quo valeret, quum intelligeret nemo, The-
mistocles persuasit, consilium esse Apolli-
nis, ut in naves se suaque conferrent: eum
enim a deo significari murum ligneum.
8 Tali consilio probato addunt ad superiores
totidem naves triremes, suaque omnia,
quae moveri poterant, partim Salamina,
partim Troezena asportant; arcem sacer-
dotibus paucisque majoribus natu ac sacra
procuranda tradunt, reliquum oppidum re-
linquunt.

III Hujus consilium plerisque civitatibus
displicebat, et in terra dimicari magis pla-
cebat. Itaque missi sunt delecti cum Leo-

nida, Lacedaemoniorum rege, qui Thermopylas occuparent, longiusque barbaros progredi non paterentur. Hi vim hostium non sustinuerunt, eoque loco omnes interierunt. At classis communis Graeciae tre- 2
centarum navium, in qua ducentae erant Atheniensium, primum apud Artemisium, inter Euboeam continentemque terram, cum classiariis regis conflixit. Angustias enim Themistocles quaerebat, ne multitudine circumiretur. Hic etsi pari proelio discesse- 3
rant, tamen eodem loco non sunt ausi manere: quod erat periculum, ne, si pars navium adversariorum Euboeam superasset, ancipiti premerentur periculo. Quo 4
factum est, ut ab Artemisio discederent, et exadversum Athenas apud Salamina classem suam constituerent.

At Xerxes, Thermopylis expugnatis, IV
protinus accessit astu, idque nullis defendentibus, interfectis sacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. Cujus 2
fama perterriti classiarii quum manere non auderent, et plurimi hortarentur, ut domos suas quisque discederent, moenibusque se defenderent: Themistocles unus restitit, et universos pares esse posse ajebat, disper-

sos testabatur perituros; idque Eurybiadi,
regi Lacedaemoniorum, qui tum summae
3 imperii praeerat, fore affirmabat. Quem
quum minus, quam vellet, moveret, noctu
de servis suis, quem habuit fidelissimum,
ad regem misit, ut ei nuntiaret suis verbis:
4 adversarios ejus in fuga esse: qui si dis-
cessissent, majore cum labore et longin-
quiore tempore bellum confecturum, quum
singulos consectari cogeretur; quos si sta-
tim aggrederetur, brevi universos oppres-
surum. Hoc eo valebat, ut ingratiis ad
5 depugnandum omnes cogerentur. Hac re
audita barbarus, nihil doli subesse credens,
postridie alienissimo sibi loco, contra op-
portunissimo hostibus, adeo angusto mari
conflixit, ut ejus multitudo navium expli-
cari non potuerit. Victus ergo est magis
consilio Themistoclis, quam armis Graeciae.

V Hic etsi male rem gesserat, tamen tan-
tas habebat reliquias copiarum, ut etiam
cum his opprimere posset hostes. Iterum
ab eodem gradu depulsus est. Nam The-
mistocles verens, ne bellare perseveraret,
certiorem eum fecit, id agi, ut pons, quem
ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur,
ac reditu in Asiam excluderetur; idque ei

persuasit. Itaque qua sex mensibus iter fe- 2
cerat, eadem minus diebus triginta in Asiam
reversus est, seque a Themistocle non su-
peratum, sed conservatum judicavit. Sic 3
unius viri prudentia Graecia liberata est,
Europaeque succubuit Asia. Haec altera
victoria, quae cum Marathonio possit com-
parari tropaeo. Nam pari modo apud Sa-
lamina parvo numero navium maxima post
hominum memoriam classis est devicta.

Magnus hoc bello Themistocles fuit, VI
nec minor in pace. Quum enim Phalerico
portu, neque magno neque bono, Athenien-
ses uterentur; hujus consilio triplex Piraeei
portus constitutus est, isque moenibus cir-
cumdatus, ut ipsam urbem dignitate aequi-
pararet, utilitate superaret. Idem muros 2
Atheniensium restituit praecipuo periculo
suo. Namque Lacedaemonii, causam ido-
neam nacti propter barbarorum excursiones,
qua negarent, oportere extra Peloponne-
sum ullam urbem habere, ne essent loca
munita, quae hostes possiderent, Athenien-
ses aedificantes prohibere sunt conati. Hoc 3
longe alio spectabat, atque videri volebant.
Athenienses enim duabus victoriis, Mara-
thonia et Salaminia, tantam gloriam apud

omnes gentes, erant consecuti, ut intellige-
rent Lacedaemonii, de principatu sibi cum
4 his certamen fore. Quare eos quam infir-
missimos esse volebant. Postquam autem
audierunt, muros instrui, legatos Athenas
miserunt, qui id fieri vetarent. His prae-
sentibus desierunt, ac se de ea re legatos
5 ad eos missuros dixerunt. Hanc legatio-
nem suscepit Themistocles, et solus primo
profectus est; reliqui legati ut tum exirent,
quum satis altitudo muri exstructa videre-
tur, praecepit: interim omnes, servi atque
liberi, opus facerent, neque ulli loco par-
cerent, sive sacer, sive profanus, sive pri-
vatus esset, sive publicus, et undique,
quod idoneum ad muniendum putarent, con-
gererent. Quo factum est, ut Athenien-
sium muri ex sacellis sepulcrisque con-
starent.

VII Themistocles autem, ut Lacedaemo-
nem venit, adire ad magistratus noluit, et
dedit operam, ut quam longissime tempus
duceret, causam interponens, se collegas
exspectare, quum Lacedaemonii quereren-
tur, opus nihilominus fieri, eumque in ea
2 re conari fallere. Interim reliqui legati sunt
consecuti. A quibus quum audisset, non
mul-

multum superesse munitionis, ad ephoros Lacedaemoniorum accessit, penes quos summum imperium erat, atque apud eos contendit, falsa his esse delata; quare aequum esse, illos viros bonos nobilesque mittere, quibus fides haberetur, qui rem explorarent; interea se obsidem retinerent. Gestus 3
est ei mos, tresque legati, functi summis honoribus, Athenas missi sunt. Cum his collegas suos Themistocles jussit proficisci, eisque praedixit, ut ne prius Lacedaemoniorum legatos dimitterent, quam ipse esset remissus. Hos postquam Athenas per- 4
venisse ratus est, ad magistratum senatumque Lacedaemoniorum adiit, et apud eos liberrime professus est: Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, deos publicos, suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse; neque in eo, quod inutile esset Graeciae, fecisse. Nam illorum urbem ut propugnaculum op- 5
positum esse barbaris, apud quam jam bis classes regias fecisse naufragium. Lacedae- 6
monios autem male et injuste facere, qui id potius intuerentur, quod ipsorum dominationi, quam quod universae Graeciae utile esset. Quare, si suos legatos recipere

vellent, quos Athenas miserant, se remit-
terent, aliter illos numquam in patriam re-
cepturi.

VIII Tamen non effugit civium suorum in-
vidiam. Namque ob eumdem timorem, quo
damnatus erat Miltiades, testarum suffra-
giis e civitate ejectus, Argos habitatum con-
2 cessit. Hic quum propter multas ejus vir-
tutes magna cum dignitate viveret, Lace-
daemonii legatos Athenas miserunt, qui
eum absentem accusarent, quod societatem
cum rege Persarum ad Graeciam opprimen-
3 dam fecisset. Hoc crimine absens prodi-
tionis est damnatus. Id ut audivit, quod
non satis tutum se Argis videbat, Corcyram
demigravit. Ibi quum ejus principes civi-
tatis animadvertisset timere, ne propter se
bellum his Lacedaemonii et Athenienses in-
dicerent; ad Admetum, Molossorum re-
gem, cum quo ei hospitium erat, confugit.
4 Huc quum venisset, et in praesentia rex
abesset, quo majore religione se receptum
tueretur, filiam ejus parvulam arripuit, et
cum ea se in sacrarium, quod summa co-
lebatur caerimonia, conjecit. Inde non prius
egressus est, quam rex eum data dextra in
5 fidem reciperet, quam praestitit. Nam

quum ab Atheniensibus et Lacedaemoniis exposceretur publice, supplicem non prodidit, monuitque, ut consuleret sibi: difficile enim esse, in tam propinquo loco tuto eum versari. Itaque Pydnam eum deduci jussit, et, quod satis esset praesidii, dedit.
6 Hic in navem omnibus ignotus nautis ascendit. Quae quum tempestate maxima Naxum ferretur, ubi tum Atheniensium erat exercitus; sensit Themistocles, si eo pervenisset, sibi esse pereundum. Hac necessitate coactus domino navis, qui sit, aperit, multa pollicens, si se conservasset.
7 At ille, clarissimi viri captus misericordia, diem noctemque procul ab insula in salo navem tenuit in ancoris, neque quemquam ex ea exire passus est. Inde Ephesum pervenit, ibique Themistoclem exponit: cui ille pro meritis gratiam postea retulit.

IX Scio, plerosque ita scripsisse, Themistoclem, Xerxe regnante, in Asiam transisse. Sed ego potissimum Thucydidi credo, quod aetate proximus erat, qui illorum temporum historiam reliquerunt, et ejusdem civitatis fuit. Is autem ait, ad Artaxerxem eum venisse, atque his verbis epistolam misisse:
2 *Themistocles veni ad*

te, qui plurima mala omnium Grajor in domum tuam intuli, quum mihi nec se fuit, adversus patrem tuum bellare,
3 *triamque meam defendere. Idem mu plura bona feci, postquam in tuto ip et ille in periculo esse coepit. Nam qu in Asiam reverti vellet, proelio apud lamina facto, litteris eum certiorem f id agi, ut pons, quem in Hellesponto cerat, dissolveretur, atque ab hosti circumiretur: quo nuntio ille periculo*
4 *liberatus. Nunc autem confugi ad te, e. gitatus a cuncta Graecia, tuam pet amicitiam: quam si ero adeptus, non nus me bonum amicum habebis, quam f tem inimicum ille expertus est. Ea aut rogo, ut de his rebus, quas tecum co qui volo, annum mihi temporis des, que transacto ad te venire patiaris.*

X Hujus rex animi magnitudinem adı rans, cupiensque talem virum sibi concil ri, veniam dedit. Ille omne illud temp litteris sermonique Persarum dedit: quil adeo eruditus est, ut multo commodius catur apud regem verba fecisse, quam
2 poterant, qui in Perside erant nati. I quum multa regi esset pollicitus, gratis

numque illud, si suis uti consiliis vellet,
illum Graeciam bello oppressurum; magnis
muneribus ab Artaxerxe donatus in Asiam
rediit, domiciliumque Magnesiae sibi con-
stituit. Namque hanc urbem ei rex dona- 3
rat, his quidem verbis, quae ei panem prae-
beret (ex qua regione quinquaginta talen-
ta quotannis redibant); Lampsacum autem,
unde vinum sumeret; Myuntem, ex qua op-
sonium haberet. Hujus ad nostram memo-
riam monumenta manserunt duo: sepul-
crum prope oppidum, in quo est sepultus;
statuae in foro Magnesiae. De cujus morte 4
multimodis apud plerosque scriptum est;
sed nos eumdem potissimum Thucydidem
auctorem probamus, qui illum ait Magne-
siae morbo mortuum, neque negat, fuis-
se famam, venenum sua sponte sumsisse,
quum se, quae regi de Graecia opprimen-
da pollicitus esset, praestare posse despe-
raret. Idem, ossa ejus clam in Attica ab 5
amicis sepulta, quoniam legibus non con-
cederetur, quod proditionis esset damna-
tus, memoriae prodidit.

III.

ARISTIDES.

---

1 Aristides, Lysimachi filius, Atheniensis, aequalis fere fuit Themistocli. Itaque cum eo de principatu contendit: namque ob-
2 trectarunt inter se. In his autem cognitum est, quanto antestaret eloquentia innocentiae. Quamquam enim adeo excellebat Aristides abstinentia, ut unus post hominum memoriam, quod quidem nos audierimus, cognomine Justus sit appellatus; tamen, a Themistocle collabefactus, testula illa exsilio decem annorum multatus est.
3 Qui quidem quum intelligeret, reprimi concitatam multitudinem non posse, cedensque animadvertisset quemdam scribentem, ut patria pelleretur, quaesisse ab eo dicitur, quare id faceret, aut quid Aristides commisisset, cur tanta poena dignus
4 duceretur? Cui ille respondit, se ignorare Aristidem; sed sibi non placere, quod tam cupide elaborasset, ut praeter ceteros
5 Justus appellaretur. Hic decem annorum

legitimam poenam non pertulit. Nam postquam Xerxes in Graeciam descendit, sexto fere anno, quam erat expulsus, populiscito in patriam restitutus est.

Interfuit autem pugnae navali apud Sa- II
lamina, quae facta est prius, quam poena liberaretur. Idem praetor fuit Atheniensium apud Plataeas in proelio, quo Mardonius fusus, barbarorumque exercitus interfectus est. Neque aliud est ullum hu- 2
jus in re militari illustre factum, quam hujus imperii memoria; justitiae vero, et aequitatis, et innocentiae multa: in primis, quod ejus aequitate factum est, quum in communi classe esset Graeciae simul cum Pausania, quo duce Mardonius erat fugatus, ut summa imperii maritimi ab Lacedaemoniis transferretur ad Athenienses.
Namque ante id tempus et mari et terra 3
duces erant Lacedaemonii. Tum autem et intemperantia Pausaniae, et justitia factum est Aristidis, ut omnes fere civitates Graeciae ad Atheniensium societatem se applicarent, et adversus barbaros hos duces deligerent sibi.

Quos quo facilius repellerent, si forte III

bellum renovare conarentur, ad classes aedificandas exercitusque comparandos quantum pecuniae quaeque civitas daret, Aristides delectus est, qui constitueret, ejusque arbitrio quadringena et sexagena talenta quotannis Delum sunt collata. Id enim commune aerarium esse voluerunt. Quae omnis pecunia postero tempore Athenas
2 translata est. Hic qua fuerit abstinentia, nullum est certius indicium, quam quod, quum tantis rebus praefuisset, in tanta paupertate decessit, ut, qui efferretur, vix
3 reliquerit. Quo factum est, ut filiae ejus publice alerentur, et de communi aerario dotibus datis collocarentur. Decessit autem fere post annum quartum, quam Themistocles Athenis erat expulsus.

IV.

PAUSANIAS.

1 Pausanias, Lacedaemonius, magnus homo, sed varius in omni genere vitae fuit. Nam

ut virtutibus eluxit, sic vitiis est obrutus. Hujus illustrissimum est proelium apud 2
Plataeas. Namque illo duce Mardonius, satrapes regius, natione Medus, regis gener, in primis omnium Persarum et manu fortis et consilii plenus, cum ducentis millibus peditum, quos viritim legerat, et viginti millibus equitum, haud ita magna manu Graeciae fugatus est, eoque ipse dux cecidit proelio. Qua victoria elatus plurima 3
miscere coepit, et majora concupiscere. Sed primum in eo est reprehensus, quod ex praeda tripodem aureum Delphis posuisset, epigrammate scripto, in quo erat haec sententia: suo ductu barbaros apud Plataeas esse deletos, ejusque victoriae ergo Apollini donum dedisse. Hos versus La- 4
cedaemonii exsculpserunt, neque aliud scripserunt, quam nomina earum civitatum, quarum auxilio Persae erant victi.

Post id proelium eumdem Pausaniam II
cum classe communi Cyprum atque Hellespontum miserunt, ut ex his regionibus barbarorum praesidia depelleret. Pari fe- 2
licitate in ea re usus elatius se gerere coepit, majoresque appetere res. Nam quum, Byzantio expugnato, cepisset complures 3

Persarum nobiles, atque in his nonnullos
regis propinquos, hos clam Xerxi remisit,
simulans, ex vinculis publicis effugisse; et
cum his Gongylum Eretriensem, qui litte-
ras regi redderet, in quibus haec fuisse
3 scripta Thucydides memoriae prodidit: *Pau-
sanias, dux Spartae, quos Byzantii cepe-
rat, postquam propinquos tuos cognovit,
tibi muneri misit, seque tecum affinitate
conjungi cupit: quare, si tibi videtur,*
4 *des ei filiam tuam nuptum. Id si feceris,
et Spartam et ceteram Graeciam sub tuam
potestatem, se adjuvante, te redacturum
pollicetur. His de rebus si quid geri vo-
lueris, certum hominem ad eum mittas*
5 *face, cum quo colloquatur.* Rex, tot ho-
minum salute, tam sibi necessariorum, ma-
gnopere gavisus, confestim cum epistola
Artabazum ad Pausaniam mittit, in qua
eum collaudat, ac petit, ne cui rei parcat
ad ea perficienda, quae pollicetur. Si fe-
cerit, nullius rei a se repulsam laturum.
6 Hujus Pausanias voluntate cognita, alacrior
ad rem gerendam factus, in suspicionem
cecidit Lacedaemoniorum. In quo facto do-
mum revocatus, accusatus capitis, absol-
vitur; multatur tamen pecunia: quam ob
causam ad classem remissus non est.

At ille post non multo sua sponte ad III
exercitum rediit, et ibi non callida, sed de-
menti ratione cogitata patefecit. Non enim
mores patrios solum, sed etiam cultum ve-
stitumque mutavit. Apparatu regio uteba- 2
tur, veste Medica; satellites Medi et Ae-
gyptii sequebantur; epulabatur more Per-
sarum luxuriosius, quam, qui aderant, per-
peti possent; aditum petentibus convenien- 3
di non dabat; superbe respondebat, [et]
crudeliter imperabat. Spartam redire no-
lebat. Colonas, qui locus in agro Troa-
dis est, se contulerat: ibi consilia quum
patriae, tum sibi inimica capiebat. Id post- 4
quam Lacedaemonii rescierunt, legatos ad
eum cum scytala miserunt, in qua more
illorum erat scriptum: nisi domum rever-
teretur, se capitis eum damnaturos. Hoc 5
nuntio commotus, sperans, se etiam tum
pecunia et potentia instans periculum posse
depellere, domum rediit. Huc ut venit, ab
ephoris in vincula publica conjectus est.
Licet enim legibus eorum cuivis ephoro hoc
facere regi. Hinc tamen se expedivit; ne-
que eo magis carebat suspicione. Nam opi-
nio manebat, eum cum rege habere socie-
tatem. Est genus quoddam hominum, quod 6
Ilotae vocatur, quorum magna multitudo

agros Lacedaemoniorum colit, servorumque munere fungitur. Hos quoque sollicitare
7 spe libertatis existimabatur. Sed quod harum rerum nullum erat apertum crimen, quo argui posset, non putabant, de tali tamque claro viro suspicionibus oportere judicari, et exspectandum, dum se ipsa res aperiret.

IV Interim Argilius quidam, adolescentulus, quem puerum Pausanias amore venereo dilexerat, quum epistolam ab eo ad Artabazum accepisset, eique in suspicionem venisset, aliquid in ea de se esse scriptum, quod nemo eorum rediisset, qui super tali causa eodem missi erant, vincula epistolae laxavit, signoque detracto cognovit, si per-
2 tulisset, sibi esse pereundum. Erant in eadem epistola, quae ad ea pertinebant, quae inter regem Pausaniamque convenerant. Has ille litteras ephoris tradidit.
3 Non est praetereunda gravitas Lacedaemoniorum hoc loco. Nam ne hujus quidem indicio impulsi sunt, ut Pausaniam comprehenderent; neque prius vim adhibendam
4 putaverunt, quam se ipse indicasset. Itaque huic indici, quid fieri vellent, praeceperunt. Fanum Neptuni est Taenari, quod

violari nefas putant Graeci. Eo ille index
confugit; in ara consedit. Hanc juxta lo-
cum fecerunt sub terra, ex quo posset au-
diri, si quis quid loqueretur cum Argilio.
Huc ex ephoris quidam descenderunt. Pau- 5
sanias, ut audivit, Argilium confugisse in
aram, perturbatus venit eo. Quem quum
supplicem Dei videret in ara sedentem,
quaerit, causae quid sit tam repentino con-
silio. Huic ille, quid ex litteris comperis-
set, aperit. Modo magis Pausanias pertur- 6
batus orare coepit, ne enuntiaret, nec se,
meritum de illo optime, proderet. Quod
si eam veniam sibi dedisset, tantisque im-
plicatum rebus sublevasset, magno ei prae-
mio futurum.

His rebus ephori cognitis satius putave- V
runt, in urbe eum comprehendi. Quo quum
essent profecti, et Pausanias, placato Ar-
gilio, ut putabat, Lacedaemonem reverte-
retur; in itinere, quum jam in eo esset,
ut comprehenderetur, ex vultu cujusdam
ephori, qui eum admonere cupiebat, insi-
dias sibi fieri intellexit. Itaque paucis ante 2
gradibus, quam qui sequebantur, in aedem
Minervae, quae χαλκίοικος vocatur, confu-
git. Hinc ne exire posset, statim ephori

valvas ejus aedis obstruxerunt, tectumque
sunt demoliti, quo facilius sub divo inte-
3 riret. Dicitur, eo tempore matrem Pausa-
niae vixisse, eamque jam magno natu,
postquam de scelere filii comperit, in pri-
mis ad filium claudendum lapidem ad in-
4 troitum aedis attulisse. Sic Pausanias ma-
gnam belli gloriam turpi morte maculavit.
Hic quum semianimis de templo elatus es-
5 set, confestim animam efflavit. Cujus mor-
tui corpus quum eodem nonnulli dicerent
inferri oportere, quo hi, qui ad suppli-
cium essent dati; displicuit pluribus, et pro-
cul ab eo loco infoderunt, quo erat mor-
tuus. Inde posterius [dei] Delphici re-
sponso erutus, atque eodem loco sepultus,
ubi vitam posuerat.

V.

CIMON.

1 Cimon, Miltiadis filius, Atheniensis, duro
admodum initio usus est adolescentiae. Nam

quum pater ejus litem aestimatam populo solvere non potuisset, ob eamque causam in vinculis publicis decessisset; Cimon eadem custodia tenebatur, neque legibus Atheniensium emitti poterat, nisi pecuniam, qua pater multatus erat, solvisset. Habe- 2
bat autem in matrimonio sororem germanam suam, nomine Elpinicen, non magis amore, quam more ductus. Nam Atheniensibus licet eodem patre natas uxores duce-
re. Hujus conjugii cupidus Callias quidam, 3
non tam generosus, quam pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone, ut eam sibi uxorem daret: id si impetrasset, se pro illo pecuniam so-
luturum. Is quum talem conditionem asper- 4
naretur, Elpinice negavit, se passuram, Miltiadis progeniem in vinculis publicis interire, quoniam prohibere posset, seque Calliae nupturam, si ea, quae polliceretur, praestitisset.

Tali modo custodia liberatus Cimon ce- II
leriter ad principatum pervenit. Habebat enim satis eloquentiae, summam liberalitatem, magnam prudentiam quum juris civilis, tum rei militaris, quod cum patre a puero in exercitibus fuerat versatus. Ita-

que hic et populum urbanum in sua tenuit potestate, et apud exercitum plurimum va-
2 luit auctoritate. Primum imperator apud flumen Strymona magnas copias Thracum fugavit, oppidum Amphipolim constituit, eoque decem millia Atheniensium in coloniam misit. Idem iterum apud Mycalen Cypriorum et Phoenicum ducentarum navium
3 classem devictam cepit: eodemque die pari fortuna in terra usus est. Namque hostium navibus captis, statim ex classe copias suas eduxit, barbarorum uno concur-
4 su maximam vim prostravit. Qua victoria magna praeda potitus quum domum reverteretur, quod jam nonnullae insulae propter acerbitatem imperii defecerant, bene animatas confirmavit, alienatas ad officium
5 redire coëgit. Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, quod contumacius se gesserant, vacuefecit, sessores veteres urbe insulaque ejecit, agros civibus divisit. Thasios opulentia fretos suo adventu fregit. His ex manubiis Athenarum arx, qua ad meridiem vergit, est ornata.

III Quibus rebus quum unus in civitate maxime floreret, incidit in eamdem invidiam, quam pater suus ceterique Athenien-
sium

sium principes. Nam testarum suffragiis, quod illi ὀςρακισμὸν vocant, decem annorum exsilio multatus est. Cujus facti celerius 2
Athenienses, quam ipsum, poenituit. Nam quum ille animo forti invidiae ingratorum civium cessisset, bellumque Lacedaemonii Atheniensibus indixissent; confestim notae ejus virtutis desiderium consecutum est. Ita- 3
que post annum quintum, quam expulsus erat, in patriam revocatus est. Ille, quod hospitio Lacedaemoniorum utebatur, satius existimans, contendere Lacedaemonem, sua sponte est profectus, pacemque inter duas potentissimas civitates conciliavit. Post, ne- 4
que ita multo, Cyprum cum ducentis navibus imperator missus, quum ejus majorem partem insulae devicisset, in morbum implicitus, in oppido Citio est mortuus.

Hunc Athenienses non solum in bello, IV
sed in pace diu desideraverunt. Fuit enim tanta liberalitate, quum compluribus locis praedia hortosque haberet, ut numquam in eis custodem imposuerit fructus servandi gratia, ne quis impediretur, quo minus ejus rebus, quibus quisque vellet, frueretur. Sem- 2
per eum pedisequi cum nummis sunt secuti, ut, si quis opis ejus indigeret, haberet,

quod statim daret, ne differendo videretur negare. Saepe, quum aliquem offensum fortuna videret minus bene vestitum, suum
3 amiculum dedit. Quotidie sic coena ei coquebatur, ut, quos invocatos vidisset in foro, omnes devocaret: quod facere nullum diem praetermittebat. Nulli fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit; multos locupletavit; complures pauperes mortuos, qui, unde efferrentur, non reliquissent, suo
4 sumtu extulit. Sic se gerendo minime est mirandum, si et vita ejus fuit secura, et mors acerba.

VI.

LYSANDER.

1 Lysander, Lacedaemonius, magnam reliquit sui famam, magis felicitate, quam virtute partam. Athenienses enim in Peloponnesios sexto et vicesimo anno bellum geren-
2 tes confecisse apparet. Id qua ratione consecutus sit, latet. Non enim virtute sui

exercitus, sed immodestia factum est adversariorum, qui, quod dicto audientes imperatoribus suis non erant, dispalati in agris, relictis navibus, in hostium venerunt potestatem. Quo facto Athenienses se Lacedaemoniis dediderunt. Hac victoria Lysander elatus, quum antea semper factio- 3
sus audaxque fuisset, sic sibi indulsit, ut ejus opera in maximum odium Graeciae Lacedaemonii pervenerint. Nam quum hanc 4
causam Lacedaemonii dictitassent sibi esse belli, ut Atheniensium impotentem dominationem refringerent, postquam apud Aegos flumen Lysander classis hostium est potitus, nihil aliud molitus est, quam ut omnes civitates in sua teneret potestate, quum id se Lacedaemoniorum causa facere simularet. Namque undique, qui Atheniensium 5
rebus studuissent, ejectis, decem delegerat in unaquaque civitate, quibus summum imperium potestatemque omnium rerum committeret. Horum in numerum nemo admittebatur, nisi qui aut ejus hospitio contineretur, aut se illius fore proprium fide confirmarat.

Ita decemvirali potestate in omnibus II
urbibus constituta, ipsius nutu omnia ge-

rebantur. Cujus de crudelitate ac perfidia satis est unam rem, exempli gratia, proferre, ne de eodem plura enumerando de-
2 fatigemus lectores. Victor ex Asia quum reverteretur, Thasumque devertisset, quod ea civitas praecipua fide fuerat erga Athenienses, proinde ac si iidem firmissimi solerent esse amici, qui constantes fuissent
3 inimici, eam pervertere concupivit. Vidit autem, nisi in eo occultasset voluntatem, futurum, ut Thasii dilaberentur, consulerentque rebus suis. Itaque † † †

III † † † decemviralem suam potestatem sui ab illo constitutam sustulerunt. Quo dolore incensus iniit consilia, reges Lacedaemoniorum tollere. Sed sentiebat, id se sine ope deorum facere non posse, quod Lacedaemonii om-
2 nia ad oracula referre consueverant. Primum Delphos corrumpere est conatus. Quum id non potuisset, Dodonam adortus est. Hinc quoque repulsus dixit, se vota suscepisse, quae Jovi Hammoni solveret: existimans,
3 se Afros facilius corrupturum. Hac spe quum profectus esset in Africam, multum eum antistites Jovis fefellerunt. Nam non solum corrumpi non potuerunt, sed etiam legatos Lacedaemonem miserunt, qui Lysandrum accusarent, quod sacerdotes fa-

ni corrumpere conatus esset. Accusatus 4
hoc crimine, judicumque absolutus senten-
tiis, Orchomeniis missus subsidio, occisus
est a Thebanis apud Haliartum. Quam ve- 5
re de eo foret judicatum, oratio indicio
fuit, quae post mortem in domo ejus re-
perta est, in qua suadet Lacedaemoniis,
ut, regia potestate dissoluta, ex omnibus
dux deligatur ad bellum gerendum; sed ita
scripta, ut deorum videretur congruere sen-
tentiae, quam ille se habiturum, pecunia
fidens, non dubitabat. Hanc ei scripsisse
Cleon Halicarnasseus dicitur.

Atque hoc loco non est praetereundum IV
factum Pharnabazi, satrapis regii. Nam
quum Lysander praefectus classis in bello
multa crudeliter avareque fecisset, deque
his rebus suspicaretur ad cives suos esse
perlatum, petiit a Pharnabazo, ut ad epho-
ros sibi testimonium daret, quanta sancti-
tate bellum gessisset sociosque tractasset,
deque ea re accurate scriberet: magnam
enim ejus auctoritatem in ea re futuram.
Huic ille liberaliter pollicetur; librum gra- 2
vem multis verbis conscripsit, in quo sum-
mis eum fert laudibus. Quem quum legis-
set probassetque, dum signatur, alterum

pari magnitudine, tanta similitudine, u discerni non posset, signatum subjecit, in quo accuratissime ejus avaritiam perfidiamque accusarat.
3 Hinc Lysander domum quum redisset, postquam de suis rebus gestis apud maximum magistratum, quae voluerat, dixerat, testimonii loco librum a Pharnabazo datum tradidit. Hunc, summoto Lysandro, quum ephori cognossent, ipsi legendum dederunt. Ita ille imprudens ipse suus fuit accusator.

VII.

ALCIBIADES.

1 Alcibiades, Cliniae filius, Atheniensis. In hoc natura, quid efficere possit, videtur experta. Constat enim inter omnes, qui de eo memoriae prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius, vel in vitiis, vel in virtuti-
2 bus. Natus in amplissima civitate, summo genere, omnium aetatis suae multo formosissimus, ad omnes res aptus, consilii

que plenus. Namque imperator fuit summus et mari et terra; disertus, ut inprimis dicendo valeret, quod tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei dicendo posset resistere; deinde, quum 3
tempus posceret, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus non minus in vita, quam victu; affabilis, blandus, temporibus callidissime inserviens. Idem, simul ac se 4
remiserat, neque causa suberat, quare animi laborem perferret, luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiebatur, ut omnes admirarentur, in uno homine tantam esse dissimilitudinem, tamque diversam naturam.

Educatus est in domo Periclis (privi- II
gnus enim ejus fuisse dicitur), eruditus a Socrate. Socerum habuit Hipponicum, omnium Graeca lingua loquentium divitissimum, ut, si ipse fingere vellet, neque plura bona reminisci, neque majora posset consequi, quam vel fortuna vel natura tribuerat. Ineunte adolescentia amatus est a 2
multis more Graecorum: in eis a Socrate, de quo mentionem facit Plato in Symposio. Namque eum induxit commemorantem, se pernoctasse cum Socrate, neque aliter ab

eo surrexisse, ac filius a parente debuerit.
3 Posteaquam robustior est factus, non minus multos amavit, in quorum amore, quoad licitum est, odiosa multa delicate jocoseque fecit: quae referremus, nisi majora potioraque haberemus.

III Bello Peloponnesio hujus consilio atque auctoritate Athenienses bellum Syracusanis indixerunt: ad quod gerendum ipse dux delectus est; duo praeterea collegae
2 dati, Nicias et Lamachus. Id quum appararetur, prius quam classis exiret, accidit, ut una nocte omnes Hermae, qui in oppido erant Athenis, dejicerentur, praeter unum, qui ante januam erat Andocidis. Itaque ille postea Mercurius Andocides vo-
3 citatus est. Hoc quum appareret non sine magna multorum consensione esse factum, quod non ad privatam, sed ad publicam rem pertineret, magnus multitudini timor est injectus, ne qua repentina vis in civitate exsisteret, quae libertatem oppnimeret
4 populi. Hoc maxime convenire in Alcibiadem videbatur, quod et potentior et major, quam privatus, existimabatur. Multos enim liberalitate devinxerat, plures etiam
5 opera forensi suos reddiderat. Quare fie-

bat, ut omnium oculos, quotiescumque in publicum prodisset, ad se converteret, neque ei par quisquam in civitate poneretur. Itaque non solum spem in eo habebant maximam, sed etiam timorem, quod et obesse plurimum et prodesse poterat. Adsperge- 5
batur etiam infamia, quod in domo sua facere mysteria dicebatur: quod nefas erat more Atheniensium; idque non ad religionem, sed ad conjurationem pertinere existimabatur.

Hoc crimine in concione ab inimicis IV
compellabatur. Sed instabat tempus ad bellum proficiscendi. Id ille intuens, neque ignorans civium suorum consuetudinem, postulabat, si quid de se agi vellent, potius de praesente quaestio haberetur, quam absens invidiae crimine accusaretur. Ini- 2
mici vero ejus quiescendum in praesenti, quia noceri non posse intelligebant, et illud tempus exspectandum decreverunt, quo exisset, ut sic absentem aggrederentur: itaque fecerunt. Nam postquam in Siciliam 3
eum pervenisse crediderunt, absentem, quod sacra violasset, reum fecerunt. Qua de re quum ei nuntius a magistratu in Siciliam missus esset, ut domum ad causam dicen-

dam rediret, essetque in magna spe provinciae bene administrandae; non parere noluit, et in triremem, quae ad eum de-
4 portandum erat missa, ascendit. Hac Thurios in Italiam pervectus, multa secum reputans de immoderata civium suorum licentia crudelitateque erga nobiles, utilissimum ratus, impendentem evitare tempestatem, clam se a custodibus subduxit, et inde primum Elidem, deinde Thebas venit.
5 Postquam autem se capitis damnatum, bonis publicatis, audivit, et, id quod usu venerat, Eumolpidas sacerdotes a populo coactos, ut se devoverent, ejusque devotionis, quo testatior esset memoria, exemplum, in pila lapidea incisum, esse positum in publico, Lacedaemonem demigravit.
6 Ibi, ut ipse praedicare consueverat, non adversus patriam, sed inimicos suos bellum gessit, quod iidem hostes essent civitati. Nam, quum intelligerent, se plurimum prodesse posse reipublicae, ex ea ejecisse, plusque irae suae, quam utilitati communi
7 paruisse. Itaque hujus consilio Lacedaemonii cum Persarum rege amicitiam fecerunt; deinde Deceleam in Attica munierunt, praesidioque ibi perpetuo posito in obsidione Athenas tenuerunt. Ejusdem ope-

ra Joniam a societate averterunt Atheniensium. Quo facto multo superiores bello esse coeperunt.

V Neque vero his rebus tam amici Alcibiadi sunt facti, quam timore ab eo alienati. Nam quum acerrimi viri praestantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent, pertimuerunt, ne caritate patriae ductus aliquando ab ipsis descisceret, et cum suis in gratiam rediret. Itaque tempus ejus interficiendi quaerere instituerunt. Id Alci- 2
biadi diutius celari non potuit: erat enim ea sagacitate, ut decipi non posset, praesertim quum animum attendisset ad cavendum. Itaque ad Tissaphernem, praefectum regis Darii, se contulit. Cujus quum in 3
intimam amicitiam pervenisset, et Atheniensium, male gestis in Sicilia rebus, opes senescere, contra Lacedaemoniorum crescere videret; initio cum Pisandro praetore, qui apud Samum exercitum habebat, per internuntios colloquitur, et de reditu suo facit mentionem. Erat enim eodem, quo Alcibiades, sensu, populi potentiae non amicus, et optimatum fautor. Ab hoc 4
destitutus primum per Thrasybulum, Lyci filium, ab exercitu recipitur, praetor-

que fit apud Samum; post, suffragante
Theramene, populiscito restituitur, pari-
que absens imperio praeficitur simul cum
5 Thrasybulo et Theramene. Horum in im-
perio tanta commutatio rerum facta est, ut
Lacedaemonii, qui paullo ante victores vi-
guerant, perterriti pacem peterent. Victi
enim[1] erant quinque proeliis terrestribus,
tribus navalibus, in quibus ducentas naves
triremes amiserant, quae captae in hostium
6 venerant potestatem. Alcibiades simul cum
collegis receperat Joniam, Hellespontum,
multas praeterea urbes Graecas, quae in
ora sitae sunt Asiae, quarum expugnarant
complures, in his Byzantium; neque mi-
nus multas consilio ad amicitiam adjunxe-
rant, quod in captos clementia fuerant usi.
7 Ita praeda onusti, locupletato exercitu,
maximis rebus gestis, Athenas venerunt.

VI His quum obviam universa civitas in
Piraeeum descendisset, tanta fuit omnium
exspectatio visendi Alcibiadis, ut ad ejus
triremem vulgus conflueret, proinde ac si
2 solus advenisset. Sic enim populo erat per-
suasum, et adversas superiores, et prae-
sentes secundas res accidisse ejus opera.
Itaque et Siciliae amissum, et Lacedaemo-

niorum victorias culpae suae tribuebant, quod talem virum e civitate expulissent. Neque id sine causa arbitrari videbantur. Nam postquam exercitui praeesse coeperat, neque terra, neque mari hostes pares esse potuerant. Hic ut e navi egressus est, 3
quamquam Theramenes et Thrasybulus eisdem rebus praefuerant, simulque venerant in Piraeeum; tamen illum unum omnes prosequebantur, et, id quod numquam antea usu venerat, nisi Olympiae victoribus, coronis aureis aeneisque vulgo donabatur. Ille lacrimans talem benevolentiam civium suorum accipiebat, reminiscens pristini temporis acerbitatem. Postquam astu venit, 4
concione advocata sic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit, quin ejus casum lacrimarit, inimicumque his se ostenderit, quorum opera patria pulsus fuerat, proinde ac si alius populus, non ille ipse, qui tum flebat, eum sacrilegii damnasset. Restituta 5
ergo huic sunt publice bona; iidemque illi Eumolpidae sacerdotes rursus resacrare sunt coacti, qui eum devoverant; pilaeque illae, in quibus devotio fuerat scripta, in mare praecipitatae.

Haec Alcibiadi laetitia non nimis fuit VII

diuturna. Nam quum ei omnes essent honores decreti, totaque respublica domi bellique tradita, ut unius arbitrio gereretur; et ipse postulasset, ut duo sibi collegae darentur, Thrasybulus et Adimantus, neque id negatum esset: classe jam in Asiam profectus, quod apud Cymen minus ex sententia rem gesserat, in invidiam recidit.
2 Nihil enim eum non efficere posse ducebant. Ex quo fiebat, ut omnia minus prospere gesta ejus culpae tribuerent, quum eum aut negligenter, aut malitiose fecisse loquerentur: sicut tum accidit. Nam, corruptum a rege capere Cymen noluisse, ar-
3 guebant. Itaque huic maxime putamus malo fuisse nimiam opinionem ingenii atque virtutis. Timebatur enim non minus, quam diligebatur, ne, secunda fortuna magnisque opibus elatus, tyrannidem concupisceret. Quibus rebus factum est, ut absenti magistratum abrogarent, et alium in ejus
4 locum substituerent. Id ille ut audivit, domum reverti noluit, et se Pactyen contulit, ibique tria castella communivit, Bornos, Bysanthen, Neontichos; manuque collecta primus Graeciae civitatis in Thraciam introiit, gloriosius existimans, barbarorum
5 praeda locupletari, quam Grajorum. Qua

ex re creverat quum fama, tum opibus,
magnamque amicitiam sibi cum quibusdam
regibus Thraciae pepererat.

Neque tamen a caritate patriae potuit VIII
recedere. Nam quum apud Aegos flumen
Philocles, praetor Atheniensium, classem
constituisset suam, neque longe abesset Ly-
sander, praetor Lacedaemoniorum, qui in
eo erat occupatus, ut bellum quam diutis-
sime duceret, quod ipsis pecunia a rege
suppeditabatur, contra Atheniensibus ex-
haustis praeter arma et naves nihil erat
super: Alcibiades ad exercitum venit Athe- 2
niensium, ibique praesente vulgo agere
coepit, si vellent, se coacturum Lysandrum
aut dimicare, aut pacem petere: Lacedae-
monios eo nolle confligere classe, quod pe-
destribus copiis plus, quam navibus, vale-
rent; sibi autem esse facile, Seuthen, re- 3
gem Thracum, deducere, ut eos terra de-
pelleret: quo facto necessario aut classe
conflicturos, aut bellum composituros. Id 4
etsi vere dictum Philocles animadvertebat,
tamen postulata facere noluit, quod sentie-
bat, se, Alcibiade recepto, nullius momen-
ti apud exercitum futurum, et, si quid
secundi evenisset, nullam in ea re suam

partem fore; contra ea, si quid adversi ac-
cidisset, se unum ejus delicti futurum
5 reum. Ab hoc discedens Alcibiades, *quo-
niam*, inquit, *victoriae patriae repugnas,
illud moneo, juxta hostem castra habeas
nautica: periculum est enim, ne immo-
destia militum nostrorum occasio detur
Lysandro nostri opprimendi exercitus.*
6 Neque ea res illum fefellit. Nam Lysan-
der, quum per speculatores comperisset,
vulgum Atheniensium in terram praedatum
exisse, navesque paene inanes relictas,
tempus rei gerendae non dimisit, eoque
impetu totum bellum delevit.

IX At Alcibiades, victis Atheniensibus non
satis tuta eadem loca sibi arbitratus, pe-
nitus in Thraciam se supra Propontidem
abdidit, sperans, ibi facillime suam fortu-
2 nam occuli posse. Falso. Nam Thraces,
postquam eum cum magna pecunia venisse
senserunt, insidias [ei] fecerunt: qui ea,
quae apportarat, abstulerunt, ipsum ca-
3 pere non potuerunt. Ille cernens, nullum
locum sibi tutum in Graecia propter poten-
tiam Lacedaemoniorum, ad Pharnabazum
in Asiam transiit: quem quidem adeo sua
cepit humanitate, ut eum nemo in amicitia
an-

antecederet. Namque ei Grunium dederat
in Phrygia castrum, ex quo quinquagena
talenta vectigalis capiebat. Qua fortuna 4
Alcibiades non erat contentus, neque Athe-
nas victas Lacedaemoniis servire poterat
pati. Itaque ad patriam liberandam omni
ferebatur cogitatione. Sed videbat, id sine 5
rege Persarum non posse fieri: ideoque
eum amicum sibi cupiebat adjungi; neque
dubitabat, facile se consecuturum, si modo
ejus conveniendi habuisset potestatem. Nam
Cyrum fratrem ei bellum clam parare, La-
cedaemoniis adjuvantibus, sciebat: id si
aperuisset, magnam se initurum gratiam
videbat.

Haec quum moliretur, peteretque a Phar- X
nabazo, ut ad regem mitteretur, eodem
tempore Critias ceterique tyranni Athenien-
sium certos homines ad Lysandrum in
Asiam miserunt, qui eum certiorem face-
rent, nisi Alcibiadem sustulisset, nihil ea-
rum rerum fore ratum, quas ipse Athenis
constituisset. Quare, si suas res gestas ma-
nere vellet, illum persequeretur. His La- 2
co rebus commotus statuit, accuratius sibi
agendum cum Pharnabazo. Huic ergo re-
nuntiat, quae regi cum Lacedaemoniis es-

sent, irrita futura, nisi Alcibiadem vi-
3 vum aut mortuum tradidisset. Non tulit
hoc satrapes, et violare clementiam, quam
regis opes minui maluit. Itaque misit Su-
samithren et Bagaeum ad Alcibiadem in-
terficiendum, quum ille esset in Phrygia,
4 iterque ad regem compararet. Missi clam
vicinitati, in qua tum Alcibiades erat, dant
negotium, ut eum interficiant. Illi quum
[eum] ferro aggredi non auderent, noctu
ligna contulerunt circa casam eam, in qua
quiescebat, eamque succenderunt: ut in-
cendio conficerent, quem manu superari
5 posse diffidebant. Ille autem ut sonitu flam-
mae est excitatus, etsi gladius ei erat sub-
ductus, familiaris sui subalare telum eri-
puit. Namque erat cum eo quidam ex Ar-
cadia hospes, qui numquam discedere vo-
luerat. Hunc sequi se jubet, et id, quod
in praesentia vestimentorum fuit, arripuit.
His in ignem ejectis, flammae vim transiit.
6 Quem ut barbari incendium effugisse vide-
runt, telis eminus missis interfecerunt, ca-
putque ejus ad Pharnabazum retulerunt.
At mulier, quae cum eo vivere consuerat,
muliebri sua veste contectum aedificii in-
cendio mortuum cremavit, quod ad vivum
interimendum erat comparatum. Sic Alci-

biades, annos circiter quadraginta natus, diem obiit supremum.

Hunc infamatum a plerisque tres gravissimi historici summis laudibus extulerunt: Thucydides, qui ejusdem aetatis fuit; Theopompus, qui fuit post aliquanto natus, et Timaeus: qui quidem duo maledicentissimi, nescio quo modo, in illo uno laudando conscierunt. Namque ea, quae supra diximus, de eo praedicarunt, atque hoc amplius: quum Athenis, splendidissima civitate, natus esset, omnes splendore ac dignitate superasse vitae; postquam inde expulsus Thebas venerit, adeo studiis eorum inservisse, ut nemo eum labore corporisque viribus posset aequiparare (omnes enim Boeotii magis firmitati corporis, quam ingenii acumini inserviunt); eumdem apud Lacedaemonios, quorum moribus summa virtus in patientia ponebatur, sic duritiae se dedisse, ut parsimonia victus atque cultus omnes Lacedaemonios vinceret; fuisse apud Thracas, homines vinolentos rebusque venereis deditos: hos quoque in his rebus antecessisse; venisse ad Persas, apud quos summa laus esset fortiter venari, luxuriose vivere: horum sic imitatum consue-

XI (at "Hunc infamatum… gra-")
2 (at "laudando conscierunt…")
3 (at "ac dignitate…")
4 (at "ingenii acumini…")
5 (at "rebus antecessisse…")

tudinem, ut illi ipsi eum in his maxime ad-
6 mirarentur. Quibus rebus effecisse, ut, apud quoscumque esset, princeps poneretur, haberetur que carissimus. Sed satis de hoc; reliquos ordiamur.

VIII.

THRASYBULUS.

1 Thrasybulus, Lyci filius, Atheniensis. Si per se virtus sine fortuna ponderanda sit, dubito, an hunc primum omnium ponam. Illud sine dubio: neminem huic praefero fide, constantia, magnitudine animi, in pa-
2 triam amore. Nam quod multi voluerunt, pauci potuerunt, ab uno tyranno patriam liberare; huic contigit, ut a triginta oppressam tyrannis ex servitute in libertatem
3 vindicaret. Sed, nescio quo modo, quum eum nemo anteiret his virtutibus, multi nobilitate praecucurrerunt. Primum Peloponnesio bello multa hic sine Alcibiade ges-

sit, ille nullam rem sine hoc: quae ille universa naturali quodam bono fecit lucri. Sed 4
illa tamen omnia communia imperatoribus cum militibus et fortuna, quod in proelii concursu abit res a consilio ad vires vimque pugnantium. Itaque jure suo nonnulla ab imperatore miles, plurima vero fortuna vindicat, seque hic plus valuisse, quam ducis prudentiam, vere potest praedicare. Quare illud magnificentissimum factum pro- 5
prium est Thrasybuli. Nam quum triginta tyranni, praepositi a Lacedaemoniis, servitute oppressas tenerent Athenas, plurimos cives, quibus in bello parserat fortuna, partim patria expulissent, partim interfecissent, plurimorum bona publicata inter se divisissent: non solum princeps, sed et solus initio bellum his indixit.

Hic enim quum Phylen confugisset, II
quod est castellum in Attica munitissimum, non plus habuit secum, quam triginta de suis. Hoc initium fuit salutis Actaeorum; hoc robur libertatis clarissimae civitatis. Neque vero hic non contemtus est primo 2
a tyrannis, atque ejus solitudo. Quae quidem res et illis contemnentibus perniciei, et huic despecto saluti fuit. Haec enim il-

los ad persequendum segnes, hos autem,
tempore ad comparandum dato, fecit robu-
3 stiores. Quo magis praeceptum illud om-
nium in animis esse debet: Nihil in bello
oportere contemni; nec sine causa dici:
4 Matrem timidi flere non solere. Neque ta-
men pro opinione Thrasybuli auctae sunt
opes. Nam jam tum illis temporibus for-
tius boni pro libertate loquebantur, quam
5 pugnabant. Hinc in Piraeeum transiit, Mu-
nychiamque munivit. Hanc bis tyranni op-
pugnare sunt adorti; ab eaque turpiter re-
pulsi protinus in urbem, armis impedi-
6 mentisque amissis, refugerunt. Usus est
Thrasybulus non minus prudentia, quam
fortitudine. Nam cedentes violari vetuit:
cives enim civibus parcere aequum cense-
bat. Neque quisquam est vulneratus, nisi
qui prior impugnare voluit. Neminem ja-
centem veste spoliavit; nil attigit, nisi ar-
ma, quorum indigebat, et quae ad victum
7 pertinebant. In secundo proelio cecidit
Critias, dux tyrannorum, quum quidem
exadversus Thrasybulum fortissime pu-
gnaret.

III. Hoc dejecto Pausanias venit Atticis au-
xilio, rex Lacedaemoniorum. Is inter Thra-

sybulum et eos, qui urbem tenebant, fecit pacem his conditionibus: ne qui praeter triginta tyrannos et decem, qui postea praetores creati superioris more crudelitatis erant usi, afficerentur exsilio; neve bona publicarentur; reipublicae procuratio populo redderetur. Praeclarum hoc quoque Thra- 2
sybuli, quod, reconciliata pace, quum plurimum in civitate posset, legem tulit: ne quis ante actarum rerum accusaretur, neve multaretur; eamque illi [legem] oblivionis appellarunt. Neque vero hanc tantum 3
ferendam curavit, sed etiam, ut valeret, effecit. Nam quum quidam ex his, qui simul cum eo in exsilio fuerant, caedem facere eorum vellent, cum quibus in gratiam reditum erat publice, prohibuit, et id, quod pollicitus erat, praestitit.

Huic pro tantis meritis honoris corona IV
a populo data est, facta duabus virgulis oleaginis, quam quod amor civium, non vis expresserat, nullam habuit invidiam, magnaque fuit gloria. Bene ergo Pittacus 2
ille, qui septem sapientum numero est habitus, quum ei Mytilenaei multa millia jugerum agri munera darent, *Nolite, oro vos,* inquit, *id mihi dare, quod multi invideant,*

plures etiam concupiscant. Quare ex istis
nolo amplius, quam centum jugera, quae
et meam animi aequitatem et vestram vo-
luntatem indicent. Nam parva munera
diutina, locupletia non propria esse con-
3 sueverunt. Illa igitur corona contentus
Thrasybulus neque amplius requisivit, ne-
que quemquam honore se antecessisse exi-
4 stimavit. Hic sequenti tempore, quum prae-
tor classem ad Ciliciam appulisset, neque
satis diligenter in castris ejus agerentur vi-
giliae, a barbaris, ex oppido noctu erup-
tione facta, in tabernaculo interfectus est.

IX.

CONON.

---

1 CONON, Atheniensis, Peloponnesio bello
accessit ad rempublicam, in eoque ejus
opera magni fuit. Nam et praetor pedestri-
bus exercitibus praefuit, et praefectus clas-
sis res magnas mari gessit. Quas ob cap-

sas praecipuus ei honos habitus est. Namque omnibus unus insulis praefuit: in qua potestate Pheras cepit, coloniam Lacedaemoniorum. Fuit etiam extremo Peloponne- 2
sio bello praetor, quum apud Aegos flumen copiae Atheniensium a Lysandro sunt devictae. Sed tum abfuit, eoque pejus res administrata est. Nam et prudens rei militaris, et diligens erat imperii. Itaque nemini erat 3
his temporibus dubium, si affuisset, illam Athenienses calamitatem accepturos non fuisse.

Rebus autem afflictis, quum patriam II
obsideri audisset, non quaesivit, ubi ipse tuto viveret, sed unde praesidio posset esse civibus suis. Itaque contulit se ad Pharnabazum, satrapen Joniae et Lydiae, eumdemque generum regis et propinquum: apud quem ut multum gratia valeret, multo labore multisque effecit periculis. Nam quum 2
Lacedaemonii, Atheniensibus devictis, in societate non manerent, quam cum Artaxerxe fecerant, Agesilaumque bellatum misissent in Asiam, maxime impulsi a Tissapherne, qui ex intimis regis ab amicitia ejus defecerat, et cum Lacedaemoniis coierat societatem; hunc adversus Pharnaba-

zus habitus est imperator; re quidem vera exercitui praefuit Conon, ejusque omnia
3 arbitrio gesta sunt. Hic multum ducem summum, Agesilaum, impedivit, saepeque ejus consiliis obstitit; neque vero non fuit apertum, si ille non fuisset, Agesilaum Asiam Tauro tenus regi fuisse erepturum.
4 Qui posteaquam domum a suis civibus revocatus est, quod Boeotii et Athenienses Lacedaemoniis bellum indixerant, Conon nihilo secius apud praefectos regis versabatur, hisque omnibus maximo erat usui.

III Defecerat a rege Tissaphernes, neque id tam Artaxerxi, quam ceteris, erat apertum. Multis enim magnisque meritis apud regem, etiam quum in officio non maneret, valebat. Neque id mirandum, si non facile ad credendum adducebatur, reminiscens, ejus se opera Cyrum fratrem superasse.
2 Hujus accusandi gratia Conon a Pharnabazo ad regem missus, posteaquam venit, primum ex more Persarum ad chiliarchum, qui secundum gradum imperii tenebat, Tithrausten accessit, seque ostendit cum rege colloqui velle. Nemo enim sine hoc ad-
3 mittitur. Huic ille, *nulla*, inquit, *mora est; sed tu delibera, utrum colloqui ma-*

lis, an per litteras agere, quae cogitas.
Necesse est enim, si in conspectum vene-
ris, venerari te regem (quod προςκυνεῖν
illi vocant). *Hoc si tibi grave est, per me*
nihilo secius editis mandatis conficies,
quod studes. Tum Conon, *mihi vero*, in- 4
quit, *non est grave, quemvis honorem ha-*
bere regi; sed vereor, ne civitati meae
sit opprobrio, si, quum ex ea sim profe-
ctus, quae ceteris gentibus imperare con-
sueverit, potius barbarorum, quam illius,
more fungar. Itaque, quae huic volebat,
scripta tradidit.

Quibus cognitis, rex tantum auctori- IV
tate ejus motus est, ut et Tissaphernem
hostem judicaverit, et Lacedaemonios bel-
lo persequi jusserit, et ei permiserit, quem
vellet, eligere ad dispensandam pecuniam.
Id arbitrium Conon negavit sui esse consi-
lii, sed ipsius, qui optime suos nosse de-
beret; sed se suadere, Pharnabazo id ne-
gotii daret. Hinc magnis muneribus dona- 2
tus ad mare est missus, ut Cypriis, et
Phoenicibus, ceterisque maritimis civitati-
bus naves longas imperaret, classemque,
qua proxima aestate mare tueri posset, com-
pararet: dato adjutore Pharnabazo, sicut

3 ipse voluerat. Id ut Lacedaemoniis est nuntiatum, non sine cura rem administrarunt, quod majus bellum imminere arbitrabantur, quam si cum barbaro solum contenderent. Nam ducem fortem prudentemque regiis opibus praefuturum ac secum dimicaturum videbant, quem neque consiliis
4 neque copiis superare possent. Hac mente magnam contrahunt classem; proficiscuntur Pisandro duce. Hos Conon apud Cnidum adortus magno proelio fugat, multas naves capit, complures deprimit. Qua victoria non solum Athenae, sed etiam cuncta Graecia, quae sub Lacedaemoniorum
5 fuerat imperio, liberata est. Conon cum parte navium in patriam venit, muros dirutos a Lysandro, utrosque et Piraeei et Athenarum, reficiendos curat, pecuniaeque quinquaginta talenta, quae a Pharnabazo acceperat, civibus suis donat.

V Accidit huic, quod ceteris mortalibus, ut inconsideratior in secunda, quam in adversa esset fortuna. Nam classe Peloponnesiorum devicta quum ultum se injurias patriae putaret, plura concupivit, quam
2 efficere potuit. Neque tamen ea non pia et probanda fuerunt, quod potius patriae

opes augeri, quam regis maluit. Nam quum magnam auctoritatem sibi pugna illa navali, quam apud Cnidum fecerat, constituisset non solum inter barbaros, sed etiam omnes Graeciae civitates, clam dare operam coepit, ut Joniam et Aeoliam restitueret Atheniensibus. Id quum minus dili- 3
genter esset celatum, Tiribazus, qui Sardibus praeerat, Cononem evocavit, simulans, ad regem eum se mittere velle magna de re. Hujus nuntio parens quum venisset, in vincula conjectus est, in quibus aliquamdiu fuit. Inde nonnulli eum ad re- 4
gem abductum ibique perisse scriptum reliquerunt. Contra ea Dinon historicus, cui nos plurimum de Persicis rebus credimus, effugisse, scripsit: illud addubitat, utrum Tiribazo sciente, an imprudente sit factum.

X.

DION.

Dion, Hipparini filius, Syracusanus, no- 1
bili genere natus, utraque implicatus ty-

rannide Dionysiorum. Namque ille superior Aristomachen, sororem Dionis, habuit in matrimonio: ex qua duos filios, Hipparinum et Nysaeum, procreavit; totidemque filias, nomine Sophrosynen et Areten: quarum priorem Dionysio filio, eidem, cui regnum reliquit, nuptum dedit, alteram,
2 Areten, Dioni. Dion autem praeter nobilem propinquitatem generosamque majorum famam multa alia ab natura habuit bona: in his ingenium docile, come, aptum ad artes optimas; magnam corporis dignitatem, quae non minimum commendatur; magnas praeterea divitias a patre relictas, quas ipse tyranni muneribus auxe-
3 rat. Erat intimus Dionysio priori, neque minus propter mores, quam affinitatem. Namque etsi Dionysii crudelitas ei displicebat, tamen salvum [esse] propter necessitudinem, magis etiam suorum causa, studebat. Aderat in magnis rebus; ejusque consilio multum movebatur tyrannus, nisi qua in re major ipsius cupiditas interces-
4 serat. Legationes vero, quae essent illustriores, per Dionem administrabantur: quas quidem ille diligenter obeundo, fideliter administrando crudelissimum nomen
5 tyranni sua humanitate tegebat. Hunc

Dionysio missum Carthaginienses suspexerunt, ut neminem umquam Graeca lingua loquentem magis sint admirati.

Neque vero haec Dionysium fugiebant. II
Nam, quanto esset sibi ornamento, sentiebat. Quo fiebat, ut uni huic maxime indulgeret, neque eum secus diligeret, ac
filium. Qui quidem, quum, Platonem Ta- 2
rentum venisse, fama in Siciliam esset perlata, adolescenti negare non potuit, quin eum arcesseret, quum Dion ejus audiendi cupiditate flagraret. Dedit ergo huic veniam, magnaque eum ambitione Syracusas
perduxit. Quem Dion adeo admiratus est 3
atque adamavit, ut se totum ei traderet. Neque vero minus Plato delectatus est Dione. Itaque quum a Dionysio [tyranno] crudeliter violatus esset, quippe quem venumdari jussisset, tamen eodem rediit, ejus-
dem Dionis precibus adductus. Interim in 4
morbum incidit Dionysius. Quo quum gravi conflictaretur, quaesivit a medicis Dion, quemadmodum se haberet? simulque ab his petiit, si forte majori esset periculo, ut sibi faterentur: nam velle se cum eo colloqui de partiendo regno; quod sororis suae filios ex illo natos partem regni puta-

5 bat debere habere. Id medici non tacuerunt, et ad Dionysium filium sermonem retulerunt. Quo ille commotus, ne agendi esset Dioni potestas, patri soporem medicos dare coëgit. Hoc aeger sumto, ut somno sopitus, diem obiit supremum.

III Tale initium fuit Dionis et Dionysii simultatis, eaque multis rebus aucta est. Sed tamen primis temporibus aliquamdiu simulata inter eos amicitia mansit. Quumque Dion non desisteret obsecrare Dionysium, ut Platonem Athenis arcesseret, et ejus consiliis uteretur: ille, qui in aliqua re vellet patrem imitari, morem ei gessit.
2 Eodemque tempore Philistum, historicum, Syracusas reduxit, hominem amicum non magis tyranno, quam tyrannidi. Sed de hoc in eo meo libro plura sunt exposita, qui de historicis [Graecis] conscriptus est.
3 Plato autem tantum apud Dionysium auctoritate potuit valuitque eloquentia, ut ei persuaserit, tyrannidis facere finem, libertatemque reddere Syracusanis: a qua voluntate Philisti consilio deterritus aliquanto crudelior esse coepit.

IV Qui quidem quum a Dione se superari

vi-

ideret ingenio, auctoritate, amore populi, verens, ne, si eum secum haberet, aliquam occasionem sui daret opprimendi, navem ei triremem dedit, qua Corinthum deveheretur: ostendens, se id utriusque facere causa, ne, quum inter se timerent, alteruter alterum praeoccuparet. Id quum factum 2
multi indignarentur, magnaeque esset invidiae tyranno; Dionysius omnia, quae moveri poterant Dionis, in naves imposuit, ad eumque misit. Sic enim existimari volebat, id se non odio hominis, sed suae salutis fecisse causa. Postea vero quam au- 3
divit, eum in Peloponneso manum comparare, sibique bellum facere conari; Areten, Dionis uxorem, alii nuptum dedit, filiumque ejus sic educari jussit, ut indulgendo turpissimis imbueretur cupiditatibus.
Nam puero, priusquam pubes esset, scorta 4
adducebantur; vino epulisque obruebatur, neque ullum tempus sobrio relinquebatur.
Is usque eo vitae statum commutatum ferre 5
non potuit, postquam in patriam rediit pater (namque appositi erant custodes, qui eum a pristino victu deducerent), ut se de superiore parte aedium dejecerit, atque ita interierit. Sed illuc revertor.

V Postquam Corinthum pervenit Dion, et eodem perfugit Heraclides, ab eodem expulsus Dionysio, qui praefectus fuerat equitum: omni ratione bellum comparare coeperunt.
2 Sed non multum proficiebant, quod multorum annorum tyrannis magnarum opum putabatur. Quam ob causam pauci
3 ad societatem periculi perducebantur. Sed Dion, fretus non tam suis copiis, quam odio tyranni, maximo animo duabus onerariis navibus quinquaginta annorum imperium, munitum quingentis longis navibus, decem equitum, centum peditum millibus, profectus oppugnatum, (quod omnibus gentibus admirabile est visum) adeo facile perculit, ut post diem tertium, quam Siciliam attigerat, Syracusas introierit. Ex quo intelligi potest, nullum esse imperium tu-
4 tum, nisi benevolentia munitum. Eo tempore aberat Dionysius, et in Italia classem opperiebatur, adversariorum ratus neminem sine magnis copiis ad se venturum.
5 Quae res eum fefellit. Nam Dion iis ipsis, qui sub adversarii fuerant potestate, regios spiritus repressit, totiusqus ejus partis Siciliae potitus est, quae sub Dionysii potestate fuerat; parique modo urbis Syracusarum, praeter arcem et insulam adjun-

m oppido; eoque rem perduxit, ut tali- 6
s pactionibus pacem tyrannus facere vel-
: Siciliam Dion obtineret, Italiam Dio-
sius, Syracusas Apollocrates; cui maxi-
am fidem uni habebat [Dion].

Has tam prosperas tamque inopinatas VI
s consecuta est subita commutatio, quod 1
rtuna sua mobilitate, quem paullo ante
tulerat, demergere est adorta. Primum 2
filio, de quo commemoravi supra, suam
m exercuit. Nam quum uxorem reduxis-
t, quae alii fuerat tradita, filiumque vel-
t revocare ad virtutem a perdita luxuria,
cepit gravissimum parens vulnus morte
ii. Deinde orta dissensio est inter eum 3
Heraclidem, qui, quod principatum non
ncedebat, factionem comparavit. Neque
minus valebat apud optimates; quorum
nsensu praeerat classi, quum Dion exer-
tum pedestrem teneret. Non tulit hoc 4
imo aequo Dion, et versum illum Home-
retulit ex secunda rhapsodia, in quo
ec sententia est: Non posse bene geri
mpublicam multorum imperiis. Quod di-
um magna invidia consecuta est. Nam-
e aperuisse videbatur, omnia in sua po-
state esse velle. Hanc ille non lenire ob- 5

sequio, sed acerbitate opprimere studuit, Heraclidemque, quum Syracusas venisset, interficiendum curavit.

VII Quod factum omnibus maximum timorem injecit. Nemo enim, illo interfecto, se tutum putabat. Ille autem, adversario remoto, licentius eorum bona, quos sciebat adversus se sensisse, militibus dispertivit.
2 Quibus divisis, quum quotidiani maximi fierent sumtus, celeriter pecunia deesse coepit; neque, quo manus porrigeret, suppetebat, nisi in amicorum possessiones. Id hujusmodi erat, ut, quum milites reconciliasset, amitteret optimates.
3 Quarum rerum cura frangebatur, et insuetus male audiendi non aequo animo ferebat, de se ab iis male existimari, quorum paullo ante in coelum fuerat elatus laudibus. Vulgus autem, offensa in eum militum voluntate, liberius loquebatur, et tyrannum non ferendum dictitabat.

VIII Haec ille intuens, quum, quemadmodum sedaret, nesciret, et, quorsum evaderent, timeret: Callicrates quidam, civis Atheniensis, qui simul cum eo ex Peloponneso in Siciliam venerat, homo et cal-

lidus et ad fraudem acutus, sine ulla religione ac fide, adit ad Dionem, et ait: eum 2
[in] magno periculo esse propter offensionem populi et odium militum, quod nullo modo evitare posset, nisi alicui suorum negotium daret, qui se simularet illi inimicum. Quem si invenisset idoneum, facile omnium animos cogniturum, adversariosque sublaturum, quod inimici ejus dissidenti suos sensus aperturi forent. Tali consilio pro- 3
bato excepit has partes ipse Callicrates, et se armat imprudentia Dionis. Ad eum interficiendum socios conquirit; adversarios ejus convenit, conjurationem confirmat. Res, 4
multis consciis quae gereretur, elata defertur ad Aristomachen, sororem Dionis, uxoremque Areten. Illae timore perterritae conveniunt, cujus de periculo timebant. At ille negat, a Callicrate fieri sibi insidias, sed illa, quae agerentur, fieri praecepto suo. Mulieres nihilo secius Callicratem in 5
aedem Proserpinae deducunt, ac jurare cogunt, nihil ab illo periculi fore Dioni. Ille hac religione non modo non deterritus, sed ad maturandum concitatus est, verens, ne prius consilium aperiretur suum, quam conata perfecisset.

IX Hac mente proximo die festo, quum
a conventu se remotum Dion domi teneret,
atque in conclavi edito recubuisset, con-
sciis loca munitiora oppidi tradit; domum
custodiis sepit; a foribus qui non disce-
2 dant, certos praeficit; navem triremem ar-
matis ornat, Philostratoque, fratri suo,
tradit, eamque in portu agitari jubet, ut
si exercere remiges vellet: cogitans, si for-
te consiliis obstitisset fortuna, ut haberet,
3 quo fugeret ad salutem. Suorum autem e
numero Zacynthios adolescentes quosdam
eligit, quum audacissimos, tum viribus
maximis; hisque dat negotium, [ut] ad
Dionem eant inermes, sic ut conveniendi
ejus gratia viderentur venire. Hi propter
4 notitiam sunt intromissi. At illi, ut limen
ejus intrarunt, foribus obseratis, in lecto
cubantem invadunt, colligant; fit strepi-
5 tus, adeo ut exaudiri posset foris. Hic,
sicut ante saepe dictum est, quam invisa
sit singularis potentia, et miseranda vita,
qui se metui, quam amari malunt, cuivis
6 facile intellectu fuit. Namque illi ipsi cu-
stodes, si propitia fuissent voluntate, fo-
ribus effractis servare eum potuissent, quod
illi inermes, telum foris flagitantes, vivum
tenebant. Cui quum succurreret nemo, Ly-

ro quidam Syracusanus per fenestras gladium dedit, quo Dion interfectus est.

X Confecta caede, quum multitudo visendi gratia introisset, nonnulli ab insciis pro noxiis conciduntur. Nam celeri rumore dilato, Dioni vim allatam, multi concurrerant, quibus tale facinus displicebat. Hi, falsa suspicione ducti, immerentes ut sceleratos occidunt.
2 Hujus de morte ut palam factum est, mirabiliter vulgi mutata est voluntas. Nam qui vivum eum tyrannum vocitarant, iidem liberatorem patriae tyrannique expulsorem praedicabant. Sic subito misericordia odio successerat, ut eum suo sanguine, si possent, ab Acheronte cuperent redimere.
3 Itaque in urbe, celeberrimo loco, elatus publice, sepulcri monumento donatus est. Diem obiit circiter annos quinquaginta quinque natus, quartum post annum, quam ex Peloponneso in Siciliam redierat.

XI.

IPHICRATES.

1 Iphicrates, Atheniensis, non tam magnitu-
dine rerum gestarum, quam disciplina mi-
litari nobilitatus est. Fuit enim talis dux,
ut non solum aetatis suae cum primis com-
pararetur, sed ne de majoribus natu qui-
2 dem quisquam anteponeretur. Multum ve-
ro in bello est versatus; saepe exercitibus
praefuit; nusquam culpa sua male rem ges-
sit; semper consilio vicit, tantumque eo
valuit, ut multa in re militari partim nova
3 attulerit, partim meliora fecerit. Namque
ille pedestria arma mutavit, quum ante il-
lum imperatorem maximis clypeis, brevi-
4 bus hastis, minutis gladiis uterentur. Ille
e contrario peltam pro parma fecit (a quo
postea πελτασταὶ pedites appellantur), ut ad
motus concursusque essent leviores. Hastae
modum duplicavit; gladios longiores fecit.
Idem genus loricarum mutavit, et pro ser-
tis atque aeneis linteas dedit. Quo facto
expeditiores milites reddidit. Nam ponde-

re detracto, quod aeque corpus tegeret et leve esset, curavit.

Bellum cum Thracibus gessit; Seuthen, II
socium Atheniensium, in regnum restituit.
Apud Corinthum tanta severitate exercitui
praefuit, ut nullae umquam in Graecia ne-
que exercitatiores copiae, neque magis di-
cto audientes fuerint duci: in eamque con- 2
suetudinem adduxit, ut, quum proelii si-
gnum ab imperatore esset datum, sine du-
cis opera sic ordinatae consisterent, ut
singuli ab peritissimo imperatore dispositi
viderentur. Hoc exercitu moram Lacedae- 3
moniorum intercepit: quod maxime tota ce-
lebratum est Graecia. Iterum eodem bello
omnes copias eorum fugavit. Quo facto ma-
gnam adeptus est gloriam. Quum Artaxer- 4
xes Aegyptio regi bellum inferre voluit,
Iphicratem ab Atheniensibus petivit ducem,
quem praeficeret exercitui conductitio, cu-
jus numerus duodecim millium fuit. Quem
quidem sic omni disciplina militari erudi-
vit, ut, quemadmodum quondam Fabiani
milites Romani appellati sunt, sic Iphicra-
tenses apud Graecos in summa laude fue-
rint. Idem, subsidio Lacedaemoniis profe- 5
ctus, Epaminondae retardavit impetus. Nam

nisi ejus adventus appropinquasset, non prius Thebani Sparta abscessissent, quam captam incendio delessent.

III Fuit autem et animo magno et corpore, imperatoriaque forma, ut ipso aspectu
2 cuivis injiceret admirationem sui; sed in labore remissus nimis, parumque patiens, ut Theopompus memoriae prodidit; bonus vero civis, fideque magna. Quod quum in aliis rebus declaravit, tum maxime in Amyntae Macedonis liberis tuendis. Namque Eurydice, mater Perdiccae et Philippi, cum his duobus pueris, Amynta mortuo, ad Iphicratem confugit, ejusque opibus de-
3 fensa est. Vixit ad senectutem, placatis in se suorum civium animis. Causam capitis semel dixit, bello sociali, simul cum
4 Timotheo, eoque judicio est absolutus. Menesthea filium reliquit, ex Thressa natum, Coti regis filia. Is quum interrogaretur, utrum pluris patrem matremne faceret; *matrem*, inquit. Id quum omnibus mirum videretur: *at*, ille, *merito*, inquit, *facio. Nam pater, quantum in se fuit, Thracem me creavit, contra ea mater Atheniensem.*

XII.

CHABRIAS.

Chabrias, Atheniensis. Hic quoque in sum- 1
mis habitus est ducibus, resque multas
memoria dignas gessit. Sed ex his elucet
maxime inventum ejus in proelio, quod apud
Thebas fecit, quum Boeotiis subsidio ve-
nisset. Namque in eo victoria fidente sum- 2
mo duce Agesilao, fugatis jam ab eo con-
ductitiis catervis, reliquam phalangem lo-
co vetuit cedere, obnixoque genu scuto,
projecta [que] hasta impetum excipere ho-
stium docuit. Id novum Agesilaus contuens
progredi non est ausus, suosque jam incur-
rentes tuba revocavit. Hoc usque eo tota 3
Graecia fama celebratum est, ut illo statu
Chabrias sibi statuam fieri voluerit, quae
publice ei ab Atheniensibus in foro consti-
tuta est. Ex quo factum est, ut postea
athletae ceterique artifices his statibus in
statuis ponendis uterentur, quibus victo-
riam essent adepti.

II Chabrias autem multa in Europa bella administravit, quum dux Atheniensium esset; in Aegypto sua sponte gessit. Nam Nectanabin adjutum profectus, regnum ei constituit. Fecit idem Cypri, sed publice ab Atheniensibus Evagorae adjutor datus; neque prius inde discessit, quam totam insulam bello devinceret: qua ex re Athe-
3 nienses magnam gloriam sunt adepti. Interim bellum inter Aegyptios et Persas conflatum est. Athenienses cum Artaxerxe societatem habebant; Lacedaemonii cum Aegyptiis, a quibus magnas praedas Agesilaus, rex eorum, faciebat. Id intuens Chabrias, quum in re nulla Agesilao cederet, sua sponte eos adjutum profectus Aegyptiae classi praefuit, pedestribus copiis Agesilaus.

III Tum praefecti regis Persiae legatos miserunt Athenas questum, quod Chabrias adversum regem bellum gereret cum Aegyptiis. Athenienses diem certam Chabriae praestituerunt, quam ante domum nisi redisset, capitis se illum damnaturos denuntiarunt. Hoc ille nuntio Athenas rediit, neque ibi diutius est moratus, quam fuit ne-
2 cesse. Non enim libenter erat ante oculos civium suorum: quod et vivebat laute, et

indulgebat sibi liberalius, quam ut invidiam vulgi posset effugere. Est enim hoc 3
commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriae comes sit, et libenter de his detrahant, quos eminere videant altius; neque animo aequo pauperes alienam opulentium intuuntur fortunam. Itaque Chabrias, quoad ei licebat, plurimum aberat. Neque vero solus ille aberat 4
Athenis libenter, sed omnes fere principes fecerunt idem: quod tantum se ab invidia putabant abfuturos, quantum a conspectu suorum recessissent. Itaque Conon plurimum Cypri vixit, Iphicrates in Thracia, Timotheus Lesbi, Chares in Sigeo. Dissimilis quidem Chares horum et factis et moribus, sed tamen Athenis et honoratus et potens.

Chabrias autem periit bello sociali tali IV
modo. Oppugnabant Athenienses Chium. Erat in classe Chabrias privatus, sed omnes, qui in magistratu erant, auctoritate anteibat; eumque magis milites, quam qui praeerant, aspiciebant. Quae res ei matu- 2
ravit mortem. Nam dum primus studet portum intrare, gubernatoremque jubet eo dirigere navem, ipse sibi perniciei fuit.

Quum enim eo penetrasset, ceterae n sunt secutae. Quo facto circumfusus l stium concursu quum fortissime pugnai
3 navis, rostro percussa, coepit sidere. H refugere quum posset, si se in mare jecisset, quod suberat classis Atheniensi quae exciperet natantes: perire mali quam armis abjectis navem relinquere, qua fuerat vectus. Id ceteri facere nol runt, qui nando in tutum pervenerunt. ille, praestare honestam mortem existim turpi vitae, comminus pugnans telis stium interfectus est.

XIII.

TIMOTHEUS.

1 Timotheus, Cononis filius, Athenie Hic a patre acceptam gloriam multis a virtutibus. Fuit enim disertus, impig [illegible], rei militaris peritus, ne [illegible]s regendae. Multa hujus [illegible] [illegible]ta, sed haec maxime illust

Olynthios et Byzantios bello subegit. Samum cepit; in qua oppugnanda superiore bello Athenienses mille et ducenta talenta consumserant. Id ille sine ulla publica impensa populo restituit: adversus Cotum bella gessit, ab eoque mille et ducenta talenta praedae in publicum retulit. Cyzicum 3
obsidione liberavit. Ariobarzani simul cum Agesilao auxilio profectus est: a quo quum Laco pecuniam numeratam accepisset, ille cives suos agro atque urbibus augeri maluit, quam id sumere, cujus partem domum suam ferre posset. Itaque accepit Crithoten et Sestum.

Idem classi praefectus circumvehens II
Peloponnesum, Laconicen populatus, classem eorum fugavit; Corcyram sub imperium Atheniensium redegit; sociosque idem adjunxit Epirotas, Athamanas, Chaonas, omnesque eas gentes, quae mare illud adjacent. Quo facto Lacedaemonii de diutina 2
contentione destiterunt, et sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum concesserunt; pacemque his legibus constituerunt, ut Athenienses mari duces essent. Quae victoria tantae fuit Atticis laetitiae, ut tum primum arae Paci publice sint factae,

3 eique deae pulvinar sit institutum. Cujus laudis ut memoria maneret, Timotheo publice statuam in foro posuerunt. Qui honos huic uni ante id tempus contigit: ut, quum patri populus statuam posuisset, filio quoque daret. Sic juxta posita recens filii veterem patris renovavit memoriam.

III Hic quum esset magno natu, et magistratus gerere desisset, bello Athenienses undique premi sunt coepti. Defecerat Samus; descierat Hellespontus; Philippus jam tum valens [Macedo] multa moliebatur: cui oppositus Chares quum esset, non
2 satis in eo praesidii putabatur. Fit Menestheus praetor, filius Iphicratis, gener Timothei, et, ut ad bellum proficiscatur, decernitur. Huic in consilium dantur duo usu sapientiaque praestantes, quorum consilio uteretur, pater et socer: quod in his tanta erat auctoritas, ut magna spes esset,
3 per eos amissa posse recuperari. Hi quum Samum profecti essent, et eodem Chares, adventu [illorum] cognito, cum suis copiis proficisceretur, ne quid absente se gestum videretur; accidit, quum ad insulam appropinquarent, ut magna tempestas oriretur: quam evitare duo veteres imperatores

uti-

utile arbitrati suam classem suppresserunt. At ille, temeraria usus ratione, non cessit 4 majorum natu auctoritati, et, ut si in sua navi esset fortuna, quo contenderat, pervenit: eodemque ut sequerentur, ad Timotheum et Iphicratem nuntium misit. Hinc, male re gesta, compluribus amissis navibus, eodem, unde erat profectus, se recepit, litterasque Athenas publice misit, sibi proclive fuisse, Samum capere, nisi a Timotheo et Iphicrate desertus esset. [Ob 5 eam rem in crimen vocabantur.] Populus acer, suspicax, mobilis, adversarius, invidus etiam potentiae, domum revocat: accusantur proditionis. Hoc judicio damnatur Timotheus, lisque ejus aestimatur centum talentis. Ille, odio ingratae civitatis coactus, Chalcidem se contulit.

Hujus post mortem quum populum ju- IV
dicii sui poeniteret, multae novem partes detraxit, et decem talenta Cononem, filium ejus, ad muri quamdam partem reficiendam jussit dare. In quo fortunae varietas est animadversa. Nam quos avus Conon muros ex hostium praeda patriae restituerat, eosdem nepos, cum summa ignominia familiae, ex sua re familiari reficere coactus

2 est. Timothei autem moderatae sapientis-
que vitae quum pleraque possimus profer-
re testimonia, uno erimus contenti, quod
ex eo facile conjici poterit, quam carus suis
fuerit. Quum Athenis adolescentulus cau-
sam diceret, non solum amici privatique
hospites ad eum defendendum convenerunt,
sed etiam in eis Jason tyrannus, qui illo
3 tempore fuit omnium potentissimus. His
quum in patria sine satellitibus se tutum
non arbitraretur, Athenas sine ullo praesi-
dio venit, tantique hospitem fecit, ut mal-
let se capitis periculum adire, quam Timo-
theo de fama dimicanti deesse. Hunc ad-
versus tamen Timotheus postea populi jus-
su bellum gessit, patriaeque sanctiora jura,
4 quam hospitii, esse duxit. Haec extrema
fuit aetas imperatorum Atheniensium, Iphi-
cratis, Chabriae, Timothei: neque post il-
lorum obitum quisquam dux in illa urbe
fuit dignus memoria.

XIV.

DATAMES.

Venio nunc ad fortissimum virum maxi- 1
mique consilii omnium barbarorum, excep-
tis duobus Carthaginiensibus, Hamilcare
et Hannibale. De quo hoc plura referemus, 2
quod et obscuriora sunt ejus gesta plera-
que, et ea, quae prospere ei cesserunt,
non magnitudine copiarum, sed consilii,
quo tum omnes superabat, acciderunt: quo-
rum nisi ratio explicata fuerit, res appa-
rere non poterunt. Datames, patre Camis- 3
sare, natione Care, matre Scythissa natus,
primum militum numero fuit apud Artaxer-
xem eorum, qui regiam tuebantur. Pater
ejus Camissares, quod et manu fortis, et
bello strenuus, et regi multis locis fidelis
erat repertus, habuit provinciam partem
Ciliciae juxta Cappadociam, quam incolunt
Leucosyri. Datames, militare munus fun- 4
gens, primum, qualis esset, apparuit in
bello, quod rex adversus Cadusios gessit.
Namque hic, multis millibus regiorum in-
terfectis, magni fuit ejus opera. Quo fa-

ctum est, ut, quum in eo bello cecidisset Camissares, paterna ei traderetur provincia.

II Pari se virtute postea praebuit, quum Autophradates jussu regis bello persequeretur eos, qui defecerant. Namque hujus opera hostes, quum castra jam intrassent, profligati sunt, exercitusque reliquus conservatus [regis] est: qua ex re majoribus
2 rebus praeesse coepit. Erat eo tempore Thyus dynastes Paphlagoniae, antiquo genere natus a Pylaemene illo, quem Homerus Troico bello a Patroclo interfectum ait.
3 Is regi dicto audiens non erat. Quam ob causam bello eum persequi constituit, eique rei praefecit Datamem, propinquum Paphlagonis: namque ex fratre et sorore erant nati. Quam ob causam Datames [omnia] primum experiri voluit, ut sine armis propinquum ad officium reduceret. Ad quem quum venisset sine praesidio, quod ab amico nullas vereretur insidias, paene interiit. Nam Thyus eum clam interficere voluit.
4 Erat mater cum Datame, amita Paphlagonis. Ea, quid ageretur, resciit, filiumque
5 monuit. Ille fuga periculum evitavit, bellumque indixit Thyo. In quo quum ab Ariobarzane, praefecto Lydiae et Joniae

totiusque Phrygiae, desertus esset, nihilo segnius perseveravit, vivumque Thyum cepit cum uxore et liberis.

Cujus facti ne prius fama ad regem, quam ipse, perveniret, dedit operam. Itaque omnibus insciis, eo, ubi erat rex, venit, posteroque die Thyum, hominem maximi corporis terribilique facie, quod et niger, et capillo longo barbaque erat promissa, optima veste texit, quam satrapae regii gerere consueverant; ornavitque etiam torque, et armillis aureis, ceteroque regio cultu; ipse agresti duplici amiculo circum- 2 datus hirtaque tunica, gerens in capite galeam venatoriam, dextra manu clavam, sinistra copulam, qua vinctum ante se Thyum agebat, ut si feram bestiam captam duceret. Quem quum omnes prospicerent propter no- 3 vitatem ornatus ignotamque formam, ob eamque rem magnus esset concursus; fuit non nemo, qui agnosceret Thyum, regique nuntiaret. Primo non accredidit. Itaque 4 Pharnabazum misit exploratum. A quo ut rem gestam comperit, statim admitti jussit, magnopere delectatus quum facto, tum ornatu: in primis, quod nobilis rex in potestatem inopinanti venerat. Itaque magni- 5

fice Datamem donatum ad exercitum misit, qui tum contrahebatur duce Pharnabazo et Tithrauste ad bellum Aegyptium, parique eum, atque illos, imperio esse jussit. Postea vero quam Pharnabazum rex revocavit, illi summa imperii tradita est.

IV Hic quum maximo studio compararet
exercitum, Aegyptumque proficisci pararet,
subito a rege litterae sunt ei missae, ut
Aspim aggrederetur, qui Cataoniam tene-
bat: quae gens jacet supra Ciliciam, con-
2 finis Cappadociae. Namque Aspis, saltuo-
sam regionem castellisque munitam inco-
lens, non solum imperio regis non pare-
bat, sed etiam finitimas regiones vexabat,
3 et, quae regi portarentur, abripiebat. Da-
tames, etsi longe aberat ab his regioni-
bus, et a majore re abstrahebatur, tamen
regis voluntati morem gerendum putavit.
Itaque cum paucis, sed viris fortibus na-
vem conscendit: existimans, id quod acci-
dit, facilius se imprudentem parva manu
oppressurum, quam paratum quamvis ma-
4 gno exercitu. Hac delatus in Ciliciam,
egressus inde, dies noctesque iter faciens,
Taurum transiit, eoque, quo studuerat, ve-
nit; quaerit, quibus locis sit Aspis; co-

ıoscit, haud longe abesse, profectumque
ım venatum. Quem dum speculatur, ad-
entus ejus causa cognoscitur. Pisidas cum
s, quos secum habebat, ad resistendum
spis comparat. Id Datames ubi audivit, 5
ma sumit, suosque sequi jubet: ipse equo
ncitato ad hostem vehitur. Quem procul
spis conspiciens ad se ferentem pertimes-
t, atque a conatu resistendi deterritus
se dedit. Hunc Datames vinctum ad re-
m ducendum tradit Mithridati.

Haec dum geruntur, Artaxerxes, remi- V
iscens, a quanto bello ad quam parvam
m principem ducum misisset, se ipse re-
rehendit, et nuntium ad exercitum Acen
isit, quod nondum Datamem profectum
utabat, qui diceret, ne ab exercitu dis-
deret. Hic, priusquam perveniret, quo
at profectus, in itinere convenit, qui
spim ducebant. Qua celeritate quum ma- 2
nam benevolentiam regis Datames conse-
tus esset, non minorem invidiam aulico-
m excepit, qui illum unum pluris, quam
e omnes, fieri videbant. Quo facto cuncti
d eum opprimendum consenserunt. Haec 3
andates, gazae custos regiae, amicus Da-
mi, perscripta ei mittit, in quibus docet

eum magno fore periculo, si quid illo im-
4 perante in Aegypto adversi accidisset. Namque eam esse consuetudinem regiam, ut casus adversos hominibus tribuant, secundos fortunae suae: quo fieri, ut facile impellantur ad eorum perniciem, quorum ductu res male gestae nuntientur. Illum hoc majore fore in discrimine, quod, quibus rex maxime obediat, eos habeat inimicis-
5 simos. Talibus ille litteris cognitis, quum jam ad exercitum Acen venisset, quod non ignorabat, ea vere scripta, desciscere a rege constituit. Neque tamen quicquam fe-
6 cit, quod fide sua esset indignum. Nam Mandroclem Magnetem exercitui praefecit; ipse cum suis in Cappadociam discedit, conjunctamque huic Paphlagoniam occupat, celans, qua voluntate esset in regem; clam cum Ariobarzane facit amicitiam, manum comparat, urbes munitas suis tuendas tradit.

VI Sed haec propter hiemale tempus minus prospere procedebant. Audit, Pisidas quasdam copias adversus se parare. Filium eo Arsideum cum exercitu mittit. Cadit in proelio adolescens. Proficiscitur eo pater non ita cum magna manu, celans, quantum vulnus accepisset; quod prius ad ho-

stem pervenire cupiebat, quam de re male gesta fama ad suos perveniret: ne cognita filii morte animi debilitarentur militum.
Quo contenderat, pervenit, hisque locis ca- 2
stra ponit, ut neque circumiri multitudine adversariorum posset, neque impediri, quo minus ad dimicandum manum haberet expeditam. Erat cum eo Mithrobarzanes, so- 3
cer ejus, praefectus equitum. Is, desperatis generi rebus, ad hostes transfugit. Id Datames ut audivit, sensit, si in turbam exisset, ab homine tam necessario se relictum, futurum, ut ceteri consilium sequerentur. In vulgus edit: suo jussu Mithro- 4
barzanem profectum pro perfuga, quo facilius receptus interficeret hostes. Quare relinqui eum non par esse, et omnes confestim sequi. Quod si animo strenuo fecissent, futurum, ut adversarii non possent resistere, quum et intra vallum et foris caederentur. Hac re probata, exercitum 5
educit, Mithrobarzanem persequitur; qui tantum quod ad hostes pervenerat, Datames signa inferri jubet. Pisidae, nova re 6
commoti, in opinionem adducuntur, perfugas mala fide compositoque fecisse, ut recepti essent majori calamitati. Primum eos adoriuntur. Illi quum, quid ageretur, aut

quare fieret, ignorarent, coacti sunt, cum eis pugnare, ad quos transierant, ab hisque stare, quos reliquerant. Quibus quum
7 neutri parcerent, celeriter sunt concisi. Reliquos Pisidas resistentes Datames invadit: primo impetu pellit, fugientes persequitur,
8 multos interficit, castra hostium capit. Tali consilio uno tempore et proditores perculit, et hostes profligavit; et, quod ad perniciem fuerat cogitatum, id ad salutem convertit. Quo neque acutius ullius imperatoris cogitatum, neque celerius factum usquam legimus.

VII Ab hoc tamen viro Scismas, maximo natu filius, descivit, ad regemque transiit, et de defectione patris detulit. Quo nuntio Artaxerxes commotus, quod intelligebat sibi eum viro forti ac strenuo negotium esse, qui, quum cogitasset, facere auderet, et prius cogitare, quam conari, consuesset,
2 Autophradatem in Cappadociam mittit. Hic ne intrare posset, saltum, in quo Ciliciae portae sunt sitae, Datames praeoccupare
3 studuit. Sed tam subito copias contrahere non potuit. A qua re depulsus, cum ea manu, quam contraxerat, locum delegit talem, ut neque circumiretur ab hostibus,

neque praeteriret adversarius, quin ancipitibus locis premeretur, et, si dimicare cum eo vellet, non multum obesse multitudo hostium suae paucitati posset.

Haec etsi Autophradates videbat, ta- VIII
men statuit congredi, quam cum tantis copiis refugere, aut tam diu uno loco sedere.
Habebat barbarorum equitum viginti, pedi- 2
tum centum millia, quos illi Cardacas appellant, ejusdemque generis tria funditorum: praeterea Cappadocum octo, Armeniorum decem, Paphlagonum quinque, Phrygum decem, Lydorum quinque, Aspendiorum et Pisidarum circiter tria, Cilicum duo, Captianorum totidem, ex Graecia conductorum tria millia: levis armaturae maximum
numerum. Has adversus copias spes om- 3
nis consistebat Datami in se locique natura: namque hujus partem non habebat vicesimam militum. Quibus fretus conflixit, adversariorumque multa millia concidit, quum de ipsius exercitu non amplius hominum mille cecidisset. Quam ob causam postero die tropaeum posuit, quo loco pridie
pugnatum erat. Hinc quum castra movis- 4
set, semperque inferior copiis, superior omnibus proeliis discederet, quod numquam

manum consereret, nisi quum adversario locorum angustiis clausisset (quod perit regionum callideque cogitanti saepe accid

5 bat): Autophradates, quum bellum du majore regis calamitate, quam adversari rum, videret, ad pacem amicitiamque ho tatus est, ut cum rege in gratiam redir

6 Quam ille etsi fidam non fore putabat, t men conditionem accepit, seque ad Art xerxem legatos missurum dixit. Sic be lum, quod rex adversus Datamem susc perat, sedatum. Autophradates in Phr giam se recepit.

IX At rex, quod implacabile odium in D tamem susceperat, postquam bello eu opprimi non posse animadvertit, insid interficere studuit: quas ille plerasque, v

2 tavit. Sicut, quum nuntiatum esset, quo dam sibi insidiari, qui in amicorum era numero (de quibus, quod inimici detul rant, neque credendum, neque neglige dum putavit); experiri voluit, verum fa

3 sumne esset relatum. Itaque eo profect est, quo itinere futuras insidias dixera Sed elegit corpore et statura simillimu sui, eique vestitum suum dedit, atque loco ire, quo ipse consueverat, jussit. I

se autem ornatu [vestituque] militari inter corporis custodes iter facere coepit. At 4
insidiatores, postquam in eum locum agmen pervenit, decepti ordine atque vestitu, in eum faciunt impetum, qui suppositus erat. Praedixerat autem his Datames, cum quibus iter faciebat, ut parati essent facere, quod ipsum vidissent. Ipse, ut concurren- 5
tes insidiatores animadvertit, tela in eos conjecit. Hoc idem quum universi fecissent, priusquam pervenirent ad eum, quem aggredi volebant, confixi ceciderunt.

Hic tamen tam callidus vir extremo tem- X
pore captus est Mithridatis, Ariobarzanis filii, dolo. Namque is pollicitus est regi, se eum interfecturum, si ei rex permitteret, ut, quodcumque vellet, liceret impune facere, fidemque de ea re, more Persarum, dextra dedisset. Hanc ut accepit a rege 2
missam, copias parat, et absens amicitiam cum Datame facit, regis provincias vexat, castella expugnat, magnas praedas capit, quarum partem suis dispertit, partem ad Datamem mittit; pari modo complura castella ei tradit. Haec diu faciendo persua- 3
sit homini, se infinitum adversus regem suscepisse bellum; quum nihilo magis, ne quam

suspicionem illi praeberet insidiarum, neque colloquium ejus petivit, neque in conspectum venire studuit. Sic absens amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis, sed odio communi, quod erga regem susceperant, contineri viderentur.

XI Id quum satis se confirmasse arbitratus est, certiorem facit Datamem, tempus esse, majores exercitus parari, et bellum cum ipso rege suscipi; deque ea re, si ei videretur, quo loco vellet, in colloquium veniret. Probata re, colloquendi tempus
2 sumitur, locusque, quo conveniretur. Huc Mithridates cum uno, cui maximam habebat fidem, ante aliquot dies venit, compluribusque locis separatim gladios obruit, eaque loca diligenter notat. Ipso autem colloquendi die utrique, locum qui explorarent, atque ipsos scrutarentur, mittunt.
3 Deinde ipsi sunt congressi. Hic quum aliquamdiu in colloquio fuissent, et diversi discessissent, jamque procul Datames abesset: Mithridates, priusquam ad suos perveniret, ne quam suspicionem pareret, in eumdem locum revertitur, atque ibi, ubi telum erat impositum, resedit, ut si [a] lassitudine cuperet acquiescere: Datamem-

que revocavit, simulans, se quiddam in colloquio esse oblitum. Interim telum, quod 4
latebat, protulit, nudatumque vagina veste texit, ac Datami venienti ait, digredientem se animadvertisse, locum quemdam, qui erat in conspectu, ad castra ponenda esse idoneum. Quem quum digito demonstra- 5
ret, et ille conspiceret, aversum ferro transfixit, priusque, quam quisquam posset succurrere, interfecit. Ita ille vir, qui multos consilio, neminem perfidia ceperat, simulata captus est amicitia.

XV.

EPAMINONDAS.

Epaminondas, Polymni filius, Thebanus. 1
De hoc priusquam scribamus, haec praecipienda videntur lectoribus, ne alienos mores ad suos referant; neve ea, quae ipsis leviora sunt, pari modo apud ceteros fuisse arbitrentur. Scimus enim, musicen nostris 2
moribus abesse a principis persona; salta-

re vero etiam in vitiis poni: quae omnia apud Graecos et grata, et laude digna di-
3 cuntur. Quum autem exprimere imaginem consuetudinis atque vitae velimus Epaminondae, nihil videmur debere praetermittere, quod pertineat ad eam declarandam.
4 Quare dicemus primum de genere ejus; deinde, quibus disciplinis et a quibus sit eruditus; tum de moribus ingeniique facultatibus, et si qua alia digna memoria erunt; postremo de rebus gestis, quae a plurimis omnium anteponuntur virtutibus.

II Natus igitur patre, quo diximus, honesto genere, pauper jam a majoribus relictus; eruditus autem sic, ut nemo Thebanus magis. Nam et citharizare, et cantare ad chordarum sonum doctus est a Dionysio, qui non minore fuit in musicis gloria, quam Damon aut Lamprus, quorum pervulgata sunt nomina; [carmina] cantare tibiis ab Olympiodoro, saltare a Calli-
2 phrone. At philosophiae praeceptorem habuit Lysim, Tarentinum, Pythagoreum: cui quidem sic fuit deditus, ut adolescens tristem et severum senem omnibus aequalibus suis in familiaritate anteposuerit, neque prius eum a se dimiserit, quam in doctri-

doctrinis tanto antecessit condiscipulos, ut
facile intelligi posset, pari modo superatu-
rum omnes in ceteris artibus. Atque haec 3
ad nostram consuetudinem sunt levia, et
potius contemnenda; at in Graecia utique
olim magnae laudi erant. Postquam ephe- 4
bus factus est, et palaestrae dare operam
coepit, non tam magnitudini virium servi-
vit, quam velocitati. Illam enim ad athle-
tarum usum, hanc ad belli existimabat uti-
litatem pertinere. Itaque exercebatur pluri- 5
mum currendo et luctando ad eum finem,
quoad stans complecti posset atque conten-
dere. In armis plurimum studii consu-
mebat.

Ad hanc corporis firmitatem plura III
etiam animi bona accesserant. Erat enim
modestus, prudens, gravis, temporibus sa-
pienter utens, peritus belli, fortis manu, ani-
mo maximo; adeo veritatis diligens, ut ne joco
quidem mentiretur. Idem continens, cle- 2
mens, patiensque admirandum in modum,
non solum populi, sed etiam amicorum fe-
rens injurias; inprimisque commissa ce-
lans: quod interdum non minus prodest,
quam diserte dicere; studiosus audiendi:
ex hoc enim facillime disci arbitrabatur.

3 Itaque quum in circulum venisset, in quo aut de republica disputaretur, aut de philosophia sermo haberetur, numquam inde prius discessit, quam ad finem sermo esset
4 adductus. Paupertatem adeo facile perpessus est, ut de republica nihil praeter gloriam ceperit. Amicorum in se tuendo caruit facultatibus, fide ad alios sublevandos saepe sic usus est, ut possit judicari, om-
5 nia ei cum amicis fuisse comunia. Nam quum aut civium suorum aliquis ab hostibus esset captus, aut virgo amici nobilis propter paupertatem collocari non posset, amicorum concilium habebat, et, quantum quis-
6 que daret, pro facultatibus imperabat. Eamque summam quum fecerat, priusquam acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quaerebat, ad eos, qui conferebant, eique ut ipsi numerarent, faciebat; ut ille, ad quem ea res perveniebat, sciret, quantum cuique deberet.

IV Tentata autem ejus est abstinentia a Diomedonte, Cyziceno. Namque is rogatu Artaxerxis Epaminondam pecunia corrumpendum susceperat. Hic magno cum pondere auri Thebas venit, et Micythum adolescentulum quinque talentis ad suam perduxit

voluntatem, quem tum Epaminondas plurimum diligebat. Micythus Epaminondam convenit, et causam adventus Diomedontis ostendit. At ille Diomedonte coram, *Nihil,* 2
inquit, *opus pecunia est. Nam si ea rex vult, quae Thebanis sint utilia, gratis facere sum paratus; sin autem contraria, non habet auri atque argenti satis. Namque orbis terrarum divitias accipere nolo pro patriae caritate. Tu quod me inco-* 3
gnitum tentasti, tuique similem existimasti, non miror, tibique ignosco; sed egredere propere, ne alios corrumpas, quum me non potueris. Tu, Micythe, argentum huic redde; nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui. Hunc Diomedon quum roga- 4
ret, ut tuto exire, suaque, quae attulisset, liceret efferre: *Istud quidem,* inquit, *faciam; neque tua causa, sed mea, ne, si tibi sit pecunia ademta, aliquis dicat, id ad me ereptum pervenisse, quod delatum accipere noluissem.* A quo quum quaesis- 5
set, quo se deduci vellet, et ille, Athenas, dixisset; praesidium dedit, ut [eo] tuto perveniret. Neque vero id satis habuit, sed etiam, ut inviolatus in navem ascenderet, per Chabriam Atheniensem, de quo supra mentionem fecimus, effecit. Abstinentiae 6

erit hoc satis testimonium. Plurima quidem proferre possemus; sed modus adhibendus est, quoniam uno hoc volumine vitam excellentium virorum complurium concludere constituimus, quorum separatim multis millibus versuum complures scriptores ante nos explicarunt.

V Fuit etiam disertus, ut nemo ei Thebanus par esset eloquentia: neque minus concinnus in brevitate respondendi, quam in
2 perpetua oratione ornatus. Habuit obtrectatorem Meneclidam quemdam, indidem Thebis, et adversarium in administranda republica, satis exercitatum in dicendo, ut Thebanum scilicet. Namque illi genti
3 plus inest virium, quam ingenii. Is, quod in re militari florere Epaminondam videbat, hortari solebat Thebanos, ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris opera desideraretur. Huic ille, *Fallis*, inquit, *verbo cives tuos, quod hos a bello avocas:*
4 *otii enim nomine servitutem concilias. Nam paritur pax bello. Itaque qui ea diutina volunt frui, bello exercitati esse debent. Quare si principes Graeciae esse vultis, castris est vobis utendum, non palaestra.*
5 Idem ille Meneclidas quum huic objiceret,

quod liberos non haberet, neque uxorem duxisset; maximeque insolentiam, quod sibi Agamemnonis belli gloriam videretur consecutus: at, ille, *desine*, inquit, *Meneclida, de uxore mihi exprobrare: nam nullius in ista re minus uti consilio volo.* (Habebat enim Meneclidas suspicionem adulterii.) *Quod autem me Agamemnonem* 6
aemulari putas, falleris. Namque ille cum universa Graecia vix decem annis unam cepit urbem; ego contra ea una urbe nostra dieque uno totam Graeciam, Lacedaemoniis fugatis, liberavi.

Idem quum in conventum venisset Ar- VI
cadum, petens, ut societatem cum Thebanis et Argivis facerent: contraque Callistratus, Atheniensium legatus, qui eloquentia omnes eo praestabat tempore, postularet, ut potius amicitiam sequerentur Atticorum, et in oratione sua multa invectus esset in Thebanos et Argivos, in eisque hoc posuisset, animadvertere debere Arcadas, qua- 2
les utraque civitas cives procreasset, ex quibus de ceteris possent judicare: Argivos enim fuisse Orestem et Alcmaeonem, matricidas; Thebis Oedipum natum, qui, quum patrem suum interfecisset, ex matre

3 liberos procreasset: hic in respondendo Epaminondas, quum de ceteris perorasset, postquam ad illa duo opprobria pervenit, admirari se dixit stultitiam rhetoris Attici, qui non animadverterit, innocentes illos natos; domi scelere admisso, quum patria essent expulsi, receptos esse ab Athenien-
4 sibus. Sed maxime ejus eloquentia eluxit Spartae, legati ante pugnam Leuctricam. Quo quum omnium sociorum convenissent legati, coram frequentissimo legationum conventu sic Lacedaemoniorum tyrannidem coarguit, ut non minus illa oratione opes eorum concusserit, quam Leuctrica pugna. Tum enim perfecit, quod post apparuit, ut auxilio sociorum Lacedaemonii privarentur.

VII Fuisse patientem suorumque injurias ferentem civium, quod se patriae irasci nefas esse duceret, haec sunt testimonia. Quum eum propter invidiam cives praeficere exercitui noluissent, duxque esset delectus belli imperitus, cujus errore eo esset deducta res [militum], ut omnes de salute pertimescerent, quod locorum angustiis clausi ab hostibus obsidebantur: desiderari coepta est Epaminondae diligentia,

Erat enim ibi privatus numero militis. A 2
quo quum peterent opem, nullam adhibuit
memoriam contumeliae, et exercitum, ob-
sidione liberatum, domum reduxit incolu-
mem. Neque vero hoc semel fecit, sed 3
saepius. Maxime autem fuit illustre, quum
in Peloponnesum exercitum duxisset adver-
sus Lacedaemonios, haberetque collegas
duos, quorum alter erat Pelopidas, vir for-
tis ac strenuus. Hi quum criminibus ad-
versariorum omnes in invidiam venissent,
ob eamque rem imperium his esset abroga-
tum, atque in eorum locum alii praetores
successissent: Epaminondas populiscito non 4
paruit, idemque ut facerent, persuasit col-
legis, et bellum, quod susceperat, gessit.
Namque animadvertebat, nisi id fecisset,
totum exercitum propter praetorum impru-
dentiam inscientiamque belli periturum.
Lex erat Thebis, quae morte multabat, si 5
quis imperium diutius retinuisset, quam le-
ge praefinitum foret. Hanc Epaminondas
quum reipublicae conservandae causa la-
tam videret, ad perniciem civitatis confer-
re noluit; et quatuor mensibus diutius,
quam populus jusserat, gessit imperium.

Postquam domum reditum est, colle- VIII

gae ejus hoc crimine accusabantur. Quibus ille permisit, ut omnem causam in se transferrent, suaque opera factum contenderent, ut legi non obedirent. Qua defensione illis periculo liberatis, nemo Epaminondam responsurum putabat, quod, quid diceret,
2 non haberet. At ille in judicium venit: nihil eorum negavit, quae adversarii crimini dabant, omniaque, quae collegae dixerant, confessus est, neque recusavit, quo minus legis poenam subiret; sed unum ab iis petivit, ut in periculo suo inscriberent:
3 *Epaminondas a Thebanis morte multatus est, quod eos coëgit apud Leuctra superare Lacedaemonios, quos ante se imperatorem nemo Boeotiorum ausus fuit ad-*
4 *spicere in acie; quodque uno proelio non solum Thebas ab interitu retraxit, sed etiam universam Graeciam in libertatem vindicavit, eoque res utrorumque perduxit, ut Thebani Spartam oppugnarent, Lacedaemonii satis haberent, si salvi esse*
5 *possent; neque prius bellare destitit, quam Messena constituta urbem eorum obsidione clausit.* Haec quum dixisset, risus omnium cum hilaritate coortus est: neque quisquam judex ausus est de eo ferre suffragium. Sic a judicio capitis maxima discessit gloria.

Hic extremo tempore imperator apud IX
Mantineam quum acie instructa audacius instaret hostes, cognitus a Lacedaemoniis, quod in unius pernicie ejus patriae sitam putabant salutem, universi in unum impetum fecerunt, neque prius abscesserunt, quam magna caede [facta multisque occisis] fortissime ipsum Epaminondam pugnantem, sparo eminus percussum, concidere viderunt. Hujus casu aliquantum retardati sunt 2
Boeotii; neque tamen prius pugna excesserunt, quam repugnantes profligarunt. At 3
Epaminondas quum animadverteret, mortiferum se vulnus accepisse, simulque, si ferrum, quod ex hastili in corpore remanserat, extraxisset, animam statim emissurum: usque eo retinuit, quoad renuntiatum est, vicisse Boeotios. Id postquam audi- 4
vit; *satis*, inquit, *vixi: invictus enim morior.* Tum ferro extracto confestim exanimatus est.

Hic uxorem numquam duxit. In quo X
quum reprehenderetur, quod liberos non relinqueret, a Pelopida, qui filium habebat infamem, maleque eum in eo patriae consulere diceret: *vide*, inquit, *ne tu pe-* 2
jus consulas, qui talem ex te natum relictu-

rus sis. Neque vero stirps mihi potest (
esse. Namque ex me natam relinquo p
gnam Leuctricam, quae non modo m
superstes, sed etiam immortalis sit nec
3 *se est.* Quo tempore, duce Pelopida, (
sules Thebas occuparunt, et praesidi
Lacedaemoniorum ex arce expulerunt, E
minondas, quamdiu facta est caedes
vium, domo se tenuit: quod neque ma
defendere volebat, neque impugnare,
manus suorum sanguine cruentaret. N
que omnem civilem victoriam funestam
tabat. Idem, postquam apud Cadme
cum Lacedaemoniis pugnari coeptum (
4 in primis stetit. Hujus de virtutibus v
que satis erit dictum, si hoc unum adj
xero, quod nemo eat infitias, Thebas
ante Epaminondam natum, et post e
interitum, perpetuo alieno paruisse im
rio; contra ea, quamdiu ille praefu
reipublicae, caput fuisse totius Graeci
Ex quo intelligi potest, unum homin
pluris, quam civitatem, fuisse.

XVI.

PELOPIDAS.

OPIDAS, Thebanus, magis historicis, 1
m vulgo, notus. Cujus de virtutibus
ito quemadmodum exponam, quod ve-
:, ne, si res explicare incipiam, non
m ejus enarrare, sed historiam videar
bere; si tantummodo summas attigero,
rudibus litterarum Graecarum minus lu-
: appareat, quantus fuerit ille vir. Ita-
utrique rei occurram, quantum potero,
oedebor quum satietati, tum ignoran-
lectorum. Phoebidas, Lacedaemonius, 2
m exercitum Olynthum duceret, iterque
Thebas faceret, arcem oppidi, quae
.mea nominatur, occupavit impulsu per-
corum Thebanorum, qui, adversariae
ioni quo facilius resisterent, Laconum
us studebant: idque suo privato, non
lico, fecit consilio. Quo facto eum La- 3
aemonii ab exercitu removerunt pecunia-
multarunt: neque eo magis arcem The-
is reddiderunt, quod susceptis inimici.

tiis satius ducebant eos obsideri, quam berari. Nam post Peloponnesium bell Athenasque devictas cum Thebanis sibi i esse existimabant, et eos esse solos,
4 adversus resistere auderent. Hac m amicis suis summas potestates deder alteriusque factionis principes partim in fecerant, alios in exsilium ejecerant: quibus Pelopidas hic, de quo scribere e si sumus, pulsus patria carebat.

II. Hi omnes fere Athenas se contuler non, quo sequerentur otium, sed ut, qu que ex proximo locum fors obtulisset,
2 patriam recuperare niterentur. Itaque q tempus est visum rei gerendae, comm ter cum his, qui Thebis idem sentieb diem delegerunt ad inimicos oppримen civitatemque liberandam eum, quo ma magistratus simul consueverant epul
3 Magnae saepe res non ita magnis co sunt gestae; sed profecto numquam ab tenui initio tantae opes sunt profliga Nam duodecim adolescentuli coierunt ex qui exsilio erant multati, quum omnino essent amplius centum, qui tanto se o rent periculo. Qua paucitate perculsa
4 Lacedaemoniorum potentia. Hi enim

magis adversariorum factioni, quam Spartanis, eo tempore bellum intulerunt, qui principes erant totius Graeciae; quorum imperii majestas, neque ita multo post, Leuctrica pugna, ab hoc initio perculsa, concidit. Illi igitur duodecim, quorum erat 5
dux Pelopidas, quum Athenis interdiu exissent, ut vesperascente coelo Thebas possent pervenire, cum canibus venaticis exierunt, retia ferentes, vestitu agresti, quo minore suspicione facerent iter. Qui quum tempore ipso, quo studuerant, pervenissent, domum Charonis devenerunt, a quo et tempus et dies erat datus.

Hoc loco libet interponere, etsi sejun- III
ctum ab re proposita est, nimia fiducia quantae calamitati soleat esse. Nam magistratuum Thebanorum statim ad aures pervenit, exsules in urbem devenisse. Id illi, vino epulisque dediti, usque eo despexerunt, ut ne quaerere quidem de tanta re laborarint. Accessit etiam, quod magis 2
aperiret eorum dementiam. Allata est enim epistola Athenis ab Archia [, hierophante,] uni ex his, Archiae, qui tum maximum magistratum Thebis obtinebat, in qua omnia de profectione exsulum perscripta erant.

Quae quum jam accubanti in convivio esset
data, sicut erat signata, sub pulvinum sub-
jiciens, *in crastinum*, inquit, *differo res*
3 *severas*. At illi omnes, quum jam nox
processisset, vinolenti ab exsulibus, duce
Pelopida, sunt interfecti. Quibus rebus
confectis, vulgo ad arma libertatemque vo-
cato, non solum qui in urbe erant, sed
etiam undique ex agris concurrerunt, prae-
sidium Lacedaemoniorum ex arce pepule-
runt, patriam obsidione liberaverunt, au-
ctores Cadmeae occupandae partim occi-
derunt, partim in exsilium ejecerunt.

IV Hoc tam turbido tempore, sicut supra
docuimus, Epaminondas, quoad cum civi-
bus dimicatum est, domi quietus fuit. Ita-
que haec liberandarum Thebarum propria
laus est Pelopidae: ceterae fere omnes com-
2 munes cum Epaminonda. Namque Leuctri-
ca pugna, imperatore Epaminonda, hic
fuit dux delectae manus, quae prima pha-
3 langem prostravit Laconum. Omnibus prae-
terea periculis affuit. Sicut Spartam quum
oppugnavit, alterum tenuit cornu: quoque
Messena celerius restitueretur, legatus in
Persas est profectus. Denique haec fuit al-
tera persona Thebis, sed tamen secunda
ita, ut proxima esset Epaminondae.

Conflictatus autem est cum adversa for- V
una. Nam et initio, sicut ostendimus, ex-
ul patria caruit, et, quum Thessaliam in
otestatem Thebanorum cuperet redigere,
gationisque jure satis tectum se arbitra-
etur, quod apud omnes gentes sanctum
sse consuesset, a tyranno Alexandro Phe-
eo simul cum Ismenia comprehensus in
ncula conjectus est. Hunc Epaminondas 2
cuperavit, bello persequens Alexandrum.
ost id factum numquam is animo placari
tuit in eum, a quo erat violatus. Itaque
rsuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliae
oficiscerentur, tyrannosque ejus expelle-
nt. Cujus belli quum ei summa esset 3
ta, eoque cum exercitu profectus esset,
n dubitavit, simul ac conspexit hostem,
nfligere. In quo proelio Alexandrum ut 4
imadvertit, incensus ira equum in eum
ncitavit, proculque degressus a suis con-
ctu telorum confossus concidit. Atque hoc
cunda victoria accidit: nam jam inclina-
e erant tyrannorum copiae. Quo facto 5
nnes Thessaliae civitates interfectum Pe-
pidam coronis aureis et statuis aeneis,
erosque ejus multo agro donarunt.

XVII.

AGESILAUS.

1 Agesilaus, Lacedaemonius, quum a ceteris scriptoribus, tum eximie a Xenophonte Socratico collaudatus est: eo enim usus
2 est familiarissime. Hic primum de regno cum Leotychide, fratris filio, habuit contentionem. Mos est enim a majoribus Lacedaemoniis traditus, ut duos haberent semper reges, nomine magis, quam imperio, ex duabus familiis Procli et Eurysthenis, qui principes ex progenie Herculis
3 Spartae reges fuerunt. Horum ex altera in alterius familiae locum fieri non licebat. Itaque utraque suum retinebat ordinem. Primum ratio habebatur, qui maximus natu esset ex liberis ejus, qui regnans decessisset. Sin is virilem sexum non reliquisset, tum deligebatur, qui proximus
4 esset propinquitate. Mortuus erat Agis rex, frater Agesilai. Filium reliquerat Leotychidem, quem ille natum non agnorat, eumdem moriens suum esse dixerat. Is de honore regni cum Agesilao, suo patruo, con-

ontendit: neque id, quod petivit, consecu-
us est. Nam Lysandro suffragante, homine, 5
t ostendimus supra, factioso et his tem-
oribus potente, Agesilaus antelatus est.

Hic simulatque imperii potitus est, per- II
nasit Lacedaemoniis, ut exercitum emitte-
ent in Asiam, bellumque regi facerent: do-
ns, satius esse in Asia, quam in Europa di-
icari. Namque fama exierat, Artaxerxem
mparare classes pedestresque exercitus,
os in Graeciam mitteret. Data potestate, 2
nta celeritate usus est, ut prius in Asiam
um copiis pervenerit, quam regii satrapae
m scirent profectum. Quo factum est, ut
mnes imparatos imprudentesque offende-
t. Id ut cognovit Tissaphernes, qui sum- 3
um imperium tum inter praefectos habebat
gios, inducias a Lacone petivit, simulans,
dare operam, ut Lacedaemoniis cum rege
nveniret; re autem vera ad copias com-
randas: easque impetravit trimestres. Ju- 4
vit autem uterque, se sine dolo inducias
nservaturum. In qua pactione summa fi-
mansit Agesilaus; contra ea Tissapher-
s nihil aliud, quam bellum comparavit.
etsi sentiebat Laco, tamen jusjurandum 5
rvabat, multumque in eo se consequi di-

cebat, quod Tissaphernes perjurio suo et homines suis rebus abalienaret, et deos sibi iratos redderet; se autem conservata religione confirmare exercitum, quum animadverteret, deorum numen facere secum, hominesque sibi conciliari amiciores, quod his studere consuessent, quos conservare fidem viderent.

III Postquam induciarum praeteriit dies, barbarus, non dubitans, quod ipsius erant plurima domicilia in Caria, et ea regio his temporibus multo putabatur locupletissima, eo potissimum hostes impetum facturos, om-
2 nes suas copias eo contraxerat. At Agesilaus in Phrygiam se convertit, eamque prius depopulatus est, quam Tissaphernes usquam se moveret. Magna praeda militibus locupletatis, Ephesum hiematum exercitum reduxit, atque ibi officinis armorum institutis, magna industria bellum apparavit. Et quo studiosius armarentur insigniusque ornarentur, praemia proposuit, quibus donarentur, quo-
3 rum egregia in ea re fuisset industria. Fecit idem in exercitationum generibus, ut, qui ceteris praestitissent, eos magnis afficeret muneribus. His igitur rebus effecit, ut et ornatissimum et exercitatissimum habe-

et exercitum. Huic quum tempus esset visum, 4
copias extrahere ex hibernaculis, vidit, si,
quo esset iter facturus, palam pronuntiasset,
hostes non credituros, aliasque regiones prae-
sidiis occupaturos, nec dubitaturos, aliud esse
facturum, ac pronuntiasset. Itaque quum ille 5
Sardis iturum se dixisset, Tissaphernes
eamdem Cariam defendendam putavit. In
quo quum eum opinio fefellisset, victum-
que se vidisset consilio; sero suis praesi-
dio profectus est. Nam quum illo venisset,
jam Agesilaus, multis locis expugnatis, mag-
na erat praeda potitus. Laco autem, quum 6
videret, hostes equitatu superare, numquam
in campo sui fecit potestatem, et his locis
manum conseruit, quibus plus pedestres
copiae valerent. Pepulit ergo, quotiescum-
que congressus est, multo majores adversa-
riorum copias, et sic in Asia versatus est, ut
omnium opinione victor duceretur.

Hic quum jam animo meditaretur pro- IV
ficisci in Persas, et ipsum regem adoriri,
nuntius ei domo venit ephorum missu, bel-
lum Athenienses et Boeotios indixisse La-
cedaemoniis: quare venire ne dubitaret. In 2
hoc non minus ejus pietas suspicienda est,
quam virtus bellica: qui, quum victori prae-

esset exercitui, maximamque haberet fiduciam regni Persarum potiundi, tanta modestia dicto audiens fuit jussis absentium magistratuum, ut si privatus in comitio esset Spartae. Cujus exemplum utinam imperatores nostri sequi voluissent! Sed illuc rede-
3 amus. Agesilaus opulentissimo regno praeposuit bonam existimationem, multoque gloriosius duxit, si institutis patriae paruisset,
4 quam si bello superasset Asiam. Hac igitur mente Hellespontum copias trajecit, tantaque usus est celeritate, ut, quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transierit tri-
5 ginta diebus. Quum jam haud ita longe abesset a Peloponneso, obsistere ei conati sunt Athenienses et Boeotii, ceterique eorum socii, apud Coroneam: quos omnes
6 gravi proelio vicit. Hujus victoriae vel maxima fuit laus, quod, quum plerique ex fuga se in templum Minervae conjecissent, quaerereturque ab eo, quid his fieri vellet, etsi aliquot vulnera acceperat eo proelio, et iratus videbatur omnibus, qui adversus arma tulerant, tamen antetulit irae religionem,
7 et eos vetuit violari. Neque vero hoc solum in Graecia fecit, ut templa deorum sancta haberet; sed etiam apud barbaros summa religione omnia simulacra arasque

conservavit. Itaque praedicabat, mirari se, 8
non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus eorum nocuissent; aut non gravioribus poenis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.

Post hoc proelium collatum est omne V
bellum circa Corinthum, ideoque Corinthium est appellatum. Hic quum una pu- 2
gna decem millia hostium, Agesilao duce, cecidissent, eoque facto opes adversariorum debilitatae viderentur: tantum abfuit ab insolentia gloriae, ut commiseratus sit fortunam Graeciae, quod tam multi a se victi vitio adversariorum concidissent: namque illa multitudine, si sana mens esset Graeciae, supplicium Persas dare potuisse. Idem quum 3
adversarios intra moenia compulisset, et, ut Corinthum oppugnaret, multi hortarentur, negavit, id suae virtuti convenire: se enim eum esse dixit, qui ad officium peccantes redire cogeret, non, qui urbes nobilissimas expugnaret Graeciae. *Nam si,* 4
inquit, *eos exstinguere voluerimus, qui nobiscum adversus barbaros steterunt, nosmetipsi nos expugnaverimus, illis quiescentibus. Quo facto sine negotio, quum voluerint, nos oppriment.*

VI Interim accidit illa calamitas apud Leuctra Lacedaemoniis: quo ne proficisceretur, quum a plerisque ad exeundum premeretur, ut si de exitu divinaret, exire noluit. Idem, quum Epaminondas Spartam oppugnaret, essetque sine muris oppidum, talem se imperatorem praebuit, ut eo tempore omnibus apparuerit, nisi ille fuisset, Spartam
2 futuram non fuisse. In quo quidem discrimine celeritas ejus consilii saluti fuit universis. Nam quum quidam adolescentuli, hostium adventu perterriti, ad Thebanos transfugere vellent, et locum extra urbem editum cepissent: Agesilaus, qui perniciosissimum fore videret, si animadversum esset, quemquam ad hostes transfugere conari, cum suis eo venit, atque, ut si bono animo fecissent, laudavit consilium eorum, quod eum locum occupassent, et se id quoque fieri debere animadvertisse.
3 Sic adolescentulos simulata laudatione recuperavit, et adjunctis de suis comitibus locum tutum reliquit. Namque illi, aucto numero eorum, qui expertes erant consilii, commovere se non sunt ausi, eoque libentius, quod latere arbitrabantur, quae cogitarant.

Sine dubio post Leuctricam pugnam VII
Lacedaemonii se numquam refecerunt, neque pristinum imperium recuperarunt: quum interim Agesilaus non destitit, quibuscumque rebus posset, patriam juvare. Nam 2
quum praecipue Lacedaemonii indigerent pecunia, ille omnibus, qui a rege defecerant, praesidio fuit: a quibus magna donatus pecunia patriam sublevavit. Atque 3
in hoc illud inprimis fuit admirabile, quum maxima munera ei ab regibus, et dynastis, civitatibusque conferrentur, quod nihil umquam [in] domum suam contulit, nihil de victu, nihil de vestitu Laconum mutavit. Domo eadem fuit contentus, qua Eurysthe- 4
nes, progenitor majorum suorum, fuerat usus: quam qui intrarat, nullum signum libidinis, nullum luxuriae videre poterat; contra ea plurima patientiae atque abstinentiae. Sic enim erat instructa, ut nulla in re differret cujusvis inopis atque privati.

Atque hic tantus vir, ut naturam fau- VIII
tricem habuerat in tribuendis animi virtutibus, sic maleficam nactus est in corpore fingendo. Nam et statura fuit humili, et corpore exiguo, et claudus altero pede. Quae res etiam nonnullam afferebat defor-

mitatem: atque ignoti, faciem ejus quum intuerentur, contemnebant; qui autem virtutes noverant, non poterant admirari sa-
2 tis. Quod ei usu venit, quum annorum octoginta subsidio Tacho in Aegyptum isset, et in acta cum suis accubuisset sine ullo tecto; stratumque haberet tale, ut terra tecta esset stramentis, neque huc amplius, quam pellis esset injecta; eodemque comites omnes accubuissent vestitu humili atque obsoleto, ut eorum ornatus non modo in his regem neminem significaret, sed hominis non beatissimi suspicio-
3 nem praeberet. Hujus de adventu fama quum ad regios esset perlata, celeriter munera eo cujusque generis sunt allata. His quaerentibus Agesilaum vix fides facta est, unum esse ex his, qui tum accubabant.
4 Qui quum regis verbis, quae attulerant, dedissent, ille praeter vitulina et hujusmodi genera opsonii, quae praesens tempus desiderabat, nihil accepit; unguenta, coronas, secundamque mensam servis dis-
5 pertiit; cetera referri jussit. Quo facto eum barbari magis etiam contemserunt, quod eum ignorantia bonarum rerum illa
6 potissimum sumsisse arbitrabantur. Hic quum ex Aegypto reverteretur, donatus a

rege Nectanabide ducentis viginti talentis, quae ille muneri populo suo daret, venissetque in portum, qui Menelai vocatur, jacens inter Cyrenas et Aegyptum, in morbum implicitus decessit. Ibi eum amici, 7
quo Spartam facilius perferre possent, quod mel non habebant, cera circumfuderunt, atque ita domum retulerunt.

XVIII.

EUMENES.

Eumenes, Cardianus. Hujus si virtuti par 1
data esset fortuna, non ille quidem major, sed multo illustrior atque etiam honoratior: quod magnos homines virtute metimur, non fortuna. Nam quum aetas ejus 2
incidisset in ea tempora, quibus Macedones florerent, multum ei detraxit inter hos viventi, quod alienae erat civitatis; neque aliud huic defuit, quam generosa stirps. Etsi ille domestico summo genere erat: ta- 3
men Macedones eum sibi aliquando ante-

poni indigne ferebant; neque tamen non patiebantur. Vincebat enim omnes cura, vigilantia, patientia, calliditate et celeri-
4 tate ingenii. Hic peradolescentulus ad amicitiam accessit Philippi, Amyntae filii, brevique tempore in intimam pervenit familiaritatem. Fulgebat enim jam in adolescen-
5 tulo indoles virtutis. Itaque eum habuit ad manum scribae loco: quod multo apud Grajos honorificentius est, quam apud Romanos. Nam apud nos, revera sicut sunt, mercenarii scribae existimantur; at apud illos e contrario nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, et fide et industria cognita: quod necesse est omnium
6 consiliorum eum esse participem. Hunc locum tenuit amicitiae apud Philippum annos septem. Illo interfecto, eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim. Novissimo tempore praefuit etiam alterae equitum alae, quae Hetaerice appellabatur. Utrique autem in consilio semper affuit, et omnium rerum habitus est particeps.

II Alexandro Babylone mortuo, quum regna singulis familiaribus dispertirentur, et summa rerum tradita esset tuenda eidem, cui Alexander moriens annulum suum de-

derat, Perdiccae: ex quo omnes conjecerant, eum regnum ei commendasse, quoad liberi ejus in suam tutelam pervenissent: (aberant enim Craterus et Antipater, qui antecedere hunc videbantur: mortuus erat Hephaestio, quem unum Alexander, quod facile intelligi posset, plurimi fecerat); hoc tempore data est Eumeni Cappadocia, sive potius dicta. Nam tum in hostium erat potestate. Hunc sibi Perdiccas adjunxerat magno studio, quod in homine fidem et industriam magnam videbat: non dubitans, si eum pellexisset, magno usui fore sibi in his rebus, quas apparabat. Cogitabat enim, quod fere omnes in magnis imperiis concupiscunt, omnium partes corripere atque complecti. Neque vero hoc ille solus fecit, sed ceteri quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. Primus Leonnatus Macedoniam praeoccupare destinaverat. Hic multis magnisque pollicitationibus persuadere Eumeni studuit, ut Perdiccam desereret, ac secum faceret societatem. Quum perducere eum non posset, interficere conatus est; et fecisset, nisi ille clam noctu ex praesidiis ejus effugisset.

derat, Perdiccae: ex quo omnes conjece- 2
rant, eum regnum ei commendasse, quoad
liberi ejus in suam tutelam pervenissent:
(aberant enim Craterus et Antipater, qui
antecedere hunc videbantur: mortuus erat
Hephaestio, quem unum Alexander, quod
facile intelligi posset, plurimi fecerat);
hoc tempore data est Eumeni Cappadocia,
sive potius dicta. Nam tum in hostium erat
potestate. Hunc sibi Perdiccas adjunxerat 3
magno studio, quod in homine fidem et
industriam magnam videbat: non dubitans,
si eum pellexisset, magno usui fore sibi
in his rebus, quas apparabat. Cogitabat
enim, quod fere omnes in magnis imperiis concupiscunt, omnium partes corripere
atque complecti. Neque vero hoc ille so- 4
lus fecit, sed ceteri quoque omnes, qui
Alexandri fuerant amici. Primus Leonnatus Macedoniam praeoccupare destinaverat.
Hic multis magnisque pollicitationibus persuadere Eumeni studuit, ut Perdiccam desereret, ac secum faceret societatem. Quum 5
perducere eum non posset, interficere conatus est; et fecisset, nisi ille clam noctu
ex praesidiis ejus effugisset.

ad internecionem post Alexandri mortem gesta sunt, omnesque concurrerunt ad Perdiccam opprimendum. Quem etsi infirmum videbat, quod unus omnibus resistere cogebatur, tamen amicum non deseruit, neque salutis, quam fidei, fuit cupidior.
2 Praefecerat eum Perdiccas ei parti Asiae, quae inter Taurum montem jacet atque Hellespontum, et illum unum opposuerat Europaeis adversariis; ipse Aegyptum oppugnatum adversus Ptolemaeum erat profectus.
3 Eumenes quum neque magnas copias, neque firmas haberet, quod et inexercitatae, et non multo ante erant contractae; adventare autem dicerentur Hellespontumque transisse Antipater et Craterus magno cum exercitu Macedonum, viri quum claritate, tum
4 usu belli praestantes: (Macedones vero milites ea tunc erant fáma, qua nunc Romani feruntur: etenim semper habiti sunt fortissimi, qui summam imperii potirentur): Eumenes intelligebat, si copiae suae cognossent, adversus quos ducerentur, non modo non ituras, sed simul cum nuntio
5 dilapsuras. Itaque hoc ejus fuit prudentissimum consilium, ut deviis itineribus milites duceret, in quibus vera audire non possent, et his persuaderet, se contra quos-

dam barbaros proficisci. Itaque tenuit hoc 6
propositum, et prius in aciem exercitum eduxit proeliumque commisit, quam milites sui scirent, cum quibus arma conferrent. Effecit etiam illud locorum praeoccupatione, ut equitatu potius dimicaret, quo plus valebat, quam peditatu, quo erat deterior.

Quorum acerrimo concursu quum ma- IV
gnam partem diei esset pugnatum, cadit Craterus dux, et Neoptolemus, qui secundum locum imperii tenebat. Cum hoc concurrit ipse Eumenes. Qui quum inter se 2
complexi in terram ex equis decidissent, ut facile intelligi posset, inimica mente contendisse, animoque magis etiam pugnasse, quam corpore, non prius distracti sunt, quam alterum anima reliquerit. Ab hoc aliquot plagis Eumenes vulneratur, neque eo magis ex proelio excessit, sed acrius hostes institit. Hic equitibus profligatis, 3
interfecto duce Cratero, multis praeterea et maxime nobilibus captis, pedester exercitus, quod in ea loca erat deductus, ut invito Eumene elabi non posset, pacem ab eo petiit. Quam quum impetrasset, in fide non mansit, et se, simul ac potuit, ad Antipatrum recepit. Eumenes Craterum, 4

ex acie semivivum elatum, recreare studuit. Quum id non posset, pro hominis dignitate, proque pristina amicitia (namque illo usus erat, Alexandro vivo, familiariter) amplo funere extulit, ossaque in Macedoniam uxori ejus ac liberis remisit.

V Haec dum apud Hellespontum geruntur, Perdiccas apud flumen Nilum interficitur a Seleuco et Antigono; rerumque summa ad Antipatrum defertur. Hic, qui deseruerant, exercitu suffragium ferente, capitis absentes damnantur: in his Eumenes. Hac ille percussus plaga non succubuit, neque eo secius bellum administravit. Sed exiles res animi magnitudinem, etsi non frangebant, tamen minuebant.
2 Hunc persequens Antigonus, quum omni genere copiarum abundaret, saepe in itineribus vexabatur: neque umquam ad manum accedere licebat, nisi his locis, qui-
3 bus pauci multis possent resistere. Sed extremo tempore, quum consilio capi non posset, multitudine circumventus est. Hinc tamen, multis suis amissis, se expedivit, et in castellum Phrygiae, quod Nora ap-
4 pellatur, confugit. In quo quum circumsederetur, et vereretur, ne uno loco ma-

nens equos militares perderet, quod spa-
tium non esset agitandi: callidum fuit ejus
inventum, quemadmodum stans jumentum
concalefieri exercerique posset, quo liben-
tius et cibo uteretur, et a corporis motu
non removeretur. Substringebat caput loro 5
altius, quam ut prioribus pedibus plane
terram posset attingere; deinde post ver-
beribus cogebat exsultare, et calces remit-
tere. Qui motus non minus sudorem ex-
cutiebat, quam si in spatio decurreret. Quo 6
factum est, quod omnibus mirabile est vi-
sum, ut aeque jumenta nitida ex castello
educeret, quum complures menses in ob-
sidione fuisset, ac si in campestribus ea
locis habuisset. In hac conclusione, quo- 7
tiescumque voluit, apparatum et munitio-
nes Antigoni alias incendit, alias disjecit.
Tenuit autem se uno loco, quamdiu fuit
hiems. Quod castrum subsidia habere non
poterat, et ver appropinquabat, simulata
deditione, dum de conditionibus tractat,
praefectis Antigoni imposuit, seque ac suos
omnes extraxit incolumes.

Ad hunc Olympias, mater quae fue- VI
rat Alexandri, quum litteras et nuntios mi-
sisset in Asiam, consultum, utrum repe-

titum Macedoniam veniret (nam tum in Epi-
2 ro habitabat) et eas res occuparet: huic
ille primum suasit, ne se moveret, et ex-
spectaret, quoad Alexandri filius regnum
adipisceretur; sin aliqua cupiditate rape-
retur in Macedoniam, omnium injuriarum
oblivisceretur, et in neminem acerbiore
3 uteretur imperio. Horum illa nihil fecit.
Nam et in Macedoniam profecta est, et
ibi crudelissime se gessit. Petiit autem ab
Eumene absente, ne pateretur, Philippi
domus et familiae inimicissimos stirpem
quoque interimere, ferretque opem liberis
4 Alexandri. Quam veniam si daret, quam
primum exercitus pararet, quos sibi sub-
sidio adduceret. Id quo facilius faceret,
se omnibus praefectis, qui in officio ma-
nebant, misisse litteras, ut ei parerent,
5 ejusque consiliis uterentur. His rebus Eu-
menes permotus satius duxit, si ita tulis-
set fortuna, perire bene meritis referentem
gratiam, quam ingratum vivere.

VII Itaque copias contraxit, bellum adver-
sus Antigonum comparavit. Quod una erant
Macedones complures nobiles, in his Peu-
cestes, qui corporis custos fuerat Alexan-
dri, tum autem obtinebat Persidem, et An-
ti-

ligenes, cujus sub imperio phalanx erat Macedonum: invidiam verens, quam tamen effugere non potuit, si potius ipse alienigena summi imperii potiretur, quam alii Macedonum, quorum ibi erat multitudo, in principiis nomine Alexandri statuit 2 tabernaculum, in eoque sellam auream cum sceptro ac diademate jussit poni, eoque omnes quotidie convenire, ut ibi de summis rebus consilia caperentur; credens, minore se invidia fore, si specie imperii nominisque simulatione Alexandri bellum videretur administrare. Quod et fecit. Nam quum 3 non ad Eumenis principia, sed ad regia conveniretur, atque ibi de rebus deliberaretur, quodammodo latebat, quum tamen per eum unum gererentur omnia.

Hic in Paraetacis cum Antigono con- VIII flixit, non acie instructa, sed in itinere: eumque male acceptum in Mediam hiematum coëgit redire. Ipse in finitima regione Persidis hiematum copias divisit, non ut voluit, sed ut militum cogebat voluntas. Namque illa phalanx Alexandri Magni, quae 2 Asiam peragrarat deviceratque Persas, inveterata quum gloria, tum etiam licentia, non parere se ducibus, sed imperare postu-

labat: ut nunc veterani faciunt nostri. Ita-
que periculum est, ne faciant, quod illi fe-
cerunt sua intemperantia nimiaque licentia,
ut omnia perdant, neque minus eos, cum
quibus steterint, quam adversus quos fece-
3 rint. Quod si quis illorum veteranorum
legat facta, paria horum cognoscat, neque
rem ullam, nisi tempus, interesse judicet.
Sed ad illos revertar. Hiberna sumserant
non ad usum belli, sed ad ipsorum luxu-
4 riam, longeque inter se discesserant. Hoc
Antigonus quum comperisset, intelligeret-
que, se parem non esse paratis adversariis,
statuit aliquid sibi consilii novi esse capien-
dum. Duae erant viae, qua ex Medis, ubi
ille hiemabat, ad adversariorum hiberna-
5 cula posset perveniri. Quarum brevior per
loca deserta, quae nemo incolebat propter
aquae inopiam, ceterum dierum erat fere
decem; illa autem, qua omnes commeabant,
altero tanto longiorem habebat anfractum,
sed erat copiosa omniumque rerum abun-
6 dans. Hac si proficisceretur, intelligebat,
prius adversarios rescituros de suo adven-
tu, quam ipse tertiam partem confecisset
itineris; sin per loca sola contenderet,
sperabat, se imprudentem hostem oppres-
7 surum. Ad hanc rem conficiendam impe-

ravit quam plurimos utres atque etiam culleos comparari; post haec pabulum; praeterea cibaria cocta dierum decem, utque quam minime fieret ignis in castris. Iter, quod habebat, omnes celat. Sic paratus, qua constituerat, proficiscitur.

Dimidium fere spatium confecerat, IX
quum ex fumo castrorum ejus suspicio allata est ad Eumenem, hostem appropinquare. Conveniunt duces; quaeritur, quid opus fit facto. Intelligebant omnes, tam celeriter copias ipsorum contrahi non posse, quam
Antigonus affuturus videbatur. Hic omni- 2
bus titubantibus, et de rebus summis desperantibus, Eumenes ait, si celeritatem velint adhibere, et imperata facere, quod ante non fecerint, se rem expediturum. Nam quod diebus quinque hostis transisse posset, se effecturum, ut non minus totidem dierum spatio retardaretur: quare circumirent, suasque quisque copias contra-
heret. Ad Antigoni autem refrenandum im- 3
petum tale capit consilium. Certos mittit homines ad infimos montes, qui obvii erant itineri adversariorum, hisque praecepit, ut prima nocte, quam latissime possint, ignes faciant quam maximos, atque hos secunda

vigilia minuant, tertia perexiguos reddant:
4 et assimulata castrorum consuetudine su-
spicionem injiciant hostibus, his locis esse
castra, ac de eorum adventu esse praenun-
5 tiatum; idemque postera nocte faciant. Qui-
bus imperatum erat, diligenter praeceptum
curant. Antigonus, tenebris obortis, ignes
conspicatur: credit, de suo adventu esse
auditum, et adversarios illuc suas contra-
6 xisse copias. Mutat consilium, et, quo-
niam imprudentes adoriri non posset, fle-
ctit iter suum, et illum anfractum longiorem
copiosae viae capit, ibique diem unum op-
peritur ad lassitudinem sedandam militum
ac reficienda jumenta, quo integriore exer-
citu decerneret.

X Hic Eumenes callidum imperatorem vi-
cit consilio, celeritatemque impedivit ejus;
2 neque tamen multum profecit. Nam invidia
ducum, cum quibus erat, perfidiaque Ma-
cedonum veteranorum, quum superior proe-
lio discessisset, Antigono est deditus, quum
exercitus ei ter ante separatis temporibus
jurasset, se eum defensurum, nec um-
quam deserturum. Sed tanta fuit nonnullo-
rum virtutis obtrectatio, ut fidem amittere
mallent, quam eum non prodere. Atque

hunc Antigonus, quum ei fuisset infestissimus, conservasset, si per suos esset licitum, quod ab nullo se plus adjuvari posse intelligebat in his rebus, quas impendere jam apparebat omnibus. Imminebant enim Seleucus, Lysimachus, Ptolemaeus, opibus jam valentes, cum quibus ei de summis rebus erat dimicandum. Sed non passi sunt hi, qui 4
circa erant: quod videbant, Eumene recepto, omnes prae illo parvi futuros. Ipse autem Antigonus adeo erat incensus, ut, nisi magna spe maximarum rerum, leniri non posset.

Itaque quum eum in custodiam dedisset, et praefectus custodum quaesisset, quemadmodum servari vellet? *ut acerrimum*, inquit, *leonem, aut ferocissimum elephantum.* Nondum enim statuerat, conservaret eum, nec ne. Veniebat autem ad Eumenem 2
utrumque genus hominum: et qui propter odium fructum oculis ex ejus casu capere vellent, et qui propter veterem amicitiam colloqui consolarique cuperent; multi etiam, qui ejus formam cognoscere studebant, qualis esset, quem tamdiu tamque valde timuissent, cujus in pernicie positam spem habuissent victoriae. At Eumenes, quum diu- 3

tius in vinculis esset, ait Onomarcho, penes quem summa imperii erat custodiae, se mirari, quare jam tertium diem sic teneretur: non enim hoc convenire Antigoni prudentiae, ut sic deuteretur victo; quin aut
4 interfici, aut missum fieri juberet. Hic quum ferocius Onomarcho loqui videretur, *quid? tu*, inquit, *animo si isto eras, cur non in proelio cecidisti potius, quam in*
5 *potestatem inimici venires?* Huic Eumenes, *utinam quidem istud evenisset! sed eo non accidit, quod numquam cum fortiore sum congressus. Non enim cum quoquam arma contuli, quin is mihi succubuerit. Non enim virtute hostium, sed amicorum perfidia decidi.* [Neque id falsum. Nam et dignitate fuit honesta, et viribus ad laborem ferendum firmis, neque tam magno corpore, quam figura venusta.]

XII De hoc Antigonus quum solus constituere non auderet, ad consilium retulit. Hic quum primo perturbati admirarentur, non jam de eo sumtum esse supplicium, a quo tot annos adeo essent male habiti, ut saepe ad desperationem forent adducti; qui-
2 que maximos duces interfecisset; denique in quo uno esset tantum, ut, quoad ille

viveret, ipsi securi esse non possent, inter-
fecto, nihil habituri negotii essent: postre-
mo, si illi redderet salutem, quaerebant, qui-
bus amicis esset usurus? sese enim cum Eu-
mene apud eum non futuros. Hic, cognita 3
consilii voluntate, tamen usque ad septimum
diem deliberandi sibi spatium reliquit. Tum
autem, quum jam vereretur, ne qua seditio
exercitus oriretur, vetuit ad eum quemquam
admitti, et quotidianum victum amoveri
jussit. Nam negabat, se ei vim allaturum,
qui aliquando fuisset amicus. Hic tamen 4
non amplius, quam triduum, fame fatiga-
tus, quum castra moverentur, insciente An-
tigono, jugulatus est a custodibus.

Sic Eumenes annorum quinque et qua- XIII
draginta, quum ab anno vicesimo, ut supra
ostendimus, septem annos Philippo appa-
ruisset, et tredecim apud Alexandrum eum-
dem locum obtinuisset, in his unum equi-
tum alae praefuisset, post autem Alexandri
Magni mortem imperator exercitus duxis-
set, summosque duces partim repulisset,
partim interfecisset, captus non Antigoni
virtute, sed Macedonum perjurio, talem
habuit exitum vitae. In quo quanta fuerit 2
omnium opinio eorum, qui post Alexan-

drum Magnum reges sunt appellati, ex hoc
facillime potest judicari, quod nemo, Eume-
ne vivo, rex appellatus est, sed praefectus;
3 iidem post hujus occasum statim re-
gium ornatum nomenque sumserunt, neque,
quod initio praedicarant, se Alexandri libe-
ris regnum servare, praestare voluerunt, et,
uno propugnatore sublato, quid sentirent,
aperuerunt. Hujus sceleris principes fue-
runt Antigonus, Ptolemaeus, Seleucus, Ly-
4 simachus, Cassander. Antigonus autem
Eumenem mortuum propinquis ejus sepe-
liendum tradidit. Hi militari honesto fu-
nere, comitante toto exercitu, humaverunt,
ossaque ejus in Cappadociam ad matrem at-
que uxorem liberosque ejus deportanda cu-
rarunt.

XIX.

PHOCION.

1 Phocion, Atheniensis, etsi saepe exerciti-
bus praefuit summosque magistratus ce-

pit, tamen multo ejus notior integritas vitae, quam rei militaris labor. Itaque hujus memoria est nulla, illius autem magna fama: ex quo cognomine Bonus est appellatus. Fuit enim perpetuo pauper, quum 2
divitissimus esse posset propter frequentes delatos honores potestatesque summas, quae ei a populo dabantur. Hic quum a rege 3
Philippo munera magnae pecuniae repudiaret, legatique hortarentur accipere, simulque admonerent, si ipse his facile careret, liberis tamen suis prospiceret, quibus difficile esset in summa paupertate tantam paternam tueri gloriam: his ille, *si mei* 4
similes erunt, idem hic, inquit, *agellus illos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit; sin dissimiles sunt futuri, nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.*

Idem quum prope ad annum octoge- II
simum prospera pervenisset fortuna, extremis temporibus magnum in odium pervenit suorum civium. Primo, quod cum 2
Demade de urbe tradenda Antipatro consenserat; ejusque consilio Demosthenes cum ceteris, qui bene de republica meriti existimabantur, populiscito in exsilium erant

expulsi. Neque in eo solum offenderat, quod patriae male consuluerat, sed etiam,
3 quod amicitiae fidem non praestiterat. Namque auctus adjutusque a Demosthene eum, quem tenebat, adscenderat gradum, quum adversus Charetem eum subornaret: ab eodem in judiciis, quum capitis causam diceret, defensus aliquoties, liberatus discesserat. Hunc non solum in periculis non
4 defendit, sed etiam prodidit. Concidit autem maxime uno crimine, quod, quum apud eum summum esset imperium populi, et, Nicanorem, Cassandri praefectum, insidiari Piraeeo Atheniensium, a Dercyllo moneretur, idemque postularet, ut provideret, ne commeatibus civitas privaretur, huic, audiente populo, Phocion negavit esse periculum, seque ejus rei obsidem fo-
5 re pollicitus est. Neque ita multo post Nicanor Piraeeo est potitus. Ad quem recuperandum quum populus armatus concurrisset, ille non modo neminem ad arma vocavit, sed ne armatis quidem praeesse voluit. [Sine quo Athenae omnino esse non possunt.]

III Erant eo tempore Athenis duae factiones, quarum una populi causam agebat,

altera optimatum. In hac erat Phocion et
Demetrius Phalereus. Harum utraque Ma-
cedonum patrociniis nitebatur. Nam popu-
lares Polysperchonti favebant; optimates
cum Cassandro sentiebant. Interim a Po- 2
lysperchonte Cassander Macedonia pulsus
est. Quo facto populus superior factus sta-
tim duces adversariae factionis capitis dam-
natos patria pepulit; in his Phocionem et
Demetrium Phalereum: deque ea re lega-
tos ad Polysperchontem misit, qui ab eo
peterent, ut sua decreta confirmaret. Huc 3
eodem profectus est Phocion. Quo ut ve-
nit, causam apud Philippum regem verbo,
re ipsa quidem apud Polysperchontem jus-
sus est dicere: namque is tum regis rebus
praeerat. Hic ab Agnonide accusatus, quod 4
Piraeeum Nicanori prodidisset, ex consilii
sententia in custodiam conjectus, Athenas
deductus est, ut ibi de eo legibus fieret
judicium.

Huc ubi perventum est, quum propter IV
aetatem pedibus jam non valeret, vehicu-
loque portaretur, magni concursus sunt
facti, quum alii, reminiscentes veteris fa-
mae, aetatis misererentur; plurimi vero
ira exacuerentur propter proditionis suspi-

cionem Piraeei, maximeque, quod adversus populi commoda in senectute steterat.
2 Qua de re ne perorandi quidem ei data est facultas et dicendi causam. Inde judicio, legitimis quibusdam confectis, damnatus, traditus est undecim viris, quibus ad supplicium more Atheniensium publice
3 damnati tradi solent. Hic quum ad mortem duceretur, obvius ei fuit Emphyletus, quo familiariter fuerat usus. Is quum lacrimans dixisset: *o quam indigna perpeteris, Phocion!* huic ille, *at non inopinata*, inquit: *hunc enim exitum plerique*
4 *clari viri habuerunt Athenienses.* In hoc tantum fuit odium multitudinis, ut nemo ausus sit eum liber sepelire. Itaque a servis sepultus est.

XX.

TIMOLEON.

---

1 Timoleon, Corinthius. Sine dubio magnus omnium judicio hic vir exstitit. Namque

huic uni contigit, quod nescio an ulli, ut et patriam, in qua erat natus, oppressam a tyranno liberaret, et a Syracusis, quibus auxilio erat missus, inveteratam servitutem depelleret, totamque Siciliam, multos annos bello vexatam a barbarisque oppressam, suo adventu in pristinum restitueret.
2 Sed in his rebus non simplici fortuna conflictatus est, et, id quod difficilius putatur, multo sapientius tulit secundam, quam
3 adversam fortunam. Nam quum frater ejus Timophanes, dux a Corinthiis delectus, tyrannidem per milites mercenarios occupasset, particepsque regni posset esse: tantum abfuit a societate sceleris, ut antetulerit suorum civium libertatem fratris saluti, et parere legibus, quam imperare pa-
4 triae, satius duxerit. Hac mente per haruspicem, communemque affinem, cui soror, ex eisdem parentibus nata, nupta erat, fratrem tyrannum interficiendum curavit. Ipse non modo manus non attulit, sed ne adspicere quidem fraternum sanguinem voluit. Nam, dum res conficeretur, procul in praesidio fuit, ne quis satelles posset
5 succurrere. Hoc praeclarissimum ejus facinus non pari modo probatum est ab omnibus. Nonnulli enim laesam ab eo pieta-

tem putabant, et invidia laudem virtutis obterebant. Mater vero post id factum neque domum ad se filium admisit, neque adspexit, quin eum fratricidam impiumque
6 detestans compellaret. Quibus rebus adeo ille est commotus, ut nonnumquam vitae finem facere voluerit, atque ex ingratorum hominum conspectu morte decedere.

II Interim Dione Syracusis interfecto, Dionysius rursus Syracusarum potitus est: cujus adversarii opem a Corinthiis petierunt, ducemque, quo in bello uterentur, postularunt. Huc Timoleon missus incredibili felicitate Dionysium tota Sicilia depulit.
2 Quum interficere posset, noluit, tutoque ut Corinthum perveniret, effecit: quod utrorumque Dionysiorum opibus Corinthii saepe adjuti fuerant, cujus benignitatis memoriam volebat exstare; eamque praeclaram victoriam ducebat, in qua plus esset clementiae, quam crudelitatis; postremo, ut non solum auribus acciperetur, sed etiam oculis cerneretur, quem et ex quanto regno ad quam fortunam detrusisset.
3 Post Dionysii decessum cum Hiceta bellavit, qui adversatus fuerat Dionysio: quem non odio tyrannidis dissensisse sed cupi-

ditate, indicio fuit, quod ipse, expulso Dionysio, imperium dimittere noluit. Hoc 4 superato, Timoleon maximas copias Carthaginiensium apud Crimissum flumen fugavit, ac satis habere coëgit, si liceret Africam obtinere, qui jam complures annos possessionem Siciliae tenebant. Cepit etiam Mamercum, Italicum ducem, hominem bellicosum et potentem, qui tyrannos adjutum in Siciliam venerat.

Quibus rebus confectis quum propter III diuturnitatem belli non solum regiones, sed etiam urbes desertas videret, conquisivit, quos potuit, primum Siculos; deinde Corintho arcessivit colonos, quod ab his initio Syracusae erant conditae. Civibus 2 veteribus sua restituit; novis bello vacuefactas possessiones divisit; urbium moenia disjecta fanaque deserta refecit; civitatibus leges libertatemque reddidit; ex maximo bello tantum otium totae insulae conciliavit, ut hic conditor urbium earum, non illi, qui initio deduxerant, videretur. Arcem 3 Syracusis, quam munierat Dionysius ad urbem obsidendam, a fundamentis disjecit; cetera tyrannidis propugnacula demolitus est, deditque operam, ut quam mi-

nime multa vestigia servitutis manerent.
4 Quum tantis esset opibus, ut etiam invitis imperare posset; tantum autem haberet amorem omnium Siculorum, ut nullo recusante regnum obtineret: maluit se diligi, quam metui. Itaque, quum primum potuit, imperium deposuit, et privatus Syracusis, quod reliquum vitae fuit, vixit.
5 Neque vero id imperite fecit. Nam quod ceteri reges imperio potuerunt, hic benevolentia tenuit. Nullus honos huic defuit; neque postea res ulla Syracusis gesta est publice, de qua prius sit decretum, quam
6 Timoleontis sententia cognita. Nullius umquam consilium non modo antelatum, sed ne comparatum quidem est. Neque id magis benevolentia factum est, quam prudentia.

IV Hic quum aetate jam provectus esset, sine ullo morbo lumina oculorum amisit. Quam calamitatem ita moderate tulit, ut neque eum querentem quisquam audierit, neque eo minus privatis publicisque rebus
2 interfuerit. Veniebat autem in theatrum, quum ibi concilium populi haberetur, propter valetudinem vectus jumentis junctis, atque ita de vehiculo, quae videbantur, di-

dicebat; neque hoc illi quisquam tribuebat
superbiae. Nihil enim umquam neque in-
solens, neque gloriosum ex ore ejus exiit.
Qui quidem, quum suas laudes audiret 3
praedicari, numquam aliud dixit, quam se
in ea re maximas diis gratias agere atque
habere, quod, quum Siciliam recreare con-
stituissent, tum se potissimum ducem esse
voluissent. Nihil enim rerum humanarum 4
sine deorum numine geri putabat. Itaque
suae domi sacellum Ἀυτοματίας constituerat,
idque sanctissime colebat.

Ad hanc hominis excellentem bonita- V
tem mirabiles accesserunt casus. Nam proe-
lia maxima natali die suo fecit omnia: quo
factum est, ut ejus diem natalem festum
haberet universa Sicilia. Huic quidam La- 2
mestius, homo petulans et ingratus, vadi-
monium quum vellet imponere, quod cum
illo se lege agere diceret, et complures
concurrissent, qui procacitatem hominis
manibus coërcere conarentur: Timoleon
oravit omnes, ne id facerent. Namque id
ut Lamestio ceterisque liceret, se maximos
labores summaque adiisse pericula. Hanc
enim speciem libertatis esse, si omnibus,
quod quisque vellet, legibus experiri lice-

3 ret. Idem, quum quidam Lamestii similis, nomine Demaenetus, in concione populi de rebus gestis ejus detrahere coepisset, ac nonnulla inveheretur in Timoleonta, dixit, nunc demum se voti esse damnatum. Namque hoc a diis immortalibus semper precatum, ut talem libertatem restitueret Syracusanis, in qua cuivis liceret, de quo vel-
4 let, impune dicere. Hic quum diem supremum obiisset, publice a Syracusanis in gymnasio, quod Timoleonteum appellatur, tota celebrante Sicilia, sepultus est.

XXI.

DE REGIBUS.

1 Hi fere fuerunt Graeciae gentis duces, qui memoria digni videbantur, praeter reges. Namque eos attingere noluimus, quod omnium res gestae separatim sunt relatae. Ne-
2 que tamen hi admodum sunt multi. Lacedaemonius autem Agesilaus nomine, non potestate, fuit rex; sicut ceteri Spartani.

x his vero, qui dominatum imperio tenue-
unt, excellentissimi fuerunt, ut nos judi-
amus, Persarum Cyrus et Darius, Hystas-
is filius: quorum uterque privatus virtute
egnum est adeptus. Prior horum apud
Iassagetas in proelio cecidit; Darius se-
ectute diem obiit supremum. Tres sunt 3
raeterea ejusdem generis, Xerxes, et duo
rtaxerxes, Macrochir et Mnemon. Xerxi
axime est illustre, quod maximis post ho-
ninum memoriam exercitibus terra marique
ellum intulit Graeciae. At Macrochir prae- 4
ipuam habet laudem amplissimae pulcher-
imaeque corporis formae: quam incredibi-
i ornavit virtute belli. Namque illo Perses
emo fuit manu fortior. Mnemon autem
ustitiae fama floruit. Nam quum matris
uae scelere amisisset uxorem, tantum in-
lulsit dolori, ut eum pietas vinceret. Ex 5
his duo eodem nomine morbo naturae de-
bitum reddiderunt: tertius ab Artabano
praefecto ferro interemtus est.

Ex Macedonum autem genere duo mul- II
tó ceteros antecesserunt rerum gestarum
gloria: Philippus, Amyntae filius, et Ale-
xander Magnus. Horum alter Babylone
morbo consumtus est; Philippus Aegis a

Pausania, quum spectatum ludos iret, jux
2 theatrum occisus est. Unus Epirotes, Py
rhus, qui cum populo Romano bellavit. I
quum Argos oppidum oppugnaret in Pel
ponneso, lapide ictus interiit. Unus ite
Siculus, Dionysius prior. Nam et ma
fortis, et belli peritus fuit, et, id quod i
tyranno non facile reperitur, minime li
dinosus, non luxuriosus, non avarus, nu
lius denique rei cupidus, nisi singular
perpetuique imperii, ob eamque rem cr
delis. Nam dum id studuit munire, nulli
pepercit vitae, quem ejus insidiatorem p
3 taret. Hic quum virtute tyrannidem si
peperisset, magna retinuit felicitate, m
jorque annos sexaginta natus decessit f
rente regno. Neque in tam multis an
cujusquam ex sua stirpe funus vidit, qum
ex tribus uxoribus liberos procreasset, mu
tique ei nati essent nepotes.

III Fuerunt praeterea multi reges ex am
cis Alexandri Magni, qui post obitum ej
imperia ceperunt: in his Antigonus, et h
jus filius Demetrius, Lysimachus, Sele
2 cus, Ptolemaeus. Ex his Antigonus in pro
lio, quum adversus Seleucum Lysimachu
que dimicaret, occisus est. Pari leto aff

ctus est Lysimachus a Seleuco. Nam, societate dissoluta, bellum inter se gesserunt.
At Demetrius, quum filiam suam Seleuco 3
in matrimonium dedisset, neque eo magis fida inter eos amicitia manere potuisset, captus bello, in custodia socer generi periit a morbo. Neque ita multo post Seleucus 4
a Ptolemaeo Cerauno dolo interfectus est; quem ille a patre expulsum Alexandrea, alienarum opum indigentem, receperat. Ipse autem Ptolemaeus, quum vivus filio regnum tradidisset, ab illo eodem vita privatus dicitur. De quibus quoniam satis di- 5
ctum putamus, non incommodum videtur, non praeterire Hamilcarem et Hannibalem, quos et animi magnitudine, et calliditate omnes in Africa natos praestitisse constat.

XXII.

HAMILCAR.

Hamilcar, Hannibalis filius, cognomine I
Barcas, Carthaginiensis, primo Poenico

bello, sed temporibus extremis, admodum adolescentulus in Sicilia praeesse coepit exer-
2 citui. Quum ante eius adventum et mari et terra male res gererentur Carthaginiensium, ipse, ubi affuit, numquam hosti cessit, neque locum nocendi dedit; saepeque e contrario occasione data lacessivit, semperque superior discessit. Quo facto, quum paene omnia in Sicilia Poeni amisissent, ille Erycem sic defendit, ut bellum eo loco
3 gestum non videretur. Interim Carthaginienses, classe apud insulas Aegates a C. Lutatio, consule Romanorum, superati, statuerunt belli finem facere, eamque rem arbitrio permiserunt Hamilcaris. Ille, etsi flagrabat bellandi cupiditate, tamen paci serviendum putavit, quod patriam exhaustam sumtibus diutius calamitates belli fer-
4 re non posse intelligebat: sed ita, ut statim mente agitaret, si paullum modo res essent refectae, bellum renovare Romanosque armis persequi, donicum aut certe
5 vicissent, aut victi manus dedissent. Hoc consilio pacem conciliavit, in qua tanta fuit ferocia, quum Catulus negaret bellum compositurum, nisi ille cum suis, qui Erycem tenuerunt, armis relictis, Sicilia decederent, ut, succumbente patria, ipse perita-

rum se potius dixerit, quam cum tanto flagitio domum rediret. Non enim suae esse virtutis, arma a patria accepta adversus hostes adversariis tradere. Hujus pertinaciae cessit Catulus.

At ille, ut Carthaginem venit, multo II
aliter, ac sperabat, rempublicam se habentem cognovit. Namque diuturnitate externi mali tantum exarsit intestinum bellum, ut numquam pari periculo fuerit Carthago,
nisi quum deleta est. Primo mercenarii 2
milites, qui adversus Romanos fuerant, desciverunt: quorum numerus erat viginti millium. Hi totam abalienarunt Africam, ipsam Carthaginem oppugnarunt. Quibus ma- 3
lis adeo sunt Poeni perterriti, ut etiam auxilia a Romanis petiverint, eaque impetrarint. Sed extremo, quum prope jam ad desperationem pervenissent, Hamilcarem imperatorem fecerunt. Is non solum hostes 4
a muris Carthaginis removit, quum amplius centum millia facta essent armatorum; sed etiam eo compulit, ut, locorum angustiis clausi, plures fame, quam ferro interirent. Omnia oppida abalienata, in his Uticam atque Hipponem, valentissima totius Africae, restituit patriae. Neque eo fuit contentus, 5

sed etiam fines imperii propagavit, tota Africa tantum otium reddidit, ut nullum in ea bellum videretur multis annis fuisse.

III Rebus his ex sententia peractis, fidenti animo atque infesto Romanis, quo facilius causam bellandi reperiret, effecit, ut imperator cum exercitu in Hispaniam mitteretur, eoque secum duxit filium Hannibalem, an-
2 norum novem. Erat praeterea cum eo adolescens illustris, formosus, Hasdrubal, quem nonnulli diligi turpius, quam par erat, ab Hamilcare loquebantur. Non enim maledici tanto viro deesse poterant. Quo factum est, ut a praefecto morum Hasdrubal cum eo vetaretur esse. Huic ille filiam suam in matrimonium dedit, quod moribus eorum non poterat interdici socero genero.
3 De hoc ideo mentionem fecimus, quod, Hamilcare occiso, ille exercitui praefuit, resque magnas gessit; et princeps largitione vetustos pervertit mores Carthaginiensium; ejusdemque post mortem Hannibal ab exercitu accepit imperium.

IV At Hamilcar, posteaquam mare transiit in Hispaniamque venit, magnas res secun-
c. da gessit fortuna: maximas bellicosissimas-

que gentes subegit: equis, armis, viris, pecunia totam locupletavit Africam. Hic quum 2
in Italiam bellum inferre meditaretur, nono anno post, quam in Hispaniam venerat, in proelio pugnans adversus Vettones occisus
est. Hujus perpetuum odium erga Roma- 3
nos maxime concitasse videtur secundum bellum Poenicum. Namque Hannibal, filius ejus, assiduis patris obtestationibus eo est perductus, ut interire, quam Romanos non experiri mallet.

XXIII.

HANNIBAL.

Hannibal, Hamilcaris filius, Carthaginien- I
sis. Si verum est, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute superarit, non est infitiandum, Hannibalem tanto praestitisse ceteros imperatores prudentia, quanto populus Romanus antecedat
fortitudine cunctas nationes. Nam quo- 2
tiescumque cum eo congressus est in Italia,

semper discessit superior. Quod nisi domi civium suorum invidia debilitatus esset, Romanos videretur superare potuisse. Sed multorum obtrectatio devicit unius virtu-
3 tem. Hic autem velut hereditate relictum odium paternum erga Romanos sic conservavit, ut prius animam, quam id, deposuerit: qui quidem, quum patria pulsus esset, et alienarum opum indigeret, numquam destiterit animo bellare cum Romanis.

II Nam ut omittam Philippum, quem absens hostem reddidit Romanis: omnium his temporibus potentissimus rex Antiochus fuit. Hunc tanta cupiditate incendit bellandi, ut usque a rubro mari arma conatus
2 sit inferre Italiae. Ad quem quum legati venissent Romani, qui de ejus voluntate explorarent, darentque operam consiliis clandestinis, ut Hannibalem in suspicionem regi adducerent, tamquam ab ipsis corruptum alia, atque antea, sentire; neque id frustra fecissent, idque Hannibal comperisset, seque ab interioribus consi-
3 liis segregari vidisset: tempore dato adiit ad regem, eique quum multa de fide sua et odio in Romanos commemorasset, hoc adjunxit: *Pater*, inquit, *meus*, *Hamil-*

car, puerulo me, utpote non amplius novem annos nato, in Hispaniam imperator proficiscens Carthagine, Jovi optimo maximo hostias immolavit. Quae divina 4
res dum conficiebatur, quaesivit a me, vellemne secum in castra proficisci? Id quum libenter accepissem, atque ab eo petere coepissem, ne dubitaret ducere; tum ille, faciam, inquit, si fidem mihi, quam postulo, dederis. Simul me ad aram adduxit, apud quam sacrificare instituerat, eamque, ceteris remotis, tenentem jurare jussit, numquam me in amicitia cum Romanis fore. Id ego jusjurandum patri 5
datum usque ad hanc aetatem ita conservavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore eadem mente sim futurus. Quare, si quid amice de Romanis cogita- 6
bis, non imprudenter feceris, si me celaris; quum quidem bellum parabis, te ipsum frustraberis, si non me in eo principem posueris.

Hac igitur, qua diximus, aetate cum III
patre in Hispaniam profectus est: cujus post obitum, Hasdrubale imperatore suffecto, equitatui omni praefuit. Hoc quoque interfecto, exercitus summam imperii ad

eum detulit. Id Carthaginem delatum pu-
2 blice comprobatum est. Sic Hannibal mi-
nor quinque et viginti annis natus impera-
tor factus proximo triennio omnes gentes
Hispaniae bello subegit; Saguntum, foe-
deratam civitatem, vi expugnavit; tres
3 exercitus maximos comparavit. Ex his
unum in Africam misit, alterum cum Has-
drubale fratre in Hispania reliquit, tertium
in Italiam secum duxit. Saltum Pyrenaeum
transiit. Quacumque iter fecit, cum om-
nibus incolis conflixit; neminem, nisi vi-
4 ctum, dimisit. Ad Alpes posteaquam venit,
quae Italiam ab Gallia sejungunt, quas ne-
mo umquam cum exercitu ante eum, prae-
ter Herculem Grajum, transierat (quo fa-
cto is hodie saltus Grajus appellatur): Al-
picos, conantes prohibere transitu, conci-
dit, loca patefecit, itinera muniit, effecit-
[que], ut ea elephantus ornatus ire posset,
qua antea unus homo inermis vix poterat
repere. Hac copias traduxit, in Italiamque
pervenit.

IV Conflixerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione Cos. eumque pepulerat. Cum hoc eodem [de] Clastidio apud Padum decernit: saucium inde ac fugatum dimit-

tit. Tertio idem Scipio cum collega, Tibe- 2
rio Longo, apud Trebiam adversus eum venit. Cum his manum conseruit: utrosque profligavit. Inde per Ligures Apenninum transiit, petens Etruriam. Hoc itinere adeo 3
gravi morbo afficitur oculorum, ut postea numquam dextero aeque bene usus sit. Qua valetudine quum etiam nunc premeretur, lecticaque ferretur, C. Flaminium Cos. apud Trasimenum cum exercitu insidiis circumventum occidit: neque multo post C. Centenium praetorem, cum delecta manu saltus occupantem. Hinc in Apuliam pervenit. Ibi obviam ei venerunt duo Consules, 4
C. Terentius et L. Aemilius. Utriusque exercitus uno proelio fugavit; Paullum consulem occidit, et aliquot praeterea consulares, in his Cn. Servilium Geminum, qui anno superiore fuerat consul.

Hac pugna pugnata, Romam profe- V
ctus est, nullo resistente. In propinquis urbis montibus moratus est. Quum aliquot ibi dies castra habuisset, et reverteretur Capuam; Q. Fabius Maximus, dictator Romanus, in agro Falerno se ei objecit. Hic clausus locorum angustiis noctu sine 2
ullo detrimento exercitus se expedivit; Fa-

bio, callidissimo imperatori, verba dedit. Namque obducta nocte sarmenta in cornibus juvencorum deligata incendit, ejusque generis multitudinem magnam dispalatam immisit. Quo repentino objectu viso tantum terrorem injecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo sit ausus.
3 Hanc post rem gestam non ita multis diebus M. Minucium Rufum, magistrum equitum, pari ac dictatorem imperio, dolo productum in proelium, fugavit. Ti. Sempronium Gracchum, iterum consulem, in Lucanis absens in insidias inductum sustulit. M. Claudium Marcellum, quinquies consulem, apud Venusiam pari modo in-
4 terfecit. Longum est, enumerare proelia. Quare hoc unum satis erit dictum, ex quo intelligi possit, quantus ille fuerit: quamdiu in Italia fuit, nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum post Cannensem pugnam in campo castra posuit.

VI Hic invictus patriam defensum revocatus bellum gessit adversus P. Scipionem, filium ejus, quem ipse primum apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertio apud
2 Trebiam fugaverat. Cum hoc, exhaustis jam patriae facultatibus, cupivit in prae-

sentiarum bellum componere, quo valentior postea congrederetur. In colloquium convenit, conditiones non convenerunt. Post 3
id factum paucis diebus apud Zamam cum eodem conflixit: pulsus (incredibile dictu) biduo et duabus noctibus Hadrumetum pervenit, quod abest a Zama circiter millia passuum trecenta. In hac fuga Numidae, 4
qui simul cum eo ex acie excesserant, insidiati sunt ei; quos non solum effugit, sed etiam ipsos oppressit. Hadrumeti reliquos ex fuga collegit: novis delectibus paucis diebus multos contraxit.

Quum in apparando acerrime esset oc- VII
cupatus, Carthaginienses bellum cum Romanis composuerunt. Ille nihilo secius exercitui postea praefuit, resque in Africa gessit, [itemque Mago frater ejus,] usque ad P. Sulpicium et C. Aurelium consules. His enim magistratibus legati Carthaginien- 2
ses Romam venerunt, qui senatui populoque Romamo gratias agerent, quod cum his pacem fecissent, ob eamque rem corόna aurea eos donarent, simulque peterent, ut obsides eorum Fregellis essent, captivique redderentur. His ex senatus consul- 3
to responsum est: munus eorum gratum

acceptumque esse; obsides, quo loco rogarent, futuros; captivos non remissuros, quod Hannibalem, cujus opera susceptum bellum foret, inimicissimum nomini Romano, etiam nunc cum imperio apud exercitum haberent, itemque fratrem ejus
4 Magonem. Hoc responso Carthaginienses cognito Hannibalem domum Magonemque revocarunt. Huc ut rediit, praetor factus est, postquam rex fuerat, anno secundo et vicesimo. Ut enim Romae consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges
5 creabantur. In eo magistratu pari diligentia se Hannibal praebuit, ac fuerat in bello. Namque effecit, ex novis vectigalibus non solum ut esset pecunia, quae Romanis ex foedere penderetur, sed etiam superesset, quae in aerario reponeretur.
6 Deinde, anno post praeturam, Marco Claudio, Lucio Furio Coss. Roma legati Carthaginem venerunt. Hos Hannibal sui exposcendi gratia missos ratus, priusquam his senatus daretur, navem conscendit clam, at-
7 que in Syriam ad Antiochum profugit. Hac re palam facta, Poeni naves duas, quae eum comprehenderent, si possent consequi, miserunt; bona ejus publicarunt; domum a fundamentis disjecerunt; ipsum exsulem judicarunt.

VIII

At Hannibal anno tertio post, quam VIII domo profugerat, L. Cornelio, Quinto Minucio Coss. cum quinque navibus Africam accessit in finibus Cyrenaeorum; si forte Carthaginienses ad bellum Antiochi spe fiduciaque inducere posset: cui jam persuaserat, ut cum exercitibus in Italiam proficisceretur. Huc Magonem fratrem excivit.
2 Id ubi Poeni resciverunt, Magonem eadem, qua fratrem, absentem poena affecerunt. Illi desperatis rebus quum solvissent naves, ac vela ventis dedissent, Hannibal ad Antiochum pervenit. De Magonis interitu duplex memoria prodita est. Namque alii naufragio, alii a servis ipsius interfectum eum, scriptum reliquerunt. Antiochus autem, 3 si tam in agendo bello parere voluisset consiliis ejus, quam in suscipiendo instituerat, propius Tiberi, quam Thermopylis de summa imperii dimicasset. Quem etsi multa stulte conari videbat, tamen nulla deseruit in re. Praefuit paucis navi- 4 bus, quas ex Syria jussus erat in Asiam ducere, hisque adversus Rhodiorum classem in Pamphylio mari conflixit. Quo quum multitudine adversariorum sui superarentur, ipse, quo cornu rem gessit, fuit superior.

IX. Antiocho fugato, verens, ne dederetur, quod sine dubio accidisset, si sui fecisset potestatem, Cretam ad Gortynios venit, ut ibi, quo se conferret, consideraret.
2 Vidit autem vir omnium callidissimus, magno se fore periculo, nisi quid providisset, propter avaritiam Cretensium. Magnam enim secum pecuniam portabat, de qua
3 sciebat exisse famam. Itaque capit tale consilium. Amphoras complures complet plumbo; summas operit auro et argento. Has, praesentibus principibus, deponit in templo Dianae, simulans, se suas fortunas illorum fidei credere. His in errorem inductis, statuas aeneas, quas secum portabat, omnes sua pecunia complet, easque
4 in propatulo domi abjicit. Gortynii templum magna cura custodiunt, non tam a ceteris, quam ab Hannibale, ne ille, inscientibus his, tolleret secumque duceret.

X Sic, conservatis suis rebus, Poenus, illusis Cretensibus omnibus, ad Prusiam in Pontum pervenit. Apud quem eodem animo fuit erga Italiam, neque aliud quidquam egit, quam regem armavit et exer-
2 cuit adversus Romanos. Quem quum videret domesticis rebus minus esse robustum,

nciliabat ceteros reges, adjungebatque
ellicosas nationes. Dissidebat ab eo Per-
menus rex, Eumenes, Romanis amicis-
mus, bellumque inter eos gerebatur et
ari et terra: quo magis cupiebat eum
annibal opprimi. Sed utrobique Eumenes 3
us valebat propter Romanorum societa-
m: quem si removisset, faciliora sibi ce-
ra fore arbitrabatur. Ad hunc interficien-
m talem iniit rationem. Classe paucis 4
ebus erant decreturi. Superabatur navium
altitudine: dolo erat pugnandum, quum
r non esset armis. Imperavit quam plu-
mas venenatas serpentes vivas colligi,
sque in vasa fictilia conjici. Harum quum 5
nfecisset magnam multitudinem, die ip-
, quo facturus erat navale proelium, clas-
rios convocat, hisque praecipit, omnes
in unam Eumenis regis concurrant na-
m, a ceteris tantum satis habeant se de-
ndere. Id facile illos serpentium multitu-
ne consecuturos. Rex autem in qua nave 6
heretur, ut scirent, se facturum; quem
aut cepissent, aut interfecissent, magno
s pollicetur praemio fore.

Tali cohortatione militum facta, clas- XI
ab utrisque in proelium deducitur. Qua-

rum acie constituta, priusquam signum pugnae daretur, Hannibal, ut palam faceret suis, quo loco Eumenes esset, tabellarium
2 in scapha cum caduceo mittit. Qui ubi ad naves adversariorum pervenit, epistolamque ostendens se regem professus est quaerere, statim ad Eumenem deductus est, quod nemo dubitabat, aliquid de pace esse scriptum. Tabellarius, ducis nave declarata suis, eodem, unde ierat, se rece-
3 pit. At Eumenes, soluta epistola, nihil in ea reperit, nisi quod ad irridendum eum pertineret. Cujus etsi causam mirabatur, neque reperiebatur, tamen proelium sta-
4 tim committere non dubitavit. Horum in concursu Bithyni Hannibalis praecepto universi navem Eumenis adoriuntur. Quorum vim rex quum sustinere non posset, fuga salutem petiit: quam consecutus non esset, nisi intra sua praesidia se recepisset, quae
5 in proximo litore erant collocata. Reliquae Pergamenae naves quum adversarios premerent acrius, repente in eas vasa fictilia, de quibus supra mentionem fecimus, conjici coepta sunt. Quae jacta initio risum pugnantibus concitarunt, neque, quare id fie-
6 ret, poterat intelligi. Postquam autem naves completas conspexerunt serpentibus,

nova re perterriti, quum, quid potissimum vitarent, non viderent, puppes averterunt, seque ad sua castra nautica retulerunt. Sic 7
Hannibal consilio arma Pergamenorum superavit: neque tum solum, sed saepe alias pedestribus copiis pari prudentia pepulit adversarios.

Quae dum in Asia geruntur, accidit XII
casu, ut legati Prusiae Romae apud L. Quintium Flamininum, consularem, coenarent, atque ibi, de Hannibale mentione facta, ex his unus diceret, eum in Prusiae regno esse. Id postero die Flamininus se- 2
natui detulit. Patres conscripti, qui, Hannibale vivo, numquam se sine insidiis futuros existimarent, legatos in Bithyniam miserunt, in his Flamininum, qui ab rege peterent, ne inimicissimum suum secum haberet, sibique dederet. His Prusias ne- 3
gare ausus non est; illud recusavit, ne id a se fieri postularent, quod adversus jus hospitii esset; ipsi, si possent, comprehenderent: locum, ubi esset, facile inventuros. Hannibal enim uno loco se tenebat in castello, quod ei ab rege datum erat muneri: idque sic aedificarat, ut in omnibus partibus aedificii exitum sibi haberet,

semper verens, ne usu veniret, quod ac-
4 cidit. Huc quum legati Romanorum venis-
sent, ac multitudine domum ejus circum-
dedissent, puer ab janua prospiciens Han-
nibali dixit, plures praeter consuetudinem
armatos apparere. Qui imperavit ei, ut
omnes fores aedificii circumiret, ac pro-
pere sibi renuntiaret, num eodem modo
5 undique obsideretur. Puer quum celeriter,
quid esset, renuntiasset, omnesque exitus
occupatos ostendisset; sensit, id non for-
tuito factum, sed se peti, neque sibi diu-
tius vitam esse retinendam. Quam ne alie-
no arbitrio dimitteret, memor pristinarum
virtutum, venenum, quod semper secum
habere consueverat, sumsit.

XIII Sic vir fortissimus, multis variisque
perfunctus laboribus, anno acquievit sep-
tuagesimo. Quibus consulibus interierit,
non convenit. Namque Atticus, Marco
Claudio Marcello, Q. Fabio Labeone Coss.
mortuum, in annali suo scriptum reliquit;
at Polybius, L. Aemilio Paullo et Cn. Bae-
bio Tamphilo; Sulpicius autem, P. Corne-
2 lio Cethego, M. Baebio Tamphilo. Atque
hic tantus vir tantisque bellis districtus
nonnihil temporis tribuit litteris. Namque

iquot ejus libri sunt, Graeco sermone onfecti; in his ad Rhodios de Cn. Manlii ulsonis in Asia rebus gestis. Hujus bella 3 esta multi memoriae prodiderunt: sed ex is duo, qui cum eo in castris fuerunt siulque vixerunt, quamdiu fortuna passa st, Silenus, et Sosilus Lacedaemonius. tque hoc Sosilo Hannibal litterarum Graearum usus est doctore. Sed nos tempus 4 st hujus libri facere finem, et Romanoım explicare imperatores: quo facilius ollatis utrorumque factis, qui viri praeerendi sint, possit judicari.

XXIV.

M. PORCIUS CATO.

I Cato, ortus municipio Tusculo, adolesentulus, priusquam honoribus operam daet, versatus est in Sabinis, quod ibi heedium a patre relictum habebat. Hortatu . Valerii Flacci, quem in consulatu cenuraque habuit collegam, ut M. Perperna

Censorius narrare solitus est, Romam de-
2 migravit, in foroque esse coepit. Primum stipendium meruit annorum decem septemque, Q. Fabio, M. Claudio Consulibus. Tribunus militum in Sicilia fuit. Inde ut rediit, castra secutus est C. Claudii Neronis, magnique opera ejus existimata est in proelio apud Senam, quo cecidit Hasdru-
3 bal, frater Hannibalis. Quaestor obtigit P. Africano, consuli, cum quo non pro sortis necessitudine vixit: namque ab eo perpetua dissensit vita. Aedilis plebis fa-
4 ctus est cum C. Helvio. Praetor provinciam obtinuit Sardiniam, ex qua quaestor superiore tempore ex Africa decedens Q. Ennium poëtam deduxerat: quod non minoris existimamus, quam quemlibet amplissimum Sardiniensem triumphum.

II Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco, sorte provinciam nactus Hispaniam citeriorem, exque ea triumphum deportavit.
2 Ibi quum diutius moraretur, P. Scipio Africanus, Consul iterum, cujus in priori consulatu quaestor fuerat, voluit eum de provincia depellere, et ipse ei succedere. Neque hoc per senatum efficere potuit, quum quidem Scipio in civitate principatum obti-

neret: quod tum non potentia, sed jure respublica administrabatur. Qua ex re iratus senatui, consulatu peracto, privatus in urbe mansit. At Cato, censor cum eodem 3
Flacco factus, severe praefuit ei potestati. Nam et in complures nobiles animadvertit, et multas res novas in edictum addidit, qua re luxuria reprimeretur, quae jam tum incipiebat pullulare. [Circiter annos octo- 4
ginta,] Usque ad extremam aetatem ab adolescentia, reip. causa suscipere inimicitias non destitit. A multis tentatus non modo nullum detrimentum existimationis fecit, sed, quoad vixit, virtutum laude crevit.

In omnibus rebus singulari fuit pru- III
dentia et industria. Nam et agricola solers, et reipubl. peritus, et juris consultus, et magnus imperator, et probabilis orator, et cupidissimus litterarum fuit. Quarum 2
studium etsi senior arripuerat, tamen tantum progressum fecit, ut non facile reperire possis, neque de Graecis, neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum. Ab adolescentia confecit orationes. Senex 3
historias scribere instituit, quarum sunt libri septem. Primus continet res gestas

regum populi Romani; secundus et tertius,
unde quaeque civitas orta sit Italica: ob
quam rem omnes Origines videtur appel-
lasse. In quarto autem bellum Poenicum
4 primum; in quinto secundum. Atque haec
omnia capitulatim sunt dicta. Reliquaque
bella pari modo persecutus est, usque ad
praeturam Ser. Galbae, qui diripuit Lusi-
tanos. Atque horum bellorum duces non
nominavit, sed sine nominibus res notavit.
In iisdem exposuit, quae in Italia Hispa-
niisque viderentur admiranda. In quibus
multa industria et diligentia comparet,
5 multa doctrina. Hujus de vita et moribus
plura in eo libro persecuti sumus, quem
separatim de eo fecimus rogatu Titi Pom-
ponii Attici. Quare studiosos Catonis ad
illud volumen delegamus.

XXV.

T. POMPONIUS ATTICUS.

1 T. Pomponius Atticus, ab origine ultima
stirpis Romanae generatus, perpetuo a ma-

joribus acceptam equestrem obtinuit dignitatem. Patre usus est diligente, indulgen- 2
te, et, ut tum erant tempora, diti, inprimisque studioso litterarum. Hic, prout ipse amabat litteras, omnibus doctrinis, quibus puerilis aetas impertiri debet, filium erudivit. Erat autem in puero, prae- 3
ter docilitatem ingenii, summa suavitas oris ac vocis, ut non solum celeriter acciperet, quae tradebantur, sed etiam excellenter pronuntiaret. Qua ex re in pueritia nobilis inter aequales ferebatur, clariusque exsplendescebat, quam generosi condiscipuli animo aequo ferre possent. Itaque incitabat omnes studio suo; quo 4
in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius filius, M. Cicero: quos consuetudine sua sic sibi devinxit, ut nemo iis perpetuo fuerit carior.

Pater mature decessit. Ipse adoles- II
centulus propter affinitatem P. Sulpicii, qui tribunus plebis interfectus est, non expers fuit illius periculi. Namque Anicia, Pomponii consobrina, nupserat M. Servio, fratri Sulpicii. Itaque interfecto 2
Sulpicio posteaquam vidit, Cinnano tumultu civitatem esse perturbatam, neque

sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis civium, quum alii Sullanis, alii Cinnanis faverent partibus: idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis, Athenas se contulit. Neque eo secius adolescentem Marium, hostem judicatum, juvit opibus suis; cujus fugam pecunia sublevavit.
3 Ac, ne illa peregrinatio detrimentum aliquod afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum trajecit suarum. Hic ita vixit, ut universis Atheniensibus merito esset carissimus.
4 Nam praeter gratiam, quae jam in adolescentulo magna erat, saepe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. Quum enim versuram facere publice necesse esset, neque ejus conditionem aequam haberent; semper se interposuit, atque ita, ut neque usuram umquam ab iis acceperit, neque longius, quam dictum esset, [eos] debere passus sit.
5 Quod utrumque erat iis salutare. Nam neque indulgendo inveterascere eorum aes alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere.
6 Auxit hoc officium alia quoque liberalitate. Nam universos frumento donavit, ita ut singulis septem modii tritici darentur: qui

modus mensurae medimnus Athenis appellatur.

Hic autem sic se gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur. III
Quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publice haberent, civemque facere studerent: quo beneficio ille uti noluit. [Quod nonnulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam alia adscita.]
Quamdiu affuit, ne qua sibi statua po- 2
neretur, restitit; absens prohibere non potuit. Itaque aliquot ipsi et Phidiae locis sanctissimis posuerunt: hunc enim in omni procuratione reipubl. actorem auctoremque habebant. Igitur primum illud mu- 3
nus fortunae, quod in ea potissimum urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eamdem et patriam haberet et domum; hoc specimen prudentiae, quod, quum in eam se civitatem contulisset, quae antiquitate, humanitate, doctrina praestaret omnes, unus ei ante alios fuerit carissimus.

Huc ex Asia Sulla decedens quum IV
venisset, quamdiu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adolescentis et huma-

nitate et doctrina. Sic enim Graece loquebatur, ut Athenis natus videretur. Tanta autem suavitas erat sermonis Latini, ut appareret, in eo nativum quemdam leporem esse, non adscitum. Idem poëmata pronuntiabat et graece et latine
2 sic, ut supra nihil posset addi. Quibus rebus factum est, ut Sulla nusquam [eum] ab se dimitteret, cuperetque secum deducere. Qui quum persuadere tentaret, *noli, oro te,* inquit Pomponius, *adversum eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui.* At Sulla, adolescentis officio collaudato, omnia munera ei, quae Athenis accepe-
3 rat, proficiscens jussit deferri. Hic complures annos moratus, quum et rei familiari tantum operae daret, quantum non indiligens deberet paterfamilias, et omnia reliqua tempora aut litteris, aut Atheniensium reipubl. tribueret, nihilomi-
4 nus amicis urbana officia praestitit. Nam et ad comitia eorum ventitavit, et, si qua res major acta est, non defuit; sicut Ciceroni in omnibus [ejus] periculis singularem fidem praebuit: cui ex patria fugienti LLS. ducenta et quinquaginta
5 millia donavit. Tranquillatis autem re-

bus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta et L. Torquato Coss. quem diem sic universa civitas Atheniensium prosecuta est, ut lacrimis desiderii futuri dolorem indicaret.

Habebat avunculum Q. Caecilium, V
equitem Romanum, familiarem L. Luculli, divitem, difficillima natura: cujus sic asperitatem veritus est, ut, quem nemo ferre posset, hujus sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam. Quo facto tulit pietatis fructum.
Caecilius enim moriens testamento adop- 2
tavit eum, heredemque fecit ex dodrante: ex qua hereditate accepit circiter centies LLS. Erat nupta soror Attici Q. Tul- 3
lio Ciceroni: easque nuptias M. Cicero conciliarat, cum quo a condiscipulatu vivebat conjunctissime, multo etiam familiarius, quam cum Quinto, ut judicari possit, plus in amicitia valere similitudinem morum, quam affinitatem. Utebatur 4
autem intime Q. Hortensio, qui his temporibus principatum eloquentiae tenebat, ut intelligi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero, an Hortensius: et id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut,

inter quos tantae laudis esset aemulatio, nulla intercederet obtrectatio, essetque talium virorum copula.

VI In republ. ita versatus est, ut semper optimarum partium et esset et existimaretur, neque tamen se civilibus fluctibus committeret, quod non magis eos in sua potestate existimabat esse, qui se his dedissent, quam qui maritimis jacta-
2 rentur. Honores non petiit, quum ei paterent propter vel gratiam vel dignitatem: quod neque peti more majorum, neque capi possent conservatis legibus, in tam effusis ambitus largitionibus, neque geri e republ. sine periculo, corruptis civita-
3 tis moribus. Ad hastam publicam numquam accessit. Nullius rei neque praes, neque manceps factus est. Neminem neque suo nomine, neque subscribens, accusavit. In jus de sua re numquam iit;
4 judicium nullum habuit. Multorum consulum praetorumque praefecturas delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit secutus, honore fuerit contentus, rei familiaris despexerit fructum: qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, quum apud eum legati locum obtinere pos-

posset. Non enim decere se arbitrabatur,
quum praeturam gerere noluisset, asse-
clam esse praetoris. Qua in re non solum 5
dignitati serviebat, sed etiam tranquilli-
tati, quum suspiciones quoque vitaret
criminum. Quo fiebat, ut ejus obser-
vantia omnibus esset carior, quum eam
officio, non timori neque spei tribui vi-
derent.

Incidit Caesarianum civile bellum, VII
quum haberet annos circiter sexaginta.
Usus est aetatis vacatione, neque [se]
quoquam movit ex urbe. Quae amicis suis
opus fuerant ad Pompejum proficiscenti-
bus, omnia ex sua re familiari dedit.
Ipsum Pompejum conjunctum non offen- 2
dit: nullum [enim] ab eo habebat orna-
mentum, ut ceteri, qui per eum aut ho-
nores, aut divitias ceperant; quorum par-
tim invitissimi castra sunt secuti, partim
summa cum ejus offensione domi remanse-
serunt. Attici autem quies tantopere Cae- 3
sari fuit grata, ut, victor quum privatis
pecunias per epistolas imperaret, huic non
solum molestus non fuerit, sed etiam so-
roris filium et Q. Ciceronem ex Pompeji

castris concesserit. Sic vetere instituto vitae effugit nova pericula.

VIII Secutum est illud. Occiso Caesare, quum respubl. penes Brutos videretur esse et Cassium, ac tota civitas se ad eos con-
2 vertisse [videretur]: sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens aequali familiarius, quam hoc sene, neque solum eum principem consilii haberet, sed etiam
3 in convictu. Excogitatum est a quibusdam, ut privatum aerarium Caesaris interfectoribus ab equitibus Rom. constitueretur. Id facile effici posse arbitrati sunt, si et principes illius ordinis pecunias contulissent. Itaque appellatus est a C. Flavio, Bruti familiari, Atticus, ut ejus rei
4 princeps esse vellet. At ille, qui officia amicis praestanda sine factione existimaret, semperque a talibus se consiliis removisset, respondit: si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum, quantum hae paterentur; se neque cum quoquam de ea re collocuturum, neque coiturum. Sic ille consensionis globus hu-
5 jus unius dissensione disjectus est. Neque multo post superior esse coepit Anto-

nius, ita ut Brutus et Cassius, provinciarum, quae iis necis causa datae erant a consulibus, desperatis rebus, in exsilium proficiscerentur. Atticus, qui pecu- 6
niam simul cum ceteris conferre noluerat florenti illi parti, abjecto Bruto Italiaque cedenti LLS. centum millia muneri misit. Eidem in Epiro absens trecenta jussit dari; neque eo magis potenti adulatus est Antonio, neque desperatos reliquit.

Secutum est bellum gestum apud Mu- IX
tinam. In quo si tantum eum prudentem dicam, minus, quam debeam, praedicem, quum ille potius divinus fuerit: si divinatio appellanda est perpetua naturalis bonitas, quae nullis casibus neque agitur, neque minuitur. Hostis Antonius judica- 2
tus Italia cesserat; spes restituendi nulla erat. Non solum [ejus] inimici, qui tum erant potentissimi et plurimi, sed etiam, qui adversariis ejus se dabant, et in eo laedendo aliquam consecuturos [se] sperabant commendationem, Antonii familiares insequebantur; uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant; liberos etiam exstinguere parabant. Atticus, quum 3

Ciceronis intima familiaritate uteretur, ami-
cissimus esset Bruto, non modo nihil iis
indulsit ad Antonium violandum, sed e
contrario familiares ejus ex urbe profugien-
tes, quantum potuit, texit, quibus rebus
4 indiguerunt, adjuvit. P. vero Volumnio
ea tribuit, ut plura a parente proficisci
non potuerint. Ipsi autem Fulviae, quum
litibus distineretur magnisque terroribus
vexaretur, tanta diligentia officium suum
praestitit, ut nullum illa stiterit vadimo-
nium sine Attico, hic sponsor omnium re-
5 rum fuerit. Quin etiam, quum illa fun-
dum secunda fortuna emisset in diem, ne-
que post calamitatem versuram facere po-
tuisset, ille se interposuit, pecuniamque
sine fenore sineque ulla stipulatione [ei]
credidit, maximum existimans quaestum,
memorem gratumque cognosci, simulque
aperire, se non fortunae, sed hominibus
6 solere esse amicum. Quae quum faciebat,
nemo eum temporis causa facere poterat
existimare. Nemini enim in opinionem
7 veniebat, Antonium rerum potiturum. Sed
sensim is a nonnullis optimatibus repre-
hendebatur, quod parum odisse malos ci-
ves videretur. Ille autem sui judicii po-

tius, quid se facere par esset, intuebatur, quam quid alii laudaturi forent.

Conversa subito fortuna est. Ut An- X
tonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum putarat propter intimam familiaritatem Ciceronis et Bruti. Itaque ad adventum imperatorum de 2
foro decesserat, timens proscriptionem, latebatque apud P. Volumnium, cui, ut ostendimus, paullo ante opem tulerat: (tanta varietas iis temporibus fuit fortunae, ut modo hi, modo illi in summo essent aut fastigio, aut periculo) habebatque secum Q. Gellium Canum, aequalem simillimumque sui. Hoc quoque sit 3
Attici bonitatis exemplum, quod cum eo, quem puerum in ludo cognoverat, adeo conjuncte vixit, ut ad extremam aetatem amicitia eorum creverit. Antonius autem, 4
etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solum ei, sed omnibus etiam ejus amicis esset inimicus, eosque vellet proscribere, multis hortantibus tamen Attici memor fuit officii, et ei, quum requisisset, ubinam esset, sua manu scripsit, ne timeret, statimque ad se veniret: se

eum, et illius causa [Gellium] Canum de proscriptorum numero exemisse. Ac, ne quod [in] periculum incideret, quod
5 noctu fiebat, praesidium ei misit. Sic Atticus in summo timore non solum sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, praesidio fuit. Neque enim suae solum a quoquam auxilium petiit salutis, sed conjunctim: ut appareret, nullam sejunctam
6 sibi ab eo velle fortunam. Quod si gubernator praecipua laude fertur, qui navem ex hieme marique scopuloso servat: cur non singularis ejus existimetur prudentia, qui ex tot tamque gravibus procellis civilibus ad incolumitatem pervenit?

XI Quibus ex malis ut se emerserat, nihil aliud egit, quam ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. Quum proscriptos praemiis imperatorum vulgus conquireret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit; nemini non ibi perpetuo
2 manendi potestas facta est. Qui etiam post proelium Philippense interitumque C. Cassii et M. Bruti L. Julium Mocillam, praetorium, et ejus filium, Aulumque Tor-

quatum, ceterosque pari fortuna perculsos, instituerit tueri, atque ex Epiro his omnia Samothraciam supportari jusserit.
Difficile est, omnia persequi, et non ne- 3
cessarium. Illud unum intelligi volumus, illius liberalitatem neque temporariam, ne-
que callidam fuisse. Id ex ipsis rebus ac 4
temporibus judicari potest, quod non florentibus se venditavit, sed afflictis semper succurrit: qui quidem Serviliam, Bruti matrem, non minus post mortem ejus,
quam florente, coluerit. Sic liberalitate 5
utens nullas inimicitias gessit; quod neque laedebat quemquam, neque, si quam injuriam acceperat, malebat ulcisci, quam oblivisci. Idem immortali memoria percepta retinebat beneficia; quae autem ipse tribuerat, tamdiu meminerat, quoad
ille gratus erat, qui acceperat. Itaque hic 6
fecit, ut vere dictum videatur: *Sui cuique mores fingunt fortunam.* Neque tamen prius ille fortunam, quam se ipse, finxit: qui cavit, ne qua in re jure plecteretur.

His igitur rebus effecit, ut M. Vip- XII
sanius Agrippa, intima familiaritate con-

junctus adolescenti Caesari, quum pro-
pter suam gratiam et Caesaris potentiam
nullius conditionis non haberet potesta-
tem, potissimum ejus deligeret affinitatem,
praeoptaretque equitis Romani filiam ge-
2 nerosarum nuptiis. Atque harum nuptia-
rum conciliator fuit (non est enim celan-
dum) M. Antonius, triumvir reipubl. con-
stituendae: cujus gratia quum augere pos-
sessiones posset suas, tantum abfuit a
cupiditate pecuniae, ut nulla in re usus
sit ea, nisi in deprecandis amicorum aut
3 periculis, aut incommodis. Quod quidem
sub ipsa proscriptione perillustre fuit. Nam
quum L. Saufeji, equitis Romani, aequa-
lis sui, qui complures annos, studio du-
ctus philosophiae, Athenis habitabat, ha-
bebatque in Italia pretiosas possessiones,
triumviri bona vendidissent consuetudine
ea, qua tum res gerebantur: Attici la-
bore atque industria factum est, ut eodem
nuntio Saufejus fieret certior, se patrimo-
4 nium amisisse et recuperasse. Idem L.
Julium Calidum, quem post Lucretii Ca-
tullique mortem multo elegantissimum po-
ëtam nostram tulisse aetatem vere videor
posse contendere, neque minus virum bo-

num optimisque artibus eruditum, post
proscriptionem equitum propter magnas
ejus Africanas possessiones in proscripto-
rum numerum a P. Volumnio, praefecto
fabrum Antonii, absentem relatum, expe-
divit. Quod in praesenti utrum ei labo- 5
riosius, an gloriosius fuerit, difficile fuit
judicare: quod in eorum periculis, non
secus absentes, quam praesentes amicos
Attico esse curae, cognitum est.

Neque vero minus ille vir bonus pa- XIII
terfamilias habitus est, quam civis. Nam
quum esset pecuniosus, nemo illo minus
fuit emax, minus aedificator. Neque ta-
men non in primis bene habitavit, omni-
busque optimis rebus usus est. Nam do- 2
mum habuit in colle Quirinali Tamphila-
nam, ab avunculo hereditate relictam: cu-
jus amoenitas non aedificio, sed silva
constabat. Ipsum enim tectum, antiqui-
tus constitutum, plus salis, quam sum-
tus habebat; in quo nihil commutavit,
nisi si quid vetustate coactus est. Usus 3
est familia, si utilitate judicandum est,
optima; si forma, vix mediocri. Namque

in ea erant pueri litteratissimi, anagnostae
optimi, et plurimi librarii, ut ne pedise-
quus quidem quisquam esset, qui non
utrumque horum pulchre facere posset;
pari modo artifices ceteri, quos cultus do-
4 mesticus desiderat, apprime boni. Neque
tamen horum quemquam, nisi domi na-
tum domique factum, habuit: quod est
signum non solum continentiae, sed etiam
diligentiae. Nam et non intemperanter
concupiscere, quod a plurimis videas, con-
tinentis debet duci: et potius diligentia,
quam pretio, parare, non mediocris est
5 industriae. Elegans, non magnificus;
splendidus, non sumtuosus; omni diligen-
tia munditiam, non affluentiam, affecta-
bat. Supellex modica, non multa, ut in
6 neutram partem conspici posset. Nec prae-
teribo, quamquam nonnullis leve visum
iri putem: quum inprimis lautus esset
eques Romanus, et non parum liberali-
ter domum suam omnium ordinum homi-
nes invitaret, [scimus,] non amplius,
quam terna millia aeris, peraeque in sin-
gulos menses, ex ephemeride eum expen-
7 sum sumtui ferre solitum. Atque hoc non
auditum, sed cognitum praedicamus. Sae-

pe enim propter familiaritatem domesticis
rebus interfuimus.

Nemo in convivio ejus aliud acroama XIV
audivit, quam anagnosten: quod nos qui-
dem jucundissimum arbitramur. Neque
umquam sine aliqua lectione apud eum
coenatum est, ut non minus animo, quam
ventre convivae delectarentur. Namque 2
eos vocabat, quorum mores a suis non
abhorrerent. Quum tanta pecuniae facta
esset accessio, nihil de quotidiano cultu
mutavit, nihil de vitae consuetudine: tan-
taque usus est moderatione, ut neque in
sestertio vicies, quod a patre acceperat,
parum se splendide gesserit, neque in se-
stertio centies affluentius vixerit, quam in-
stituerat, parique fastigio steterit in utra-
que fortuna. Nullos habuit hortos, nul- 3
lam suburbanam aut maritimam sumtuo-
sam villam, neque in Italia, praeter Ar-
deatinum et Nomentanum, rusticum prae-
dium: omnisque ejus pecuniae reditus con-
stabat in Epiroticis et urbanis possessio-
nibus. Ex quo cognosci potest, usum eum
pecuniae non magnitudine, sed ratione me-
tiri solitum.

XV Mendacium neque dicebat, neque pati poterat. Itaque ejus comitas non sine severitate erat, neque gravitas sine facilitate, ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis vererentur, an amarent. Quidquid rogabatur, religiose promittebat: quod non liberalis, sed levis arbitrabatur, polliceri, quod praestare non posset. Idem in nitendo, quod semel annuisset, tanta erat cura, ut non mandatam, sed suam rem videretur agere. Numquam suscepti negotii eum pertaesum est. Suam enim existimationem in ea re agi
3 putabat: qua nihil habebat carius. Quo fiebat, ut omnia Ciceronum, Catonis, [Marii, Q.] Hortensii, Auli Torquati, multorum praeterea equitum Romanorum negotia procuraret. Ex quo judicari poterat, non inertia, sed judicio fugisse reipublicae procurationem.

XVI Humanitatis vero nullum afferre majus testimonium possum, quam quod adolescens idem seni Sullae fuerit jucundissimus, senex adolescenti M. Bruto; cum aequalibus autem suis, Q. Hortensio et M.

Cicerone, sic vixerit, ut judicare difficile sit, qui aetati fuerit aptissimus. Quam- 2
quam eum praecipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit aut familiarior. Ei rei sunt indicio, praeter 3
eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus [jam] sunt editi, sexdecim volumina epistolarum, ab consulatu ejus usque ad extremum tempus ad Atticum missarum; quae qui legat, non multum desideret historiam contextam illorum temporum. Sic enim omnia de stu- 4
diis principum, vitiis ducum, mutationibus reipubl. perscripta sunt, ut nihil in iis non appareat, et facile existimari possit, prudentiam quodammodo esse divinationem. Non enim Cicero ea solum, quae vivo se acciderunt, futura praedixit, sed etiam, quae nunc usu veniunt, cecinit, ut vates.

De pietate autem Attici quid plura XVII
commemorem? quum hoc ipsum vere gloriantem audierim in funere matris suae, quam extulit annorum nonaginta, quum esset septem et sexaginta, se numquam cum matre in gratiam redisse, numquam

cum sorore fuisse in simultate, quam pro-
2 pe aequalem habebat. Quod est signum, aut nullam umquam inter eos querimoniam intercessisse, aut hunc ea fuisse in suos indulgentia, ut, quos amare deberet,
3 irasci eis nefas duceret. Neque id fecit natura solum, quamquam omnes ei paremus, sed etiam doctrina. Nam et principum philosophorum ita percepta habuit praecepta, ut iis ad vitam agendam, non ad ostentationem, uteretur.

XVIII Moris etiam majorum summus imitator fuit antiquitatisque amator: quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, quo ma-
2 gistratus ornavit. Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illustris est populi Romani, quae non in eo suo tempore sit notata: et, quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexuit, ut ex eo clarorum virorum propagines pos-
3 simus cognoscere. Fecit hoc idem separatim in aliis libris: ut M. Bruti rogatu Juniam familiam a stirpe ad hanc aetatem ordine enumeravit, notans, qui, a quo ortus, quos honores, quibusque tempori-

bus cepisset. Pari modo Marcelli Clau- 4
dii, Marcellorum; Scipionis Cornelii et
Fabii Maximi, Fabiorum et Aemiliorum
quoque: quibus libris nihil potest esse
dulcius iis, qui aliquam cupiditatem ha-
bent notitiae clarorum virorum. Attigit 5
quoque poëticen: credimus, ne ejus ex-
pers esset suavitatis. Namque versibus,
qui honore rerumque gestarum amplitudi-
ne ceteros Romani populi praestiterunt,
exposuit ita, ut sub singulorum imagi- 6
nibus facta magistratusque eorum non am-
plius quaternis quinisve versibus descripse-
rit: quod vix credendum sit, tantas res
tam breviter potuisse declarari. Est etiam
unus liber, Graece confectus, de consu-
latu Ciceronis.

Hactenus Attico vivo edita [haec] a XIX
nobis sunt. Nunc, quoniam fortuna nos
superstites ei esse voluit, reliqua perse-
quemur, et, quantum potuerimus, rerum
exemplis lectores docebimus, sicut supra
significavimus, suos cuique mores plerum-
que conciliare fortunam. Namque hic con- 2
tentus ordine equestri, quo erat ortus, in
affinitatem pervenit imperatoris Divi filii;

quum jam ante familiaritatem ejus esset consecutus nulla alia re, quam elegantia vitae, qua ceteros ceperat principes civitatis, dignitate pari, fortuna humiliore.
3 Tanta enim prosperitas Caesarem est consecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam ante detulerit, et conciliarit, quod nemo adhuc civis Romanus qui-
4 vit consequi. Nata est autem Attico neptis ex Agrippa, cui virginem filiam collocarat. Hanc Caesar, vix anniculam, Tiberio Claudio Neroni, Drusilla nato, privigno suo, despondit: quae conjunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiorem.

XX Quamvis ante haec sponsalia non solum, quum ab urbe abesset, numquam ad suorum quemquam litteras misit, quin Attico mitteret, quid ageret, inprimis, quid legeret, quibusque in locis, et quam
2 diu esset moraturus: sed etiam, quum esset in urbe, et propter suas infinitas occupationes minus saepe, quam vellet, Attico frueretur, nullus dies temere intercessit, quo non ad eum scriberet, quum modo aliquid de antiquitate ab eo requireret,

reret, modo aliquam [ei] quaestionem
poëticam proponeret, interdum jocans ejus
verbosiores eliceret epistolas. Ex quo ac- 3
cidit, quum aedis Jovis Feretrii, in Ca-
pitolio ab Romulo constituta, vetustate at-
que incuria detecta prolaberetur, ut Attici
admonitu Caesar eam reficiendam curaret.
Neque vero ab M. Antonio minus absens 4
litteris colebatur: adeo, ut accurate ille
ex ultimis terris, quid ageret, quid curae
sibi haberet, certiorem faceret Atticum.
Hoc quale sit, facilius existimabit is, qui 5
judicare poterit, quantae sit sapientiae,
eorum retinere usum benevolentiamque,
inter quos maximarum rerum non solum
aemulatio, sed obtrectatio tanta interce-
debat, quantam fuit incidere necesse in-
ter Caesarem atque Antonium, quum se
uterque principem non solum urbis Roma-
nae, sed orbis terrarum esse cuperet.

Tali modo quum septem et septua- XXI
ginta annos complesset, atque ad extre-
mam senectutem non minus dignitate,
quam gratia fortunaque crevisset, (mul-
tas enim hereditates nulla alia re, quam
bonitate, est consecutus) tantaque prospe-
ritate usus esset valetudinis, ut annis tri-

2 ginta medicina non indiguisset: nactus est
morbum, quem initio et ipse et medici
contemserunt. Nam putarunt esse tenes-
mon, cui remedia celeria faciliaque pro-
3 ponebantur. In hoc quum tres menses
sine ullis doloribus, praeterquam quos ex
curatione capiebat, consumsisset: subito
tanta vis morbi in unum intestinum pro-
rupit, ut extremo tempore per lumbos
4 fistula putris eruperit. Atque hoc prius-
quam ei accideret, postquam in dies do-
lores accrescere febresque accessisse sen-
sit, Agrippam generum ad se arcessi jus-
sit, et cum eo L. Cornelium Balbum Sex-
5 tumque Peducaeum. Hos ut venisse vidit,
in cubitum innixus: *quantam*, inquit, *cu-
ram diligentiamque in valetudine mea
tuenda hoc tempore adhibuerim, quum
vos testes habeam, nihil necesse est plu-
ribus verbis commemorare. Quibus quo-
niam, ut spero, satisfeci, me nihil reli-
qui fecisse, quod ad sanandum me per-
tineret, reliquum est, ut egomet mihi
6 consulam. Id vos ignorare nolui. Nam
mihi stat, alere morbum desinere. Nam-
que his diebus quidquid cibi* [*potionis-
que*] *sumsi, ita produxi vitam, ut auxe-
rim dolores sine spe salutis. Quare a*

vobis peto primum, ut consilium pro-
betis meum: deinde, ne frustra dehor-
tando conemini.

Hac oratione habita tanta constan- XXII
tia vocis atque vultus, ut non ex vita,
sed ex domo in domum videretur migra-
re, quum quidem Agrippa eum flens at-
que osculans oraret atque obsecraret, ne 2
ad id, quod natura cogeret, ipse quoque
sibi acceleraret, et, quoniam tum quoque
posset temporibus superesse, se sibi suis-
que reservaret, preces ejus taciturna sua
obstinatione depressit. Sic quum biduum 3
cibo se abstinuisset, subito febris deces-
sit, leviorque morbus esse coepit. Ta-
men propositum nihilo secius peregit. Ita-
que die quinto post, quam id consilium
inierat, pridie Calendas Apriles, Cn. Do-
mitio, C. Sosio Coss. decessit. Elatus 4
est in lecticula, ut ipse praescripserat, si-
ne ulla pompa funeris, comitantibus om-
nibus bonis, maxima vulgi frequentia.
Sepultus est juxta viam Appiam, ad quin-
tum lapidem, in monumento Q. Caecilii,
avunculi sui.

